

anxaf
93-B
4189

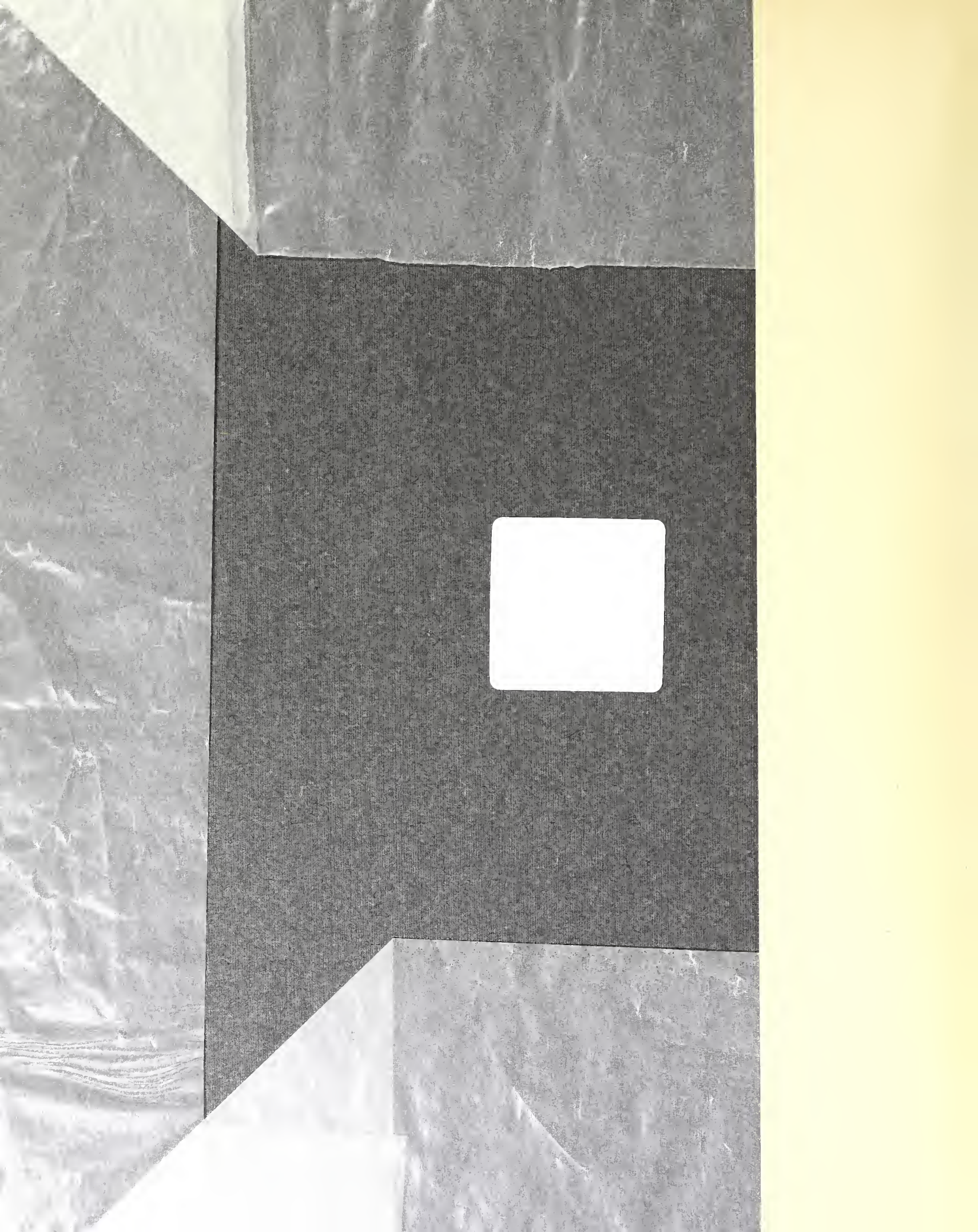
OSCAR ALMCKEN

"KUNG BJÖRNS HÖG"

ANDRA FÖRLÄMMINGAR

HAGA

STENOGRAFISKA FÖRHÅLLNINGAR OCH ANVÄNDNINGEN

Herr Doktor Chr. Blindenberg

võrdant

af Jorh

67

Digitized by the Internet Archive
in 2016

<https://archive.org/details/kungbjornshogoch00almg>

”KUNG BJÖRNS HÖG”

OCH

ANDRA FORNLÄMNINGAR

VID

HÅGA

PÅ FÖRANSTALTANDE AF

H. K. H. PRINS GUSTAF ADOLF

UNDERSÖKTA 1902—03

AF

OSCAR ALMGREN

MIT EINEM DEUTSCHEN AUSZUG

ARKEOLOGISKA MONOGRAFIER UTGIFNA AF
KUNGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIKVITETS AKADEMIEN

Nr 1

STOCKHOLM
K. L. BECKMANS BOKTRYCKERI
1905.

Innehåll.

	Sid.
I. Inledning	1
II. Fornlämningarna vid Håga enligt äldre beskrifningar och i deras nuvarande skick	3
III. Undersökningen af »Kung Björns hög»	11
IV. Fynden i högen	26
V. Undersökningen af hustomtningen och småhögarne	39
VI. De arkeologiska resultaten. — »Björn på Håga.»	43
VII. Naturförhållandena vid Håga-högens tillkomsttid. Af RUTGER SERNANDER	53
Auszug	55

I. Inledning.

För det märkliga fynd, som här skall skildras, har den svenska fornforskningen att tacka H. K. H. Prins GUSTAF ADOLFS energiska intresse för våra fornminnen och deras vetenskapliga undersökning. Under sin vistelse vid Upsala universitet hösten 1902 företog han några arkeologiska rekognosceringar i trakten, hvarvid fornlämningarna vid Haga särskildt tilldrogo sig hans uppmärksamhet. Ett par dagar i midten af oktober anställde han här undersökningar i den stora hus-tomtingen. Några dagar senare meddelade han förf., att han anskaffat medel för en utgräfnings af »Björns på Haga» stora grafhög, och föreslog, att företaget genast skulle sättas i gång, enär han på våren ej komme att vistas i Upsala. Sedan Riksantikvariens tillstånd inhämtats, vidtogos omedelbart nödiga förberedelser, och måndagen den 27 oktober börjades gräfningen med en arbetsstyrka af 6 man, som snart ökades till 11.

Trots den långt framskridna årstiden blef väderleken den gymmsammaste man kunnat önska. Under den tid af något öfver tre veckor, som arbetet fortgick, behöfde det blott under 1½ dag inställas för regn. Däremot beredde under de 2—3 sista dagarne en ganska stark frost en del svårigheter, dock af mindre betydighet, enär undersökningen då pågick i det nästan jordfria röset, som bildade högens inre. Sedan svärdet och spännet anträffats den 18 november, befanns det emellertid rådligast att uppskjuta undersökningen af högens botten till våren: och den 20 afbröts arbetet, sedan det ännu ej undersökta bottenlagret vederbörligen öfvertäckts.

Äfven vintern blef genom sin ovanliga snöfattigdom synnerligen förmånlig för den afbrutna undersökningen. Dock hade inne i röset hunnit bilda sig en del is, som vid vårsmältningen beredde någon olägenhet, sedan arbetet den 27 april återupptagits. Nu kom äfven rätt mycket regn hindrande emellan. Den 15 maj var dock hela bottenlagret inom det upptagna schaktet undersökt. Omedelbart därpå företogs högens återställande i dess gamla skick, hvilket arbete var afslutadt vid midsommartiden.

Till bekostande af utgräfningen lämnade DD. KK. HH. KRONPRINSEN och Prins GUSTAF ADOLF större bidrag. Därjämte föranstaltade hr landshöfding BRÅKENHELM en insamling för ändamålet, hvari jämte honom deltog följande personer inom Upsala stad och län: fru M. BRÅKENHELM, fröken G. BRÅKENHELM, fru ärkebiskopinnan C. SUNDBERG, herrar akademisekreteraren J. VON BAHR, fil. kand. C. BENEDICKS, kapten E. HJ. BERGMAN, rådman S. C. BRING, docent K. P. DAHLGREN, professor P. A. GELER, bankkassör A. A. HAGLUND, professor J. HAGSTRÖMER, landssekreteraren grefve K. HAMILTON, universitetets rektor professor O. HAMMARSTEN, magistratssekreteraren K. W. HERDIN, öfverste E. VON HOFSTEN, docenterna L. A. JÄGERSKIÖLD och L. KJELLBERG, landskamferaren J. MALMBERG, grosshandlaren G. NORDLÖF, professorerna O. V. PETERSSON och O. QUENSEL, polismästaren R. VON SCHULTZ, källarmästaren N. P. SVANFELDT, grosshandlaren H. W. SÖDERMAN och grefve H. WACHTMEISTER.

De sålunda erhållna medlen, inalles 800 kronor, åtgingo nästan fullständigt (750 kronor) till själfva undersökningen, nämligen till aflöning åt arbetarne samt till en del nödiga materialier. De för högens återställande ytterligare behöfliga 450 kronor anslogos af Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien.

Prins GUSTAF ADOLF följde hela tiden undersökningen med det lifligaste intresse och deltog äfven själf däri, såvidt som hans tid medgaf. Han biträdde därvid af sin uppvaktande officer, artillerilöjtnanten grefve GÖRAN K:SON POSSE, till hvilken förf. står i tacksamhetsskuld för många praktiska råd, särskildt i fråga om kartläggningen.

I fyndets upplagande den 18 november deltog professor OSCAR MONTELIUS. Professorerna A. G. HÖGBOM och A. N. LUNDSTRÖM, docenterna R. SERNANDER och C. WIMAN gjorde dels på platsen dels på hemfördt material naturvetenskapliga iakttagelser af värde för undersökningen. Särskildt är det docenten SERNANDERS förtjänst att hafva tolkat den egendomliga skiktningen i högens jordlager. Han har därjämte till den föreliggande publikationen lämnat det synnerligen värdefulla bidrag, som utgör kap. VII. Professor EDV. CLASON har haft vänligheten granska de funna människobenen, lektor ALB. NILSSON vid Kungl. Skogsinstitutet de talrika kol- och träresterna. Professor G. LAGERHEIM har benäget utfört en mikroskopisk undersökning. Bestämningen af djurbenen uppdrogs åt kand. L. HEDELL, som med stor samvetsgrannhet utfört detta omfattande arbete. Angående ett mera svårbestämt ben har jag haft förmånen erhålla ett utlåtande af den kände osteologen, inspektören vid zoologiska museet i Köpenhamn H. WINGE.

För åtskilliga upplysningar angående snarlika fynd i danska Nationalmuseet har jag att tacka inspektör C. NEERGAARD. Vid behandlingen af frågan om Björn på Håga i kap. VI har jag åtnjutit välvilligt bistånd af professorerna H. HJÄRNE och A. NÖREEN, docenten K. G. WESTMAN och notarien i Kungl. Kammararkivet G. HEDIN.

Bland de talrika studerande, som begagnade sig af det sällsporda tillfället att åse och lägga hand vid en arkeologisk undersökning af denna

omfattning, togo följande en mera afsevärd del i det vetenskapliga arbetet, särskildt i kartläggningen: herrar O. FRÖDIN, E. MOBERG, R. NORRBY, J. SANDSTRÖM, E. ULLÉN och O. V. WENNERSTEN. Äfven tvenne utländske yngre arkeologer, Dr. phil. G. ANTZE från Tyskland och fil. magister B. CEDERHVARF från Finland, hvilka våren 1903 vistades i Sverige, deltog ett par dagar i undersökningen.

Som arbetsförman tjänstgjorde hela tiden med klokhet och omtanke grundläggaren L. EKLUND, hvilken sedermera på entreprenad utförde högens återställande.

Det är också ett nöje att framhålla, hurusom företaget på bästa sätt underlättades och befrämjades af jordägarne, på hösten Upsala-Ekeby Aktiebolag, representeradt af dess ordförande, akademisekreteraren J. VON BAHR, och disponenten O. G. ANDRÉN, på våren fjärdingsmannen V. BERGVALL, hvilken äfven förut såsom gårdens arrendator visat stort tillmötesgående.

Rengörandet och preparerandet af svärdet och spännet verkställdes med stor skicklighet af preparatorn vid Upsala universitets anatomiska institution F. LUNDBERG.

Teckningarne till publikationen äro utförda af artisten O. SÖRLING med undantag af de båda specialprofilerna fig. 11 och 12, som äro renritade af amanuensen vid Geologiska institutionen i Upsala J. P. GUSTAFSSON. Träsnitten äro utförda af xylograferna E. HANSEN och W. MEYER, öfriga klichéer å J. CEDERQUIST's kemigrafiska anstalt.

Det är sålunda genom mångas samarbete, som detta företag blifvit lyckligt fördt till ända. För den som haft den intressanta och ansvarsfulla uppgiften att leda undersökningen, är det därför ett djupt känt behof att såväl till dess furstlige upphofsman, Prins GUSTAF ADOLF, som till alla öfrige gynnare däraf och medarbetare däri härmed i den svenska fornforskningens namn frambara ett vördsam och varmt tack.

Att denna redogörelse först nu, efter två år, hunnit blifva färdig, beror därpå, att förf:s tid varit strängt upptagen af en mängd andra uppgifter, hvilka icke tålt uppskof.

II. Fornlämningarna vid Håga enligt äldre beskrifningar och i deras nuvarande skick.

Håga by tillhör Hel. Trefaldighets eller Bondkyrko socken i Ullerakers härad och är belägen 3 km SV om Upsala stad, på västra sidan af den å, som kommande från Vänge och Låby socknar straxt norr om Håga vänder af åt söder, hvilken riktning den sedan följer, tills den $\frac{1}{2}$ mil härifrån vid Lurbo utfaller i en vik af Mälarfjärden Ekoln.

Fornlämningarna vid Håga höra till dem, som redan i vår fornforsknings första dagar ådrogo sig uppmärksamhet, och hafva alltsedan dess vid upprepade tillfällen blifvit mer eller mindre utförligt omtalade och beskrifna.

Bland de i Kungl. Biblioteket förvarade handlingar med titeln *Rausakningar om antiqviteterna 1667—1684*, hvilka tillkommit på grund af en år 1666 af Karl XI:s förmyndareregering till prästerskap och fogdar utfärdad förordning, finnes äfven en förteckning öfver Ullerakers, Bälunge, Hagunda, Rasbo och Vaksala häraders fornminnen,

upprättad af kronobefallningsmannen And. Pehrson. Den saknar datum, men uti ett på annat ställe i samma volym inbundet, af samme man

upprättadt senare tillägg säges den ursprungliga förteckningen vara inlämnad år 1672.

Om Håga heter det där:

«Håga på Isack Nielssons gård enn Runstehn paskrifwen.»

«Ibidem. En hög i Jagebacken med stehnar omkring, hardt der weedh är opmuhrat en muur, likasassom begynelse til en kyrekia.»

«Item Enn hög ofwan giärdet med en stoor lång steen ofwan på, män inthet paskrifwen. Weed byn 3 st^{le} langa steenar oprättade i

backan, och två griffler strax ofwanföre.»

«Enn höög i Lundgiärdet, och en dito i Långhierdet med stehnar omlagde.»

En särdeles utförlig och intressant beskrifning af Håga fornminnen förekommer i den ej så långt

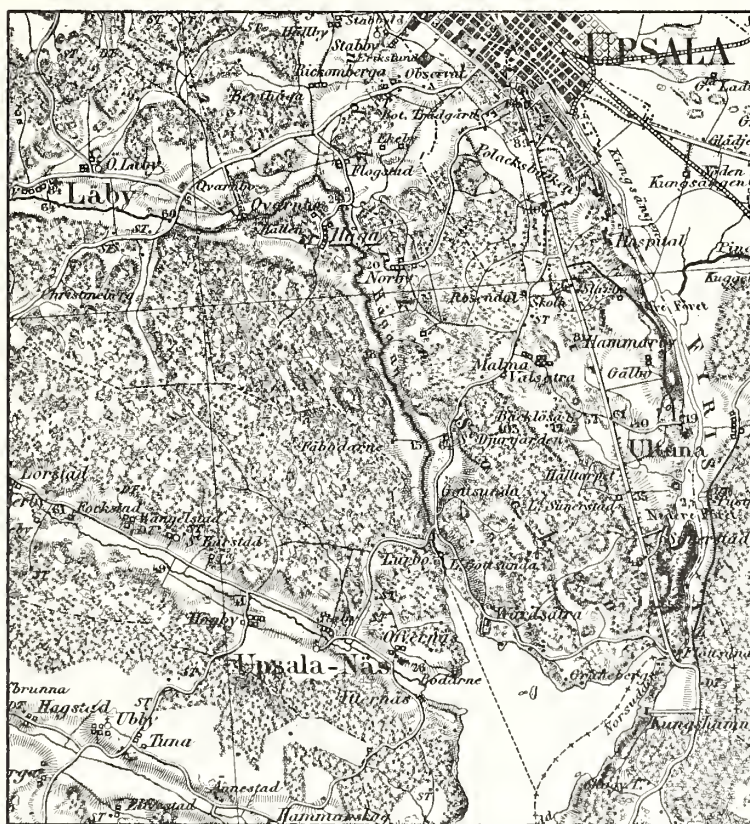

Fig. 1. Efter Generalstabens kartblad *Upsala* i skalan 1:100,000.

därefter, år 1704, af vice bibliotekarien i Upsala, Magister Johan Eenberg utgifna lilla »resehandboken»: *Kort berättelse af de märkvärdigste saker som för de frännande äre al besee och förnimma uti Upsala stad och näst om gränsande orter, utur de förnämste swänske Antiquarier sammandragen.*¹⁾

Kap. XIV i denna bok (sid. 129—145) handlar »Om Håga Kungsgård, Kyrkia, Ättbackar och K. Biörn, som där hafwer bodt». Början af detta kapitel, den egentliga beskrifningen på fornlämningarna, lyder sålunda:

»Straxt vid Upsala, uti sudväst, ligger en by, kallas nu Håge, men fordomdags Haugi, det är, en Hög eller Kulle (*Laline collis*) anten derföre, at orten är af naturen högländig eller at där äre Graf-högar.»

»Denne orten, ehuruwäl fåå sig om honom här tills bekymbrat, när man honom wäl anseer, är dock märkvärdig: eftersom man icke allenast där ännu finner helt klare teckn til *antiquiteter*: utan ock uti wåre gamle *historier* finnes namnet Haugi, och at där warit en Konung Biörns säte. Sträckandes sig således dess ålder til 900 år, vid pass, tillbaka. Ofwanföre gårdarna i byen på wästra sijdan, äre twenne temmeligen höge Ättbackar, tätt in til hwar andra, med Eekar och Oxlar omsatte: Så finnes ock där i Gärdet smärre kullar; men i synnerhet uti skogsbacken, söder om Byen, är en stor Hög, med skog nu alldeles öfverväxt, at han hwarken wid Byen eller fiärmare synas kan: *meriterade* likwäl at hafwa *prospect*, åt minstone på den sidan emot staden. Denne, ehuruwäl han hafwer en diup grop aldraöfwerst, och således lærer fordom warit myckit högre än nu, så har han dock än på östre sijdan, där han ock är aldrabrantast, ohngefähr 40 steg neder til foten: och således fögo lærer eftergifwa de stora Kungs Graf-högar vid gamla *Upsala*, blifwandes än i dag af hwar man kallad Kung Biörns hög. För några år sedan, lät då warande Landshöfdinge i Upland, men sedermera Kongl. Rådet, Högwälborne Hr. Gref *Jacob Gylleborg*, där uti, på norre sijdan, ingrafwa ett tämeligit dijke; men fant icke annat än jord, steen och gruus, eftersom man ey grof in till det innersta af högen.»²⁾

¹⁾ Arbetet har enligt företalet tillkommit på Olof Rudbecks tillskyndelse och har af honom före hans död 1702 blifwit granskadt samt försedt med en rekommendation.

²⁾ Gyllenborg var landshöfding i Upsala län 1689—1695.

»If från denne Hög går man nästan ett *Musquete*-skått, söder uth, och finner där en Murning af grof gråsten, som gör en instängd platz af 40 steg wid pass i längden, och 8 à 9 i bredden, och syns warit fyrkantig: men högden af muren är icke särdeles, efter han är af ålderen nederfallen: dock kan man än fullkoml. skönia, at där warit ett huus anlagdt: men om muren af någon högd warit, lærer han sedan wara bortförd; imedlertijd kallar gemene folket öfwer allt, detta K. Biörns kyrkia. Menandes somblige, ock så förståndigt folk, at där skall warit anlagd en Ulleråkers Härads kyrkio: men andra, at där elliest en sammankomst med Allmogen af det Hæradet warit.»

»När man går härifrån och utur denne skogsbacke neder på Håga-äng, åt östre sijdan, finner man och klara spår efter där ståndne Byggningar; alldenstund grund-stenarna wijsa sig så opp utur Jorden, at man kan finna ey allenast Sträckmurarnes eller Wäggarnes grundriktning, utan ock dess skilliemurars, afdelningar och utbyggningar. Och at där i Orten warit Kungsgård, kan man ock endels där af taga, at ängen där nedan före kallas Kungsäng, och sträcker sig den Dahlen sudost utföre åt Gottsunda by; men är senare tider dels underlagd de angränsande byar, dels under Bondkyrkio Prästebordet, Staby, dels än under Cronan behållen, och nu lydande under Ulltuna Ladugård.»³⁾

Eenberg fortsätter härefter med en längre historisk-kronologisk utredning i tidens stil angående konung »Biörn i Haugi». Därur må här endast en notis af ett visst arkeologiskt intresse anföras:

»Hafwer ock nyligen Sal. *O. Rudbeck* nembligen år 1696 sedan han wid Ulfwa Qwarnar låtit updämma åhn, wijst Högst-Sal. K. *Carl* den XI. några qwarlefwor af en Bro eller Spång, därest K. Biörn hafft sin wäg öfwer, när han ridit åt gamla *Upsala* till sin Broder.»⁴⁾

³⁾ I de bekanta Palmskiöldska samlingarna å Upsala Bibliotek, Afd. Topografi, T. XXII, P. II, finnes under rubriken *Håga* dels en afskrift af ofvan anförda parti ur Eenbergs arbete dels en helt kort notis, som hänvisar till och befinnes vara afskrifwen ur Petrus Dijkmans år 1711 daterade och med »*imprimatur*» försedda, men aldrig tryckta manuskript: »*Bua-Haiti, det är Ståders, Hæraders, Sokuars och största delen Byannamens uhrsprung uti Provincien Upland förnuust*» (Upsala Bibliotek: S 137).

⁴⁾ Denna Rudbecks gissning är onekligen något egendomlig, då vägen från Håga till Gamla Upsala öfwer det långt åt norr belägna Ulfwa blir en högst betydande omväg.

I Peringskiöld's *Monumenta Ullerakerensia* (Stockholm 1719), s. 324, läses i 42 kapitlet »*Bondekyrkio sokns forna häfd*» följande:

»Uti Bondekyrkio sokn i Ulleråkers härad, begynner man billigt först at beskåda the Merkwärdigheter som finnas vid *Håga*, emedan samma byställe fordom varit et gammalt Konunga-säte, wid hwilket många Konungar i hedendomen blifwit uti Högar eller grafwar lagde, hwar af Konungsgården fått sit namn *Håga* eller *Höga*. Uti Jagebacken wid byn, finnes ännu en anseelig *Kongzhög* med stenar omkring lagder, til widd och högd intet mindre än gamla Upsala Kongz Högar; wid thenna by, åfwan giärdet på söder sidan, är jämwäl en annan *Kongzhög* af 30. steg i högden, med en stor lång oritader steen ofwan på.»

»Här hos finner man twenne Hedniska grifter af 28. steg aflånge gjorde, jämte tre stycken långa uprättade Stenar. Förutan thessa Högar, wisa sig här ännu twenne andre med stenar omkringlagde *Högar*, then ena i Långgiärdet, och then andra i Lundgiärdet, ther fordom varit en Hednisk Offerlund för the Fylkes-Konungar, som wid thenna Konungsgård under tiden haft sit Hofhold och boning, särdeles då Riket varit delt emellan twenne bröder, therföre ock then ena brodern då kallades Konung i Upsala; then andra, Konung på *Håga*, och *Ulleråker*. Hwar om också läses nt *Hervarar Sagans* rättade MS. 20. cap. således: *Erik Refilssons Söner woro thesse, Emund i Upsala och Konung Biörn. Tå kom Sverige åter i bröderskifte, ty the två togo Riket efter Kong Erik Refilsson. Konung Biörn upbyggde then byn som het Hauga, och blef han kallader Biörn på Höga; hos honom var Brage Skald.*»

»Konung Biörn Eriksson på *Håga*, then tredie af thet namnet, hwilken med sin broder Emund begynte regera Anno Christi 818. och införde Christendomen uti vårt kära fädernesland, berättas wid Kongsgården *Håga* hafwa lönligen anlagt en Christen kyrkia, til hwilken han ifrån gamla Upsala Kongsgård haft sin wäg twärt öfwer *Fyresåen*, och som oftast dijt reest, til thess the wid Hedniska Gudstiensten wahne undersätare, aldeles nederbrände samma Christna Kyrkia, efter hwilken än i dag, hart wid förbemälte stora stenglagda Kongzhög in i Jagebacken, synes en gamal upgiord muur, lika som grundwal til en Kyrkia. Konung Biörn på *Höga* dödde Anno Christi 840.

hafwandes i Skogsbacken på söder sidan om byn, sin grafhög, än kallad Kong Biörns hög.»

Härefter följer beskrifning och afbildning af den redan i »*Ransakningarne*» omnämnda runstenen, Liljegren 118, hvilken kort därefter blef flyttad till Upsala¹⁾ och nu sedan några år jämte andra står i gamla botaniska trädgården vid Svartbäcksgatan utanför Museet för nordiska fornsaker.

Det är ganska egendomligt att iakttaga, huru Peringskiöld i sin beskrifning af fornminnena vid *Håga* tydligt, ibland nästan ordgrannt ansluter sig till fogden And. Pehrssons relation i *Ransakningar*. Hvad han efter egna iakttagelser tillägger, är oafsedt runstenen, endast några måttuppgifter på vissa högar och »griffler». Däremot tar han märkligt nog nästan ingen notis om Eenbergs utförliga beskrifningar, ej ens om landshöfding Gyllenborgs gräfning i Kungshögen.²⁾ Endast berättelsen om Konung Björns wäg öfwer *Fyrisån* mellan *Håga* och *Gamla Upsala* synes häntyda på Eenbergs notis härom. Det förefaller nästan, som skulle någon rivalitet mellan Peringskiöld och Eenberg här ligga bakom.

Ännu en utförlig beskrifning öfwer *Håga* fornminnen, dock ej tryckt, finnes från år 1807. Huru den tillkommit, framgår af följande utdrag ur *Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens protokoll*.

»Den 30 Juni 1807, § 2. Upplästes hans Majestät Konungens nådiga skrifvelse till Akademien af den 9 sistlidne Juni, hvarmedelst Konungen i nåder gifver Akademien tillkänna, att vid pröfningen af ett förekommet mål, rörande *Håga* parker i Upsala Län, hade hans Majestät af handlingarne inhämtat, att derstädes finnes en fornlemning, näm-

¹⁾ Se P. J. Lindal, *Runstenarne i Upsala* (Upsala 1881) s. 8.

²⁾ Och dock är det möjligt, att Peringskiöld själf haft något med denna gräfning att göra. Under utgräfningen 1902 meddelade mig nämligen d. v. amanuensen vid landsarkivet i Upsala C. M. Kjellberg, att han för åtskilliga år sedan vid genomgående af Upsala länsarkivs handlingar sett ett bref rörande det Gyllenborgska gräfningsförsöket, hvari äfven Peringskiöld var i fråga, möjligen t. o. m. som adressat. Något närmare om brefvets art eller innehåll kunde aman. Kjellberg dock ej erinra sig. Efter hans anvisning genomgingo dels jag, dels och hufvudsakligen fil. kand. O. Frödin i landsarkivet (dit länets äldre handlingar nu voro öfverflyttade) såväl registren till landshöfdingeämbetets koncepter under Gyllenborgs tid och under hans efterträdares allra första tid, som Gyllenborgs originalbref samt en bundt handlingar rörande Peringskiöld, utan att vi dock lyckades hitta den ifrågakvarande skrifvelsen.

ligen en hög, hvarest K. Björn på Håga skall efter gammal sägen vara begrafven, och som tillika blifvit i underdånighet anmält, att Akademien ansett denna fornlemning förtjena att bibehållas, så hade hans Majestät i nåder funnit för godt att blott nyttjanderätten af Lundparken, der bemälte hög är belägen, må Håga Byamän upplåtas med skyldighet att vårda denna fornlemning och lenna resande fritt tillträde att den bese, samt att By-männen vid nyttjande rättens förlust skola vara förbudne att denna fornlemning rubba. Ärkebiskopen Doctor Lindblom åtog sig att meddela Akademien en beskrifning om Håga parker.»

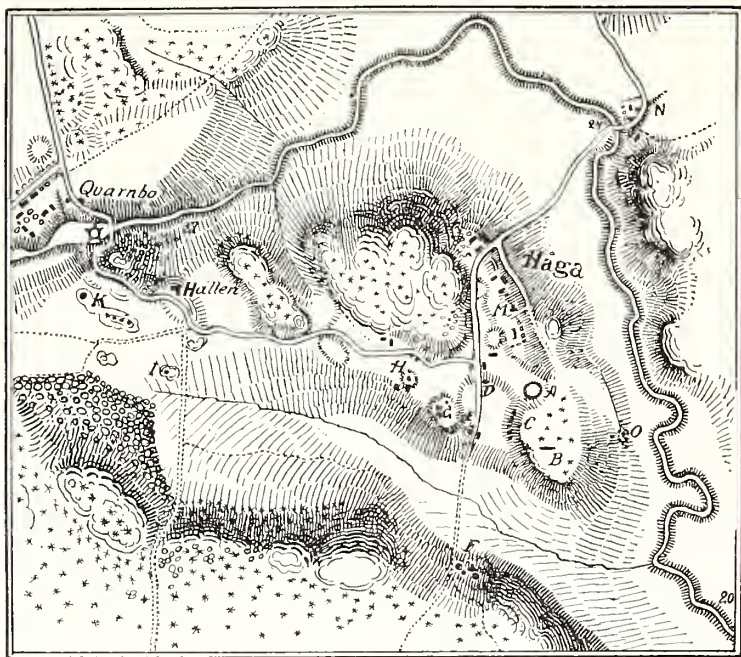

Fig. 2 a. Underlaget efter *Topografisk karta i skalan 1:20,000 öfver Upsala stads närmaste omgifningar*, utgifven 1883 af löjtnant C. Håkansson. — A—O = fornlemningar.

«Den 12 Augusti 1807, § 2. Upplästes en från Ärkebiskopen Doctor Lindblom till Akademien insänd Uppgift på de vid Håga by och på dess egor befintliga fornlemningar, författad af Phil. Magistren Joh. Janzon, Ord. Amanuens vid K. Akad. Bibliothek i Upsala.»

Bemälda »Uppgift», nu förvarad i Antikvariskt-topografiska Arkivet, är daterad den 21 juli och lyder sålunda:

»Håga By, belägen en fjerdedels mil W. S. W. från Upsala Stad, bibehåller ännu inom sina ägor flera spår af sin fornda märkvärdighet. De be-

tydligaste af dessa finnas uti den så kallade Lundparken, hvilken å södra sidan gränsar intill byn, och för närvarande nyttjas till beteshage. Wid pass 1000 fot söder ut från Byn är uti denna park en stor jordhög, kallad Kung Björns hög eller Björns graf; dess form är Hemisphærisk eller snarare Konisk; perpendiculera höjden utgör 41 fot och periferien 500 fot; från basis till öfversta spetsen är på norra sidan 71 och på den södra 77 fot. Den har varit kringsatt med stenar, af hvilka en del blifvit något rubbade, och en del åter alldeles bortförde. På spetsen, samt norra och Wästra sidorna finnas flere gropar till 4 eller 5 fots djuplek, hvilka förmodligen tillskapats af senare tiders nyfikenhet, som dock på detta ställe icke lärer funnit annat än sten och grus. Efter det dike som Landshöfdingen, sedermera Kongl. Rådet Grefve Jacob Gyllenborg lät gräfvä på Norra sidan (se Eenbergs beskrifning om detta ställe) synas ännu tydliga spår. På spetsen af denna kulle står en hög tall, som efter ett åskslag nu är alldeles förtorkad, och tätt brevid är en ännu högre flaggstång upprest. Kullens nedre del är skogbeväxt.»

»Omkring 550 fot Söder eller S. S. W. från denna kulle synes grundval efter tvenne sammanhängande byggnader, som legat i Öster och Wäster, hvaraf den Wästra haft 52 och den Östra 56 fots längd, bredden har varit 20 fot. Detta ställe kallas Kung Björns kyrka (se Eenbergs Beskrifning och Peringskjölds Monumenta Ullerakerensia). Utom dessa fornlemningar finnas äfven uti denna park här och der mindre kullar eller ättehögar.»

»På Wästra sidan straxt ofvanför Byn, är en större och en mindre hög med stenar kringsatte, och beväxte med Ekar och Oxlar. De kallas af allmogen med ett gemensamt namn Rawars hög och omtalas af Eenberg, men förbigås af Peringskjöld, så framt han icke med Jagebacken och Skogsbacken förstår tvenne serskildta ställen, hvarpå dock är anledning att tvilla.»

»Uti en uppodling på södra sidan om Lundgårdet och söder från Byn finnes åter en Hög 25 steg i höjden med en grop mitt uti, och en på Syd Wästra sidan; Peringskjöld säger att der är

en stor lång oritader sten ofvanpå, hvilken nu likväl alldeles saknas. Tvenne aflånga, med stenar kringsatte högar eller som Peringskjöld kallar dem, hedniska Grifter finnas äfven: en i Lundgårdet och en i nämnde Uppodling på Västra sidan om anförde hög: De sträcka sig från Öster till Väster, äro nästan lika stora, 30 à 32 fot höga och 36 à 38 fot långa; på deras kullar äro insjunkningar eller gropar — ovisst om de blifvit bildade af liden eller människohand. De af Peringskjöld anförda högar den ene i Långgårdet och den andre i Lundgårdet finnas äfven, men på förra stället äro flere af skiljaktig storlek och har Peringskjöld förmodligen företrädesvis nämnt den som ligger närmast Qvarnbo gård, såsom den största. I Lundgårdet på en med Enbuskar beväxt backe S. W. från Byn trällas flere mindre kullar, och större i viss ordning lagde stenar, och har sannolikt den offerlund, Peringskjöld nämner, der varit belägen, hvaremot man förgäfvets söker de tre långa, i Lundgårdet uppresta stenar, som Han omtalar. Alla dessa monumenter, utom de närmast Byn belägna, äro af Eenberg med fullkomlig tystnad förbigångna; äfvensom hvarken Han eller Peringskjöld omtalar en fornlemning uti Uppodlingen vid Lundgårdet, och mitt emellan de tvenne der belägne högarna, hvilken troligen fordom varit ett Tingställe, och består utaf en $4\frac{1}{2}$ fot¹⁾ hög Sten, till formen liknande en Runsten, men utan någon synbar ristning eller påskrift, samt flere mindre i regelbunden ordning lagde stenar, som tyckas utgöra en boge utaf en Cirkel eller Ellips, hvars hela omkrets måste hafva varit vid pass 100 fot, men som nu är till större delen förstörd.»

Vi gå nu att lära känna fornlämningarna vid Haga i deras nuvarande skick med ledning af kartan *fig. 2 a* och specialplanen *fig. 2 b*.²⁾

Gårdarne i Haga by äro belägna på eller i kanterna af en asrygg, som består af moränmark med här och där uppskjutande bergknallar. Den sydligaste gården i byn, frälshemmanet Haga nr 4,

¹⁾ Är troligen skriffer för *alnar*, ty stenens höjd är 2,80 meter; se nedan sid. 8.

²⁾ Jfr ock *Geologiska karlbladet Upsala*, utgifvet af M. Stolpe 1869, där dock endast de å *fig. 2 a* och *2 b* med A, B och F betecknade fornlämningarna finnas utsatta och i beskrifningen omtalade.

har varit i ståndspersoners ägo och är bebyggd med ett litet *corps-de-logis* af trä, som i sitt nuvarande skick härrör från 1800-talets mitt, och hvars karaktäristiska grundplan vi se öfverst på *fig. 2 b*. Öfriga där antydda byggnader tillhöra alla denna gård.

Söderut från *corps-de-logis*'et stiger terrängen ej så litet, och där den når sin höjdpunkt, ca 140 meter från nämnda byggnad, reser sig den väldiga

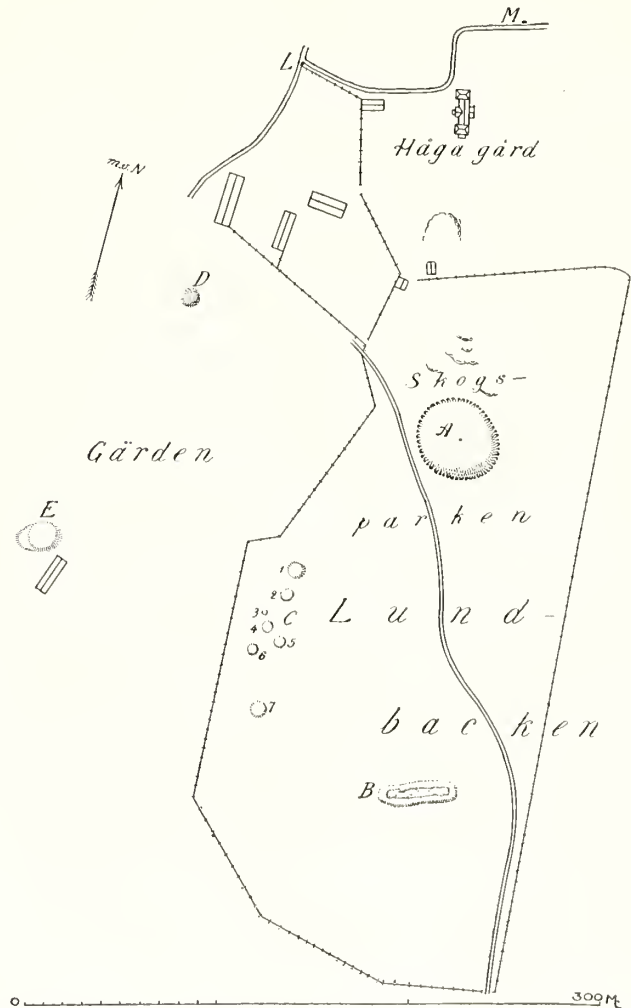

Fig. 2 b. A: »Kung Björns hög»; B: »Kyrkan» (hustomtningen); C—E: mindre grafhögar; L: dittflyttad bautasten; M: dittflyttad runsten (Liljegren 119).

»Kung Björns hög» (A). Den är numera fritt synlig från gården, enär skogen åt detta håll blifvit bortuggen. Äfven från gårderna i väster kan den ses genom ett gläd; eljest står skogen tät på alla sidor.³⁾

Fig. 3 visar högens södra, mest imponanta sida efter en fotografi, som togs ett par veckor före

³⁾ Denna skog kallas nu *Lundbacken*; jfr »Lundparken» i 1807 års beskrifning. Det på And. Pehrssons och Peringskjölds tid använda namnet »Jagebacken» är nu alldeles okänt.

undersökningens början. Den stora lönnen på toppen lär vara planterad i mannaminne.

Omkring 160 meter söderut från högen ligger i tätaste skogen den ännu i dag så kallade »Kyrkan», den egendomliga, starkt aflånga *hustomningen* (B).

NV om denna, SV om den stora högen ligger på en liten ås nära skogsbrynet en samling af sju smärre *grafhögar* (C), hvilka omnämnas af Janzon, men eljest ej i någon af de gamla beskrifningarna.

De hittills omnämnda fornlämningarna, hvilka blefvo föremål för utgräfningar, skola i de följande

ett förut angräfdt ställe syntes småsten och kolblandad jord.

På kartan *fig. 2 a* återfinnas de hittills beskrifna fornminnena under samma bokstäfver. Vi se oss nu vidare om på denna karta. F utmärker de i de flesta af de gamla beskrifningarna mer eller mindre noggrannt omtalade fornminnena i en mindre uppodling i skogsbrynet söder om dalgången. De äro följande. Längst i V, omedelbart Ö om vägen ligger en stor *hög* af ca 20 m:s diam. och mer än 2 m:s höjd. Den är starkt utgräfd Ö om midten,

Fig. 3. »Kung Björns hög» före utgräfningen, från StV.

kapitlen utförligt beskrivas. Om öfriga fornminnen vid Håga skola vi däremot lämna alla tillgängliga uppgifter i detta sammanhang.

Inom det område, som planen *fig. 2 b* omfattar, förekomma ytterligare tvenne medelstora *högar*, båda belägna ute i gårderna väster om skogsparken. Den norra (D), liggande nära gårdens uthusbyggnader, är ett mycket stenigt, jordblandadt röse af 12 m:s diam. och ca 1,5 m:s höjd. Den södra (E), som ligger omedelbart intill en lada, är en oval kulle (24 m i Ö—V, 16 m i N—S, ca 2,5 m hög), som nog till en del är naturbildning, men åtminstone i öster blifvit åtskilligt påökt af människohand; på

hvarigenom ses att den till god del består af små kantiga stenar. I högens kant synas här och där större block. — 10 steg S om föregående är en *hög* af 8 m:s diam., 1 m:s höjd. — 40 steg Ö om den stora högen står en präktig *rest sten*, 2,80 m hög, 1 m bred, $\frac{1}{2}$ m tjock; den är ställd i N—S och är omgifven af en liten samling löst (ur åkern?) hopkastade stenar. — 10 steg SO om denna sten är åter en stor *hög*, som mäter 18 m i NV—SO och öfver 2 m i höjd. Den har en grop i toppen och en S därom samtl är lätt trädbevuxen.

Vi igenkänna från Janzons beskrifning de båda stora högarne och den resta stenen. Den västra

högen kallar han med föga skäl aflång, därtill föranledd af det säkerligen oriktiga försöket att med den identifiera en af Peringskiölds »aflånga grifter». Såsom J. vidare påpekar, är det onekligen förvånande, att P. ej omnämner den höga stenen mellan högarne, medan däremot såväl han som fogden And. Pehrsson omtala en på J:s tid liksom nu obefintlig »stor lång oritader sten» ofvanpå den enda hög, som de från denna plats känna. Man är här frestad att antaga ett på minnesfel beroende misstag i de gamla uppgifterna, så att i verkligheten redan då den stora stenen stått bredvid, ej på högen. Egendommeligt är emellertid, att Peringskiöld här ej blott upprepar And. Pehrssons beskrifning, utan dessutom tillägger en nåttuppgift, som tycks tyda på att han själf sett högen och sålunda borde ha varit i tillfälle att rätta den äldre beskrifningen, om den varit felaktig. — De af Janzon från denna plats omnämnda »i oregelbunden ordning lagda mindre stenar, som tyckas utgöra en båge af en cirkel eller ellips» har jag ej observerat.

På norra sidan om dalgången, straxt NV om högen **E** ligger en större, med enbuskar och spridda träd beväxt moränkulle (**G**), invid hvars topp, som bildas af en uppstickande bergklint, står en gammal väderkvarn. Det kan ej vara annat än denna kulle som Janzon afser med orden: »i Lundgårdet på en med enbuskar beväxt backe SV från byn träffas flere mindre kullar och större i viss ordning lagda stenar». Emellertid har jag här endast kunnat upptäcka två små, mycket låga och osäkra *högar* af 5—6 m:s diam., belägna intill hvarandra på kullens NO-sida, ca 15 m Ö om kvarnen. Den sistnämnda står också möjligen på en dylik hög. Däremot har jag ingenstädes kunnat iakttaga någon oomtvistlig »ordning» bland de på kullen talrikt förekommande moränblocken.

NV om denna stora moränkulle finnas en del mindre dylika, jämte små bergknallar, skilda af små åkerlappar och belägna söder om de västligaste åbyggnaderna i byn, mellan Qvarnbo-vägen och slutningen nedåt än (på kartan är endast en af dessa kullar utmärkt). Här ligga åtskilliga fullt tydliga *högar* (**H**).

Den vackraste af dessa ligger några steg S om vägen: den är synnerligen regelbunden, 11 m i diam., 1—1,5 m hög och försedd med tydlig folkedja. Omkring 10 m NV om denna hög ligger

alldeles i vägkanten en annan af 8 m:s diam. och 1 m:s höjd, tätt bevuxen af smärre träd. Mellan dessa högar finnes åt N invid vägen möjligen en låg hög eller stensättning.

Det synes icke otroligt, att dessa båda högar äro identiska med dem som Janzon anför under det gemensamma namnet »Rawars hög», ett namn som man dock numera ej känner på orten. Dessa skola nämligen enligt J., hvilken här upprepar Eenbergs beskrifning på de af denne allra först omtalade grafhögarne, vara belägna »på västra sidan straxt ofvanför byn» samt vara »beväxta med ekar och oxlar». Den sista uppgiften stämmer visserligen icke nu, men trädvegetationen kan ju ha ändrat sig på de sista 100 åren, och det finnes ingen annan plats, som äfven i sistnämnda afseende passar in i beskrifningen.

Möjligen är det äfven dessa, genom sitt läge vid vägen och sin regelbundna form i ögonen fallande högar, som afsetts redan i And. Pehrssons relation med orden »två grifter straxt ofvanföre (backen vid byn)».

Däremot kunna ej Peringskiölds motsvarande »tvenne hedniska grifter af 28 steg aflånge gjorde» syfta på de nu nämnda. Det skulle då vara, att P. räknat dessa båda för en grift (jfr Janzons uppgift om det gemensamma namnet »Rawars hög»; hela längden, mellanrummet inräknadt, blir dock ca 29 meter). Som den andra af P:s aflånga grifter får man väl med Janzon räkna den i Lundgårdet liggande kullen **E**, som är 24 m lång, hvilket ännu bättre stämmer med uppgiften »28 steg». Peringskiölds andra hög »i Lundgårdet» skulle väl då vara vår **D**.

Några tiotal meter S om de två invid vägkanten belägna högarne finnes på den å kartan utsatta bergknallen en efter allt att döma af människohand upplagd, men oregelbunden och ojämn jordförhöjning, med större stenar här och där. Den mäter ca 17 m i NNV—SSO och ca 9 m i bredd; största höjden är omkr. 1 m.¹⁾ Möjligen är det 2 eller 3 hopvuxna mindre högar.

Omkring 20 m S därom på andra sidan en åkerlapp ligger midt i ett få en *hög* af ca 8 m:s diam.,

¹⁾ Äfven på denna förhöjning skulle sålunda uttrycket »aflång grift» kunna passa; men då den ej förefaller vidare ägnad att ådraga sig uppmärksamheten, finner jag det mindre sannolikt, att den skulle vara afsedd af Peringskiöld.

1—1,5 m:s höjd. Den är något angräfd och visar sig bestå af små kantiga stenar (jämte sparsammare större) och mörk jord. Liknande stenskärfvor ligga kringströdda i den tillstötande åkern; det är samma slags material, som förekommer i flere andra af de här nämnda, angräfdade högarne.

40 m V om föregående finnes slutligen på den sydligaste bergknallen ofvan gårdet en låg, men tydlig, stenig *hög* af 7 m:s diam.

Enligt Janzon finnas i »Långgårdet» flere högar af skiljaktig storlek, hvaraf den största skall ligga närmast Qvarnbo gård och förmodas vara den som Peringskiöld (jfr And. Pehrsson) afsett.

Långgårdet är uppenbarligen den långsmala, uppodlade dalsträckningen mellan Håga och Qvarnbo. Här finner man mycket riktigt en större och åtskilliga smärre *högar*, liggande på de i gårdet uppslickande små bergs- och moränkullarne.

Först träffar man på en liten bergknalle S om den från Håga by utflyttade gården Hällen en liten, något osäker *hög* af 5 m:s diam. (I).

På ryggen af den långsträckta lilla åsen NV därom (K) finner man först ca 25 m från östra ändan en liten *hög* (?) på 4 m, och ca 15 m längre bortåt åsryggen en tydligare *dylik*, något aflång, mätande 5 m i åsens riktning. Ca 10 m längre fram troligen en rundad *stensättning* af 4—5 m:s diam. med ett flyttblock midti, och 10 m därifrån en låg *hög* på 5 m. Slutligen ca 50 m från den sistnämnda på andra sidan en svacka och nära åsens västra ända midtför Qvarnbo: en större, af enar öfverväxt *hög*, ca 19 m i NV—SO, något mindre i motsatt riktning, ca 2 m hög, något insänkt i toppen samt troligen något angräfd på SV-sidan; äfven den synes bestå af smärre stenar.

Redan Janzon har ej kunnat återfinna de af And. Pehrsson och Peringskiöld omtalade »3 stn långa stenar oprättade i backen vid byn». Emellertid hafva ett par äldre personer i byn till mig sagt sig minnas, att en *sten*, som nu sedan åtskilliga år tillbaka står som grindstolpe å gården nr 4 (se *fig. 2 b: F*), förut stått *rest* längre uppåt backen. För denna uppgifts riktighet talar ock stenens utseende, i det den saknar alla killhål och har form af en »bautasten». Den mäter nu 1,40 m i höjd

ofvan jord och 0,70 m i bredd; men man ser tydliga spår af, att stenen tidigare stått djupare, i det den gamla lafvegetation, som täcker öfre delen, nästan alldeles upphör 85 cm från toppen.

Vid **M** å planen *fig. 2 b*, invid uppfartsvägen till gården, står nu en *runsten*. Det är den af Peringskiöld under namnet Flogsta-stenen beskrifna och afbildade (=Liljegren 119), hvilken länge varit förlorad, tills den 1863 af Dybeck¹⁾ återfanns i den lilla stenbro (N), på hvilken vägen från Flogsta till Håga går öfver den lilla rännil, som från öster utfaller i Läbyån straxt norr om bron öfver den senare. Stenens fotstycke saknades då, men har senare anträffats, hvarefter den genom Håga jordägares försorg blifvit hopsatt och rest på sin nuvarande plats.

Till sist ha vi att granska de af Eenberg i slutet af hans ofvan återgifna beskrifning omtalade »grundmurarne», som man skall finna, när man går från »K. Björns kyrka» utur skogsbacken ner på Håga ängåt östra sidan. På det angifna stället, i skogsbrynet straxt innanför gårdesgården (möjligen äfven utanför densamma) finnas verkligen flere mer eller mindre tydliga spår af *stensättningar* (O), hvaribland jag särskildt fäst mig vid två parallella rader i Ö—V af ca 3 m:s längd med 1 m:s mellanrum. Det förefaller mig dock, som skulle dessa snarare vara rester af sådana *grafvar*, bestående af rektangulära (och runda) *stensättningar* med obrända lik, orienterade i Ö—V, som i Upsalatrakten äro mycket vanliga och synas utgöra den allra yngsta arten af bygraffält.²⁾

Jag har ej velat försumma det ej så vanliga tillfälle, som här erbjudit sig, att jämföra en hel serie af äldre beskrifningar öfver ett mindre områdes fornminnen sinsemellan och med nu befintliga lämningar. Man får genom en sådan jämförelse en god pröfvosten på dylika äldre beskrifningars både fel och förtjänster. Det är också med glädje man iakttaget, att endast helt få af de sedan gammalt kända fornminnena vid Håga blifvit förstörda.

¹⁾ Se Dybeck, *Sveriges Runurkunder*, I, nr 165, och hans berättelse till Vitterhetsakademien för 1863.

²⁾ Se Almgren, *Sveriges fasta fornlämningar från hednatiden*, fig. 26. Det där afbildade graffältet har just ett liknande läge på gränsen mellan morän- och lermark.

III. Undersökningen af "Kung Björns hög".

Af den detaljerade planen å *pl. III* framgå högens dimensioner. Den är ej alldeles cirkelrund vid basen; rätta vi oss efter den något kringstridda folkedjans ytterkanter, så växlar diametern mellan 43 och 49 meter. Ännu starkare varierar höjden, räknad från olika sidor, hvilket beror på den underliggande markens naturliga ojämnheter. Planens höjdsiffror utvisa, att högens topp ligger 6,25 m öfver kantens högsta punkt i norr, men 8,75 m öfver dess lägsta punkt i söder.¹⁾

Höjdkurvorna å planen *pl. III* och profilerna sammastädes gifva jämte fotografierna *fig. 3, 4* en klar bild af högens synnerligen jämna sluttning åt norr, öster och söder.²⁾ Däremot företedde den västra (eller rättare nordvästra) sidan samt toppen betydande ojämnheter. Att dessa till stor del härrörde från ett tidigare utgräfningsförsök, var redan från början tydligt och bekräftades i allo af undersökningen. Svackan i högtoppens nordvästra sida sammanföll nämligen med ingången till det gamla schakt, som utan tvifvel förskrifver sig från landshöfding Gyllenborgs af Eenberg omtalade gräfnings. Framför denna svacka bildade högens sluttning ett par terrasser, lämningar af

den afstjälpta jorden; och hela sluttningens yta var här — upp till den på planen med *x y z* betecknade linien — öfversållad med sten, hvars härkomst ur det inre röset bäst framgår däraf, att detta stenlager utbredde sig radiellt just från den nämnda schaktmynningen.

Sänkan i själfva högtoppen tycktes däremot ej i allo bero på utgräfnings-schaktet. Detta betecknades i själfva verket, såsom sedermera visade sig, endast af den starkaste depressionen (begränsad genom den inre delen af planens 5,50-meters-kurva, som ju nästan sammanfaller med schaktets gränser). Den mera regelbundna, nästan kraterformiga insänkning i toppen, som 6-meters-kurvorna (särskildt den stora nordöstra) innantill afgränsa, ledde däremot snarare tanken på en naturlig sättning i högens inre, förorsakad genom sammanstörtandet af en där befintlig träkammare eller dylikt. Denna möjlighet, att här kunde finnas en analogi till den danska Jellinge-högens beryktade träkammargraf, torde ha varit den omständighet, som starkast föranledde undersökningens igångsättande. Dock var denna fråga på grund af högens genom den förra utgräfningen derangerade skick så pass osäker, att man från början var fullt beredd på, att högens inre kunde komma att visa en långt enklare anordning, t. ex. en simpel och fornsaksfattig brandgraf af samma art som i Kungshögarna vid Gamla Upsala.

Hvad tillvägagångssättet vid undersökningen beträffar, gällde det att undvika alltför tidsödande och kostbara arbeten. Det kunde därför ej komma i fråga att liksom vid den 1874 undersökta Gamla

¹⁾ På grund af den naturliga markens ytterligare sluttning på södra sidan, blir höjden här egentligen 9,50 m (jfr *fig. 3*). Den prickade linjen utanför högens S-sida med nivå-siffrorna —1, —1,50, —2,35, —3 betecknar den ungefärliga gränsen mellan sluttande och plan mark. I norra kanten af högen framstieka flere fasta berghällar; i SO är en dylik, som bildar lodrät afsats åt söder. Som *fig. 4* visar, bilda dylika berghällar (med afsats åt söder) hela terrängen norr om högen (jfr kartan *fig. 2 b*).

²⁾ I östra sidan finnes mellan 1,50- och 3-meters-kurvorna en grund grop efter ett mindre gräfningsförsök. De talrika smärre stenarne nedanför äro tydligen vid detta tillfälle fram-plockade rösestenar.

Fig. 4. »Kung Björns hög» vid undersökningens början, från NtV. Till höger om trädet ses den svacka, som antyder mynningen af Gyllenborgs sehakt; där nedanför ses de vid hans gräfningsförsök utkastade rösestenarne.

Fig. 5. Fotkedjan i högens södra kant, närmast V om bergafsatsen.

Upsala-högen borttaga ett större parti af högen ända utifrån kanten, ett företag som då medförde mycket betydliga kostnader. Det beslöts, att man skulle inskränka sig till ett schakt i högens mitt af sådan vidd, att det egentliga grafområdet i botten borde kunna blifva blottadt. Denna vidd bestämdes till omkring 15 meter, ca $\frac{1}{3}$ af högens diameter.

Utgrävningen börjades från samma håll som den tidigare, enär de genom denna åstadkomna terrasserna äfven nu erbjödo den bästa afstjälpningsplats. Valet af denna utgångspunkt visade sig sedermera äfven i ett annat afseende särdeles gynnsamt. Egendomligt nog var nämligen jorden ingenstades i högen så hårdt packad som i det igenfyllda Gyllenborgska schaktet; och då under utgrävningens fortgång en lyftkran måste uppsättas för att uppfordra rösets stenar, fanns just på den därför lämpligaste platsen, i det gamla schaktets mynning, också en tillräckligt fast grund för den tunga apparaten.

Då det var synnerligen viktigt att erhålla goda profiler genom högens mitt, anordnades grävningen så, att korsformiga jordväggar (med den stora lönnen som mötespunkt) fingo kvarstå i det längsta. Arbetet fördelades alltså på fyra sektorformiga schakt, af hvilka hvarje ytterligare delades i två, ett yttre och ett inre.

På planen äro gränserna för dessa schakt angifna med streckade linier och schakten nummerade med **I—VIII**.

Då de nämnda terrasserna ej räckte särdeles långt för de utgrädda jordmassorna, och det blef nödigt att uppkasta dessa rundt om utgrävningens kant, måste anordningar vidtagas för att hindra deras nedrasande till högens fot, hvilket skulle ha synnerligen försvårat igenfyllningsarbetet. Fördenskull uppsattes rundt om och ett stycke nedanför kanten starka plankskärmar, mot hvilka jorden fick hopa sig (se *fig. 6*).

Det befanns snart, att det stenfria jordlagret endast bildade högens öfre del, och att därunder vidtog ett väldigt jordfritt stenröse. För de delvis ganska stora stenarnes uppskaffande måste då ett

annat tillvägagångssätt anlitas. Stenarne lastades i skottkärror, hvilka medelst den redan nämnda lyftkranen upphissades till en utfartsgång, som upptogs från ändan af schakt I åt nordväst (**IX** på planen). De afstjälptes sålunda utanför högen, hvarefter de vid igenfyllandet på liknande sätt återinskaffades.

Vi gå nu att med tillhjälp af de uppgjorda korsprofilerna å *pl. III* närmare studera högens byggnad. Profilen **A—B** återger västra sidan af den vägg, som skiljer schakten I, II, VIII, VII från de öfriga; profilen **C—D** visar norra sidan af väggen mellan schakten III, IV, II och V, VI, VIII.¹⁾

Fig. 6. Högen från NNV vid undersökningens afbrytande i november.

Å bägge profilerna är endast det utgrädda midtpartiet af högen i detalj utfördt; i öfrigt anges blott ytkonturerna samt de sannolika gränserna mellan jordlagret och röset.

Den öfversta, lodrätt streckade delen af jordlagret utgjordes af mylla. De strimmiga partierna därunder ange de orubbade jordlagren, hvilkas konsistens strax skall närmare beskrivas. De med omblandade småstreck tecknade delarne äro ställen, där den ursprungliga skiktningen blifvit rubbad. Så se vi i profil A—B till höger om trädet en genomskärning af Gyllenborgs schakt (jfr ock *fig. 7*).

¹⁾ Tillfälligheter föranledde, att ingendera profilen i själfva verket bildar en fullt rät linje; afvikelsena äro dock utan väsentlig betydelse.

Det har gått ett långt stycke ned i röset, hvarom ju redan de uppkastade stenmassorna vittnade.¹⁾ Profilen C—D beröres endast till en ringa del af detta schakt (en mindre, omrörd grop till höger om trädet), men på denna profil är med en streckad linje utmärkt schaktets största utsträckning i genomskärning 1—2 m bakom (S om) profillinjen.

Att detta schakt härrör från Gyllenborgs grävning, bekräftades ytterligare däraf, att midt i det-

Fig. 7. En del af profilväggen A—B med genomskärning af det igenfyllda Gyllenborgska schaktet (= det nedhängande jordpartiet).

samma hittades en bit af skaftet till en *krilpipa* (!). Fyndstället är i profil A—B utmärkt med *c*; det ligger dock egentligen ca 1 meter innanför (jfr planen). Om en vid schaktets inre ända på ca 1 m:s djup funnen *pilspets af järn* (*b* på plan och profil) skall talas i kap. IV.

Den omrörda grop, som i profil A—B ses till vänster om Gyllenborgs schakt och trädet (jfr *fig. 9, 10*), härrör väl också från ett gräfningsförsök,

¹⁾ Vid ingången till schaktet hade man för att stödja jordväggarna upplagt små murar af de ur röset upptagna stenarne; detta är antydt å planen.

ehuru den företer det gåtfulla, att vid ungefär halfva djupet, just på gränsen mellan den omrörda mycket hårda leran och den lösa myllan, fanns en stark kolrand. Denna skulle sålunda härröra från en eld, som blifvit upptänd, när den här uppgräfdade gropen åter blifvit till hälften fylld. På andra sidan om den meterbreda profilväggen gick denna grop endast till 1,30 meters djup under ytan och stod ej håller där i samband med Gyllenborgs schakt.²⁾

Den egendomliga skiktning i de orubbade delarne af jordlagret, som skematiskt återgifves på

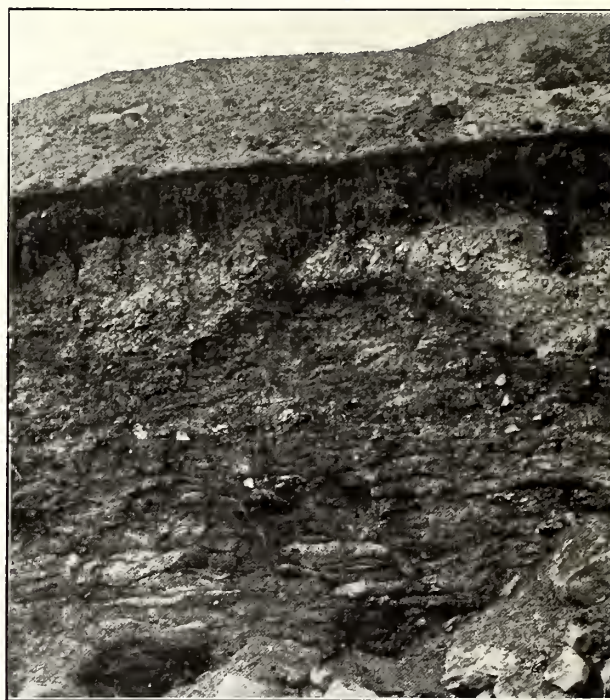

Fig. 8. Parti af norra väggen i schakt I (fotograferadt på våren). Öfverst den uppkastade jorden, därunder mylllagret med hängande rottagor, sedan det skiktade jordlagret, nederst röset.

profilerna, var åstadkommen genom fina *multränder*, som åtskilde de eljest af lera eller sand bestående lagren. På några ställen svällde dessa svarta myllränder ut till små *kolbäddar*, hvaraf några, som förekommo i skärningar och därför lättast kunde innmätas, äro antydda å planen (*k*)³⁾. Då en sådan kolbädd just anträffades i samband med de allra

²⁾ Man kan härvid vara frestad att tänka på Janzons uppgift 1807 (sid. 6 ofvan) om gropar af 4—5 fots djup, såvida ej detta endast är en öfverdrifven skildring af samma förhållanden, som ännu 1902 iakttogos.

³⁾ Se härom vidare nedan sid. 36. Om en i en sådan kolbädd funnen liten *lerkärlsbil* se sid. 30.

Fig. 9. Röset blottadt (men ännu orördt) i schakten I—II. I fonden ses en del af profilväggen A—B (något afgräfd upptill.)

Fig. 10. Södra (högra) delen af fondväggen a fig. 8 (= östra väggen i schakt II).

först vid gräfnings början iaktagna mullränderna, så trodde jag till en början, att dessa i sin helhet utgjordes af brandrester, och hade mycket svårt att finna en förklaring på deras tillkomst.

Docenten Sernander påvisade emellertid efter noggrant studium af de lodräta skärningarna i högen, att mullrändernas uppkomst är en helt annan. De löpa nämligen ej ständigt parallellt, utan mötas och förenas ideligen, bildande ett slags oregelbundet nät med linsformiga maskor. Dessa af mullränder omslutna linsformiga partier af lera

För att emellertid ännu närmare åskådliggöra denna skiktning ritades på platsen ett par mycket noggranna detaljprofiler. Profilen *fig. 11* är tagen i nordöstra hörnet af schakt V, på profilväggens södra sida. Den återger dock endast nedre delen (knappt hälften) af väggen, där myllränderna voro tydligast. Dessa uppritades under noggrann mätning af O. Frödin, och beskaffenheten af hvarje lins antecknades efter bestämning af docenten Sernander (sedan af Frödin). Profilen har sedermera renritats med särskilda beteckningssätt för

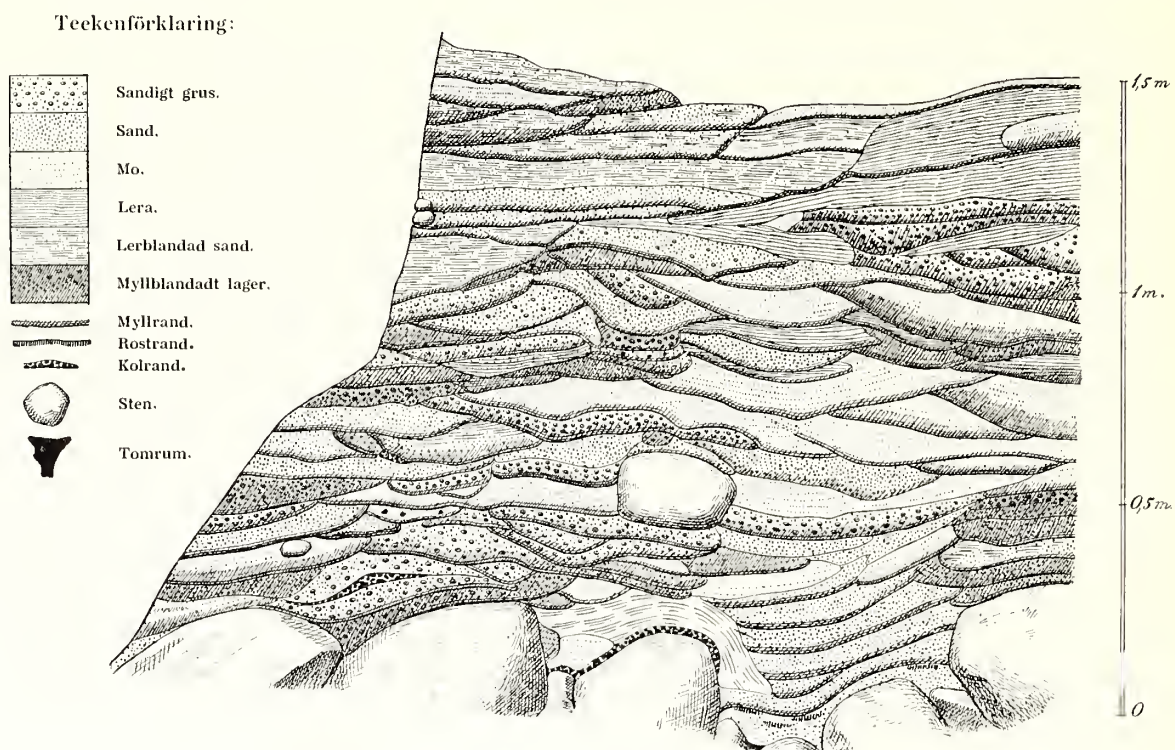

Fig. 11. Jordlagrets nedre del på södra sidan af östra profilväggens östra ända.

eller sand äro helt enkelt de *jordtorfvor*, hvaraf högen byggts upp, och mullränderna äro den multnade grässvålen å torfvorna.

Denna skiktning kan någorlunda iakttagas å *fig. 10*, en fotografi af östra väggen i schakt II, således en del af profilen A—B; man ser i midten den nyss omtalade omrörda gropen med den starka kolranden, men på båda sidor därom är skiktningen tydlig. Ännu skarpare framträder dennas egendommiga karaktär å *fig. 8*, som visar utgräfnings norra vägg på våren, då de genom väggens torkning uppkomna sprickorna mellan torfvorna förtydligade strukturen.

de olika jordarterna af amanuensen vid Geologiska Institutionen i Upsala J. P. Gustafsson.

I fråga om denna profil bör framhållas, att just det parti af högen, hvarifrån den är tagen, var ovanligt rikt på sand och mo; eljest var leran vida öfvervägande. På några ställen kunde hvarfvig ishafslera konstateras.

Detaljprofilen *fig. 12* visar sydligaste ändan af profilväggen A—B (sydöstra hörnet af schakt VII). Äfven här är väggens öfre del utelämnad. Att märka äro dels de två mäktiga, ej skiktade lerpartierna, dels de talrika »rostränderna», hvilka ingenstädes i högen voro så starkt utpräglade som

här i utgräfningens södra del.¹⁾ Vidare finna vi i denna profil ett par exempel på de i jordlagret rikligt förekommande *djurbenen* (ett i hvartdera af de tjocka lerpartierna, längst åt höger; båda voro ofullständiga kanonben af får). Dessa fynd af obrända djur- (och människo-) ben skola utförligt beskrivas i nästa kapitel.

I hela jordlagret funnos ytterst få stenar inblandade. Några ses i specialprofilen *fig. 11*, några å planen *pl. I* i gränsen mellan schakten VII och VIII.

Att grafhögar uppförts genom uppstapling af afskalade torfvor, synes ej förut vara iakttaget i Sverige, men är känt både från Danmark och Norge samt från vidt skilda tider.

Särskildt har G. Sarauw i sin afhandling »Lyngheden i Oldtiden» i *Aarbøger for nordisk Oldkyudighed 1898* beskrifvit en mängd exempel därpå från Jyllands sten- och bronsåldershögar. I hans afbildningar *fig. 2—4* ser man mörkstrimmiga lager af alldeles samma art som i Hågahögen.²⁾ Äfven från den yngre järnåldern har man ett par framstående exempel på samma företeelse i de båda berömda kungshögarne vid Jellinge. Dessa voro till stor del uppförda af ljungtorf, och själfva ljungen befanns vid undersökningen ännu åtminstone delvis oförmultnad (Sarauw, *anf. st.*, sid. 98).

Sarauw anser nu (s. 119), att äfven i öfriga fall, då endast de mörka mullstrimmorna funnos kvar af torfvornas vegetationsyta, har det varit ljungtorf, ej grästorf, som användts vid högarnes uppbyggande.³⁾ Han anser, att grästorf utan tvifvel förmultnar mycket snart, och att produkten därpå blir mylla utan spar af skiktning; »det turde näppe under vore naturförhold vare hundrede år, inden hvert spor af lagdelning i en af grästorv op-

fört høj vilde være forsvundet». Han framhåller ock som ett indirekt bevis, att »den sandede, sort- og hvidstribede fyld» endast är känd från Jyllands hedtrakter, men aldrig synes vara iakttagen i de fruktbarare delarne af Danmark. Slutligen anmärker han, att direkta iakttagelser öfver dessa förhållanden knappt torde vara möjliga att anställa i Danmark; men att man kunde vänta få någon belysning af saken från Island, där förmultningen går

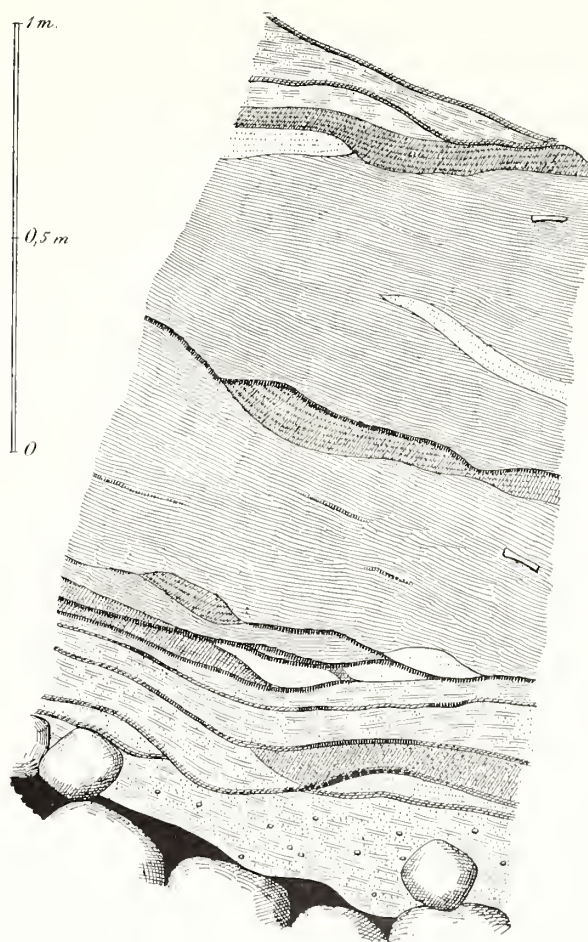

Fig. 12. Jordlagrets nedre del vid södra ändan af profilyäggen A—B.

långsammare, och där grästorf i stor utsträckning användes som byggnadsmateriel.

Från vida närmare håll och från betydligt mera närliggande tider har man emellertid numera fått fakta i dagen, som visa, att den af Sarauw behandlade företeelsen ej får enbart skrivas på ljungtorfvens räkning, utan att äfven grästorf kunna astadkomma liknande resultat.

Den hög, som täckte det år 1901 vid Oseberg nära Tönsberg framgräfdas vikingaskeppet, bestod

¹⁾ Dessa »rostränder» utgjorde en rostfärgad mjölig fällning, enligt professor Högbom *järnoxidhydrat*, som mycket väl kan ha bildats endast därigenom, att nedsipprande vatten utfällt det i jordlagren naturligen förekommande järnet; ehuru möjligen äfven något järnföremål som den anträffade pilspetsen kan ha bidragit till bildningen. Om dylika rostbildningar i danska bronsåldershögar se Boye, nedan *anf. arbete* s. 7. Äfven förekommo rikliga *kalkfällningar*, som särskildt bildade verkliga skorpor på de öfversta rösestenarne, samt mera sällsynt (i de understa jordlagren) blåa fällningar, enligt Sernander *vivianit*.

²⁾ Jfr ock V. Boye, *Fund af Egekister fra Broncealderen i Danmark*, *fig. å* sid. 31, och Madsen, *Gravhøje og Gravfund fra Stenalderen i Danmark II*, *pl. XXI*.

³⁾ Jfr Sophus Müller, *Vor Oldtid*, s. 304.

nämigen, såsom jag vid ett besök på platsen hade tillfälle att själf iakttaga, af grästorfvor tagna från lermark; och här var det ungefär tusenåriga gräset (och mossan), som växt på torfvorna, ännu så väl bevaradt, att det var nästan grönt. Dessutom förekommo stycken af kärrtorf inblandade bland lerkokorna. Den på detta sätt uppbyggda högen föredde i de lodräta skärningarna, särskildt där genom väggens torkning små sprickor uppstått mellan

af, att mullränder af ifrågavarande slag i sten- och bronsåldershögar kunna härröra äfven af multnad grässvål, om också för de jylländska högarnas vidkommande ljungeteorien synes vara obestridlig.

Hvad Håghögen beträffar, så talar, såsom docenten Sernander påpekat för mig, dess sammansättning af de mest skiljaktiga jordarter bestämdt därför, att den blifvit uppbyggd af grästorf, icke af ljungetorf. Också synes det, som om mullränderna

Fig. 13. Bild från högens inre, östra delen. Man ser de kvarstående ändarne af norra och östra profilväggarne (vid den senare pågår just ritning af specialprofilen fig. 11). Mellan dem en ställning, använd vid schaktningen. Jorden längst nedtill är nedrasad under arbetets gång.

torfvorna, förtydligande dessas gränser, en struktur som slående påminne om mullrändernas figurationer i Håghögen och i de jylländska grafhögarne.¹⁾ Då grästorf sålunda under gymmsamma förhållanden kunnat hålla sig fullständigt oförmultnad i ett årtusende, torde man ej kunna förneka möjligheten

¹⁾ Se afbildningen i Föreningens til norske Fortidsmindesværkers bevaring *Aarsberetning for 1904*, sid. 109, längst till höger. — Fullständigt bevarad grästorf har äfven iakttagits i en vikingatidshög på Norges Vestland; se H. Sehetelig i *Bergens Museums Aarbog 1902*, N:o 8.

här voro svagare än i de jylländska högarne (jfr fig. 8, 10 med Sarauw's afbildningar).

Slutligen är i detta sammanhang att nämna, att professor A. N. Lundström företagit slarning af jordprof från högen för att eftersöka växtfrön, dock med negativt resultat.

Vi ha nu att öfvergå till det under jordlagret befintliga *stenröset* (jfr fig. 7, 9, 13, 17). Innehöll det förra nästan inga stenar, så var det senare i stället så godt som jordfritt. Det var tydligt, att

ingen jord ursprungligen varit blandad med stenarne, utan att högens undre del fullkomligt haft karaktären af ett »kummel». Och då det därpå upplagda jordlagret bestod af grästorfvor, kunde naturligtvis ingen nämnvärd jordmassa rasa ned i röset, förrän torfvornas grässväl förmultnat. Märkligt nog har lagret ännu efter förmultningen haft en så fast konsistens äfven i sin understa del, att det mångstades ej alls rasat ned, utan bildade ett verkligt tak öfver håligheterna mellan de öfversta rösestenarne, så att man kunde köra in armen ett långt stycke under jordväggen och känna på dennas undersida. Sådana hål ses på specialprofilen *fig. 12* och på fotografierna *fig. 8* och *9*.

Att döma af den profil (*pl. III, E*), som togs längs utkörsgången schakt IX, hvarest rösets öfveryta hela vägen blottades och man på ett ställe genom detta trängde ända ned till botten, så sträcker sig röset öfver högens hela bottenyta ända ut till fotkedjan, som sålunda bildar rösets yttersta, i dagen franträdande kant. Därmed stämma också väl öfverens de jämnt sluttande linjer, som man får, då man i profilerna A—B och C—D sammanbinder rösets högsta punkter vid utgräfningsområdets kanter med fotkedjan.

De inre rösestenarne öfverstego i allmänhet ej en mansbörd. Ingen nådde öfver 80 cm:s diameter, med undantag af ett mycket stort block, hvars läge blifvit utsatt såväl på den stora planen *pl. III* och specialplanerna *fig. 14, 15* som i profilen C—D, ehuru det egentligen låg något framom den sistnämnda. Det ses äfven å fotografien *fig. 17*. Detta block var ca 1,50 m långt, 1,20 m bredt och 0,50 m tjockt. Dess undersida befann sig ungefär en meter ofvan den här befintliga kiständan.

Rösets stenar utgjordes så godt som uteslutande af urbergarter och voro utan tvifvel hufvudsakligen hämtade från de omgifvande moränmarkerna. Dessutom förekommo emellertid några enstaka stycken kalksten, enligt docenten C. Wiman röd och grå ortocerkalk samt s. k. Östersjökalk, allt härstammande från Bottenhafvet och i Upsalatrakten uppträdande som block i samma ishafslera, hvaraf partier förekommo i högens jordlager. Ett sådant kalkstensstycke hittades också på ett ställe (i gränsen mellan schakt I och II) uppe i jordlagret en half meter ofvan röset.

Äfven i röset hittades på olika nivåer en del *djurben* äfvensom här och där någon liten samling

kol; för båda delarne lämnas närmare redogörelse i nästa kapitel. Särskildt må framhållas, såsom på planerna betecknade, ett nötkranium och en svinkäk. I närheten af den förra låg en del af skalet till en mindre *hasselnöt* (troligen ej brändt).

Hvad som emellertid i rösets undre delar särskildt tilldrog sig uppmärksamheten, var de rikligt förekommande halfmultnade resterna af *ekslammar*.¹⁾ Det blef snart tydligt, att dessa bildade ett verkligt system, hvars egentliga sammanhang dock var ytterst svårt att nu utröna. De förekommo nämligen nu blott i form af korta stumpar, af hvilka den längsta (och äfven i fråga om tjockleken bäst bevarade) endast mätte något öfver 1 m i längd på en största tjocklek af omkring 40 cm. Dessa stumpar ha naturligtvis, då röset efter stammarnes bristande och multnande satte sig, skjulits åt olika håll, så att det endast i undantagsfall kunde afgöras, hvilka som hört till en och samma stock. Därtill kom, att kartläggningen af alla dessa stockrester ej kunde bli fullt så exakt, som önskvärdt varit, enär det var mycket svårt att få säkra fixpunkter för mätningen där nere i kullerstensröset. Först vid vårens undersökning erhöles en god grund för uppställande af ett måtbord på den berghäll, som blottades i områdets sydvästra del. Då det därför erbjuder en viss svårighet att med absolut säkerhet sammanknyta det på hösten och det på våren kartlagda, så har jag föredragit att återgifva hvardera planen för sig i *fig. 14* och *15*, hvilket äfven medför den fördelen, att det fyndrikaste området ej blir alltför gyttigt, utan två olika lager här framträda. Å båda planerna har jag på grund af de för hvardera af dem utförda mätningarna utsatt vissa af de å hufvudplanen *pl. I* angifna schaktgränserna, nämligen dels gränsen mellan II och VIII (således motsvarande en del af profil C—D), dels samma schakts gränslinjer åt öster (= profil A—B). Med ledning af den sålunda vunna kongruensen har jag för att ytterligare underlätta jämförelsen mellan de båda planerna öfverfört från höstens plan till vårens svärdets läge, och från den senare till den förra gränserna för det undersökta bottenlagret samt den stora stenen, allt i prickade linier. Jag får emellertid icke dölja, att jag äfven under vårens planläggning innätte svär-

¹⁾ Träets struktur var i många fall ännu fullt tydlig; alla prof, som lektor Nilsson sett, har han bestämt som *ek*.

dets läge, så som jag ganska bestämdt tyckte mig igenkänna platsen, där det legat; och enligt denna bestämning skulle det komma ca 40 cm längre

deles lätta mätningarna för att bestämma de tidigare profillinjernas infallande på dessa bottenplaner. I senare fallet skulle på vårens plan såväl svärdet

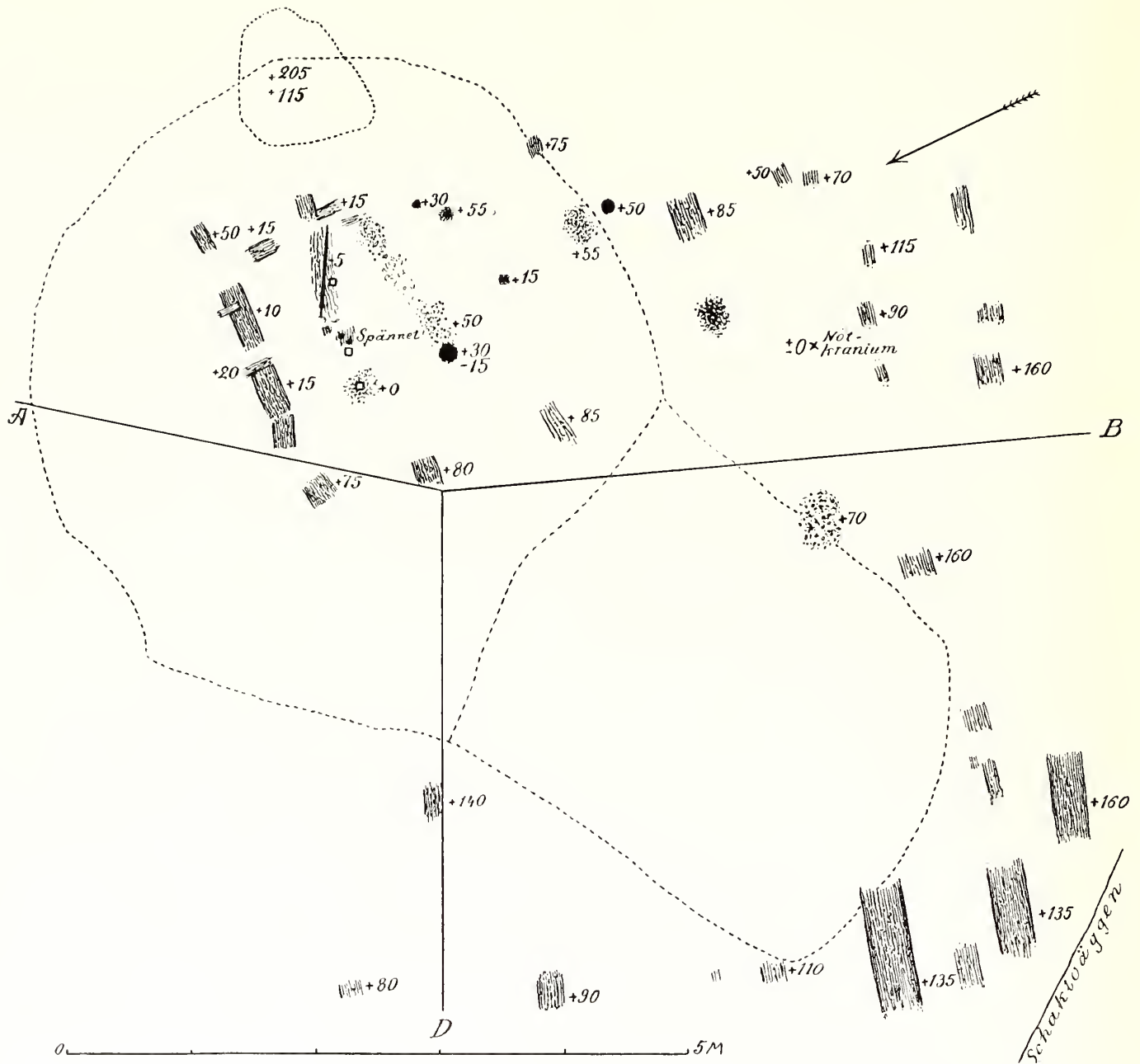

Fig. 14. Plan öfver fynden i röset hösten 1902. A—B—D = profillinjer (jfr pl. III). De streckade fläckarna äro tydliga rester af ekstammar, de prickade fullständigt multnade dylika, de helsvarta utmärka kollfläckar, de små kvadraterna brända benbitar. Höjdsiffrorna (i cm) hänföra sig till O-punkten i högens kant å planen pl. III.

åt NV. Jag vågar ej alldeles bestämdt afgöra, huruvida denna skiljaktighet beror på misstag vid detta försök att fastställa svärdets plats, eller snarare på någon bristande noggrannhet vid de ej så all-

som profillinjen A—B vara att flytta ca 40 cm åt NV.

Stockresterna befunno sig i olika stadier af förmultning. De som ännu bildade större samman-

hängande stycken äro på planerna tecknade med kantskuggning, som antyder den rundade formen. De som voro mera upplösta äro tecknade med glesare

stockrester tecknade med svarta fläckar på de parallella linierna; detta antyder, att dessa rester voro svedda af eld. De större enstaka svarta fläckarna

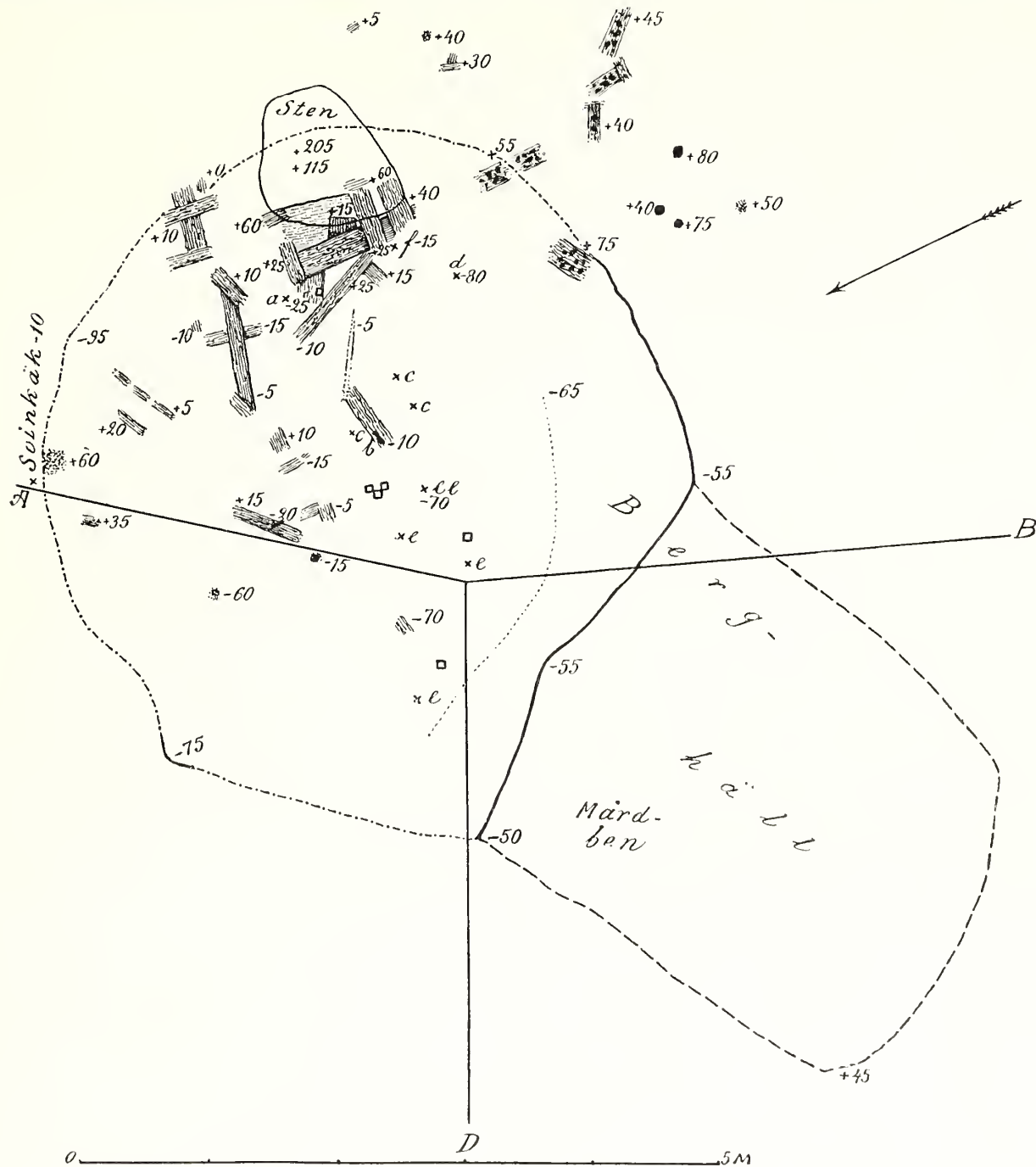

Fig. 15. Plan öfver fynden i röset och bottenlagret våren 1903. ————— = konstaterad gräns för kollagret på botten, - - - - - = gräns för undersökningen, där kollagret fortsatte längre utåt, - - - - - = gräns för undersökningen utanför kollagret, ... = gräns för berghällen, a-f: fornsaker. Kvadraterna = brända ben. De svartfläckiga träresterna voro svedda.

streck utan skuggning. På åtskilliga ställen hade träresterna helt och hållet förvandlats till svarta jordklumpar; dessa äro antydda genom prickade fläckar. I sydöstra delen af vårens plan förekomma några

beteckna kolsamlingar. Öfverallt äro utsatta höjdsiffror (i cm).

Vid närmare betraktande af stockresternas inbördes läge fäster man sig nog först vid den be-

tydliga lucka, som förefinnes mellan de östra och de västra resterna. Denna lucka sammanfaller ju väsentligen med östra delen af schakt VIII och sålunda med det område, där Gyllenborgs schakt nått sitt största djup, och den är väl också till en del beroende på förstörelse genom hans gräfning. Så har jag antecknat, att den å höstens plan straxt öster om profillinjen vid + 85 cm:s höjd befintliga stockresten var alldeles förmultnad genom jord från Gyllenborgs schakt, som nått just hit. Af den bäst bevarade och längsta stockbiten i SV återigen fanns

Fig. 16. Fyndet den 18 november: *a* svärdfästet, *b* ena spännehalfvan. Det mörka partiet till venster är ekrester.

verkligen ytterligare fortsättning åt Ö; men detta parti — den första större trärest som anträffades — kom helt oförberedt i dagen just vid det enda tillfälle under utgräfningstiden, då jag nödgats för ett par timmar vara borta från platsen, och den blef därför ej tillräckligt observerad in situ. Möjligen kunna äfven några andra trärester vid samma tillfälle ha blifvit borttagna från det på planerna tomma området. Allra underst på själfva berghällen träffades äfven här talrika, men alldeles upplösta träspår; på några ställen observerades, enligt hvad jag antecknat, t. o. m. fibrer gående vinkelrätt mot de i närheten befintliga grofva stockarne. Jag tors dock

ej afgöra, hur mycket afseende är att fästa vid denna observation.

Så mycket kan man väl på grund af planernas vittnesbörd med bestämdhet säga, att i rösets undre del och troligen öfver nästan hela det undersökta området funnits en del ganska tätt liggande ekstammar med längdriktningen hufvudsakligen i Ö—V,¹⁾ samt att åtminstone i högens centrum, närmast omkring själfva grafplatsen, funnits ett annat system af stockar, som gått vinkelrätt mot de förra.

Då nu, som vi straxt skola se, äfven grafkistan troligen utgjorts af en (urhålkad) ekstam, som legat ungefär i Ö—V, så är det uppenbart, att närmast kring denna funnits ett slags timring eller rättare blott uppstapling af hvarandra korsande stockar för att hålla själfva kistan fri från det väldiga trycket af röse och jordhög. Att denna primitiva »kammare» ursprungligen bildat ett ganska stort tomrum i högens centrum, framgår däraf, att just öfver grafvans plats har högens hopsjunkning varit synnerligen stark. Detta ses förträffligt på profilerna, särskildt C—D, såväl af sänkan i rösets öfveryta och i högens topp som af mullrändernas förlopp.

Vid undersökning af en bland ekstamresterna den 18 november lyste det plötsligt till

af *guld*. Det befanns vara kanten af en guldbelagd rund bronsskifva, hvars make jämte tillbehör påträffades straxt intill, hvarefter det hela snart igenkändes som ett »glasögonformigt» spänne från bronsålderns fjärde period (*pl. II: 1*). Efter borttagande af en sten visade sig på endast 15 cm:s afstånd från den andra spännehalfvan fästet af ett *bronssvärd* (jfr fotografien *fig. 16*), hvilket därpå blef afläckt i sin helhet och befanns ligga fullkomligt oskadadt (endast

¹⁾ Utan tvifvel hafva en hel del af dessa ekstammar både åt Ö och V sträckt sig längre ut i rösets yttre delar än undersökningen nådde. Så kunde t. ex. ses fortsättning af den sydvästligaste stocken i rösets häligheter långt in under schaktväggen.

yttersta spetsen felades) i det väldiga stenramlet. Det låg emellertid på ett slags bädd af ekrester, hvilkas fibrer liksom svärdets längdriktning gingo ungefär OSO—VNV. Däribland förekommo äfven talrika bitar af den egendomliga *tallved*, som närmare omtalas nedan, och en större barkflisa hängde lös i ett tomrum mellan stenarne midtemellan svärdsfästet och spännet.

I resterna af svärdsfästets träfyllning fastsutto vid hittandet två *gulduitar* på den plats, där de äro återgifna på afbildningarna af svärdet *pl. I*; en tredje dylik *nit* fanns lös invid. I en intill fästet befintlig frusen klump af jord och trärester, som tillvaratogs, hittades följande morgon, då den upptinat, ett litet massivt *guldföremål*, som efter allt att döma suttit i fästets knapp (*fig. 19*).

Vid svärdet anträffades också, mellan två trälager, ett par *brända benbitar*; ett par andra sådana hade förut iakttagits dels vid spännet dels en half meter längre åt V.

Såsom nämnts, afbröts här efter undersökningen för vintern, sedan fyndplatsen tillräckligt öfvertäckts.

Sedan arbetet på våren återupptagits, hittades först i den af trä- och barkrester samt något jord bestående bädd, där svärdet legat, ytterligare 10 *gulduitar* af samma slag som de förut funna samt vidare *bronspincetten fig. 21* (låg vid *b* å planen *fig. 15*) och två *hängprydnader* af brons *fig. 23, 24* äfvensom en hel del *brända benbitar*.

Då undersökningen därpå fortsattes åt öster, anträffades bland en mängd hvarandra korsande stockrester en sådan af ca 30 ems bredd, som företedde en tvärt afskuren ända åt öster (OSO). Denna stockända är jämte de öfriga träresterna,

närmast omgäfvade den, framställd i större skala i *fig. 18* (äfvén i genomskärning); det hela återfinnes lätt på planen *fig. 15*. Det småstreckade området närmast öster om den afskurna stocken bestod af ett på en sten utbreddt, ljusgult trälager, hvilket

Fig. 17. Fyndplatsen fotograferad följande dag.
× × utmärka svärdets ungefärliga plats.

lektor Alb. Nilsson bestämt som *lall*. Detta trälager, som sparats redan kring svärdet, och som genom den märkvärdigt väl bevarade ljusa färgen bjärt afstäck mot de mörkbruna ekresterna, fortsatte under den afskurna stocken (se genomskärningen, där det är angifvet med en kraftig svart linje); och ett dylikt lager fanns äfven mellan denna stock och det öfverliggande tvärträet.

Förekomsten af dessa tallvedsrester jämte (enl. lektor Nilsson ej bestämbara) barkstycken såväl vid ekresterna kring svärdet som vid den afskurna stockändan¹⁾ talar tydligen för ett närmare sammanhang dem emellan; och detta framgår ännu klarare däraf, att fibrerna i ekträet på båda ställen gingo i samma riktning, en riktning som ganska bestämdt afviker från öfriga närbelägna träresters.²⁾

Det synes mig då ganska antagligt, att den afskurna stocken utgjort östra ändan af en *ekkista*, hvori de brända benen och grafgodset enligt det under likbränningens första tider vanliga bruket varit nedlagda.³⁾ Häremot tyckes visserligen änd-

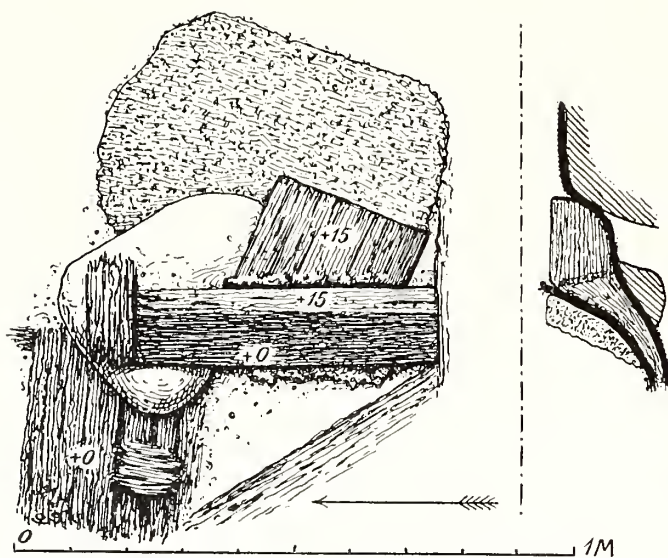

Fig. 18. Plan och genomsnitt af kiständan och omgivande trärester (jfr fig. 15).

styckets ringa bredd (30 cm) tala; men det är ju ingalunda säkert, att det starkt mulnade stycket nu var fullständigt åt sidorna. Iakttar man vidare å fig. 15 läget af de mer eller mindre kringstridda fyndställena för ben och fornsaker, så förekomma

¹⁾ Ett svedt och därigenom hoprulladt stycke bark fanns nära kiständan, vid *f* å fig. 15.

²⁾ Jag måste emellertid erkänna, att träfibrernas orientering kanske ej alltid blifvit å planerna återgifven med den skrupulösa noggrannhet, som man efteråt kan finna önskelig, i det kompass ej användts i hvarje fall, utan man ritat efter ögonsikte. Hvad de nu ifrågavarande träresterna beträffar, har jag emellertid med särskild noggrannhet utförda specialplaner att stödja mig på (dock ej i fråga om stycket vid *b* å fig. 15).

³⁾ Jfr Montelius, *Grafkistor af Klufna och urhålkade stockar* i *Svenska fornumnesföreningens tidskrift IX*, s. 77 ff. särskildt s. 80—82.

de samtliga inom ett långsträckt, men föga bredt område, hvars längdriktning just ungefär sammanfaller med riktningen af de förmodade kistresternas fibrer. Visserligen har detta fyndområde den betydliga längden af 4 meter från kiständan räknadt, men bortser man från de allra västligaste enstaka fynden af en guldspiral (*e*) och en benbit, hvilka mycket väl kunna vara kringdragna af de sorkar, som tårikt huserat i röset, så behöfver kistan ej ha varit längre än ca 2,5 meter. Bland 27 i Boye's *Fund af Egekister* beskrifna, välbehållna ekkistor hade 20 en yttre längd af 2,6—3,1 m; af 6 med en längd af 1,9—2,5 m innehöllo flera tydligen kvinnolik. En kista (s. 118) hade den kolossala längden af 4,4 m. Dessa kistor voro emellertid alla afsedda för obrända lik.

Det märkligaste blir då förekomsten af en manslang kista som hölje för brända ben under en så pass långt framskriden del af bronsåldern som den fjärde perioden. Det är ju eljest endast i de allra äldsta brandgrafvarna från den tredje periodens tidigare del, som vi finna det direkt från grafvarna med obrändt lik lanade bruket af manslang kista. Men äfven i fråga om grafgodsets rikedom företer vårt fynd en starkt konservativ prägel, vida mer påminnande om tredje periodens grafskick.⁴⁾

Grafkistan har, såsom visas af profil C—D, där dess läge är antydt, ingalunda varit ställd på högens botten. Denna har nämligen varit mycket ojämn; i sydvästra delen af det undersökta området framskjuter en berghäll⁵⁾ af samma art som de särskildt i norr om högen tårikt förekommande. Man synes därför först ha upplagt ett slags plattform af stenar (dock nu ej urskiljbar från det öfriga röset), hvarpå kistan ställts.

En följd häraf var, att när kistan mulnat sönder, måste en hel del af dess innehåll, särskildt benbitar och smärre fornsaker, rasa ned genom tomrummen mellan de underliggande stenarne.

Så hittades vid *a* på planen fig. 15 en *bronsknapp* med långt spröt (*pl. II: 6*) på — 25 cm—

⁴⁾ Hållkistor af 150—160 ems längd hafva förekommit i ett par danska grafvar från fjärde perioden: se Müller, *Ordning af Bronzeålderens Fund (Aarboger 1891)*, fynden nr 398 och 441. Båda dessa grafvar voro dock ganska fornsaksfattiga.

⁵⁾ Berghällen försvann åt NO under bottengruset vid den å fig. 15 utsatta finprickade linien med höjdsiffran —65.

nivån, och något västligare hade förut hittats den sönderfallna *rakknifven* *fig. 20* på ännu djupare nivå.

Men det allra mesta hade fallit ända ned till högens botten, till den ursprungliga marken. På denna hittades ej blott ungefär hälften af alla *brända benbitar* (en större samling utmärkes på planen genom de tre förenade kvadraterna), utan äfven talrika föremål: *rakknifven* *pl. II: 2* (vid *d*), flere *guldnitar* (*c c*) samt några *spiraler af guldråd* som *pl. II: 11* (fyndställena för de större äro märkta med *e*, vid *ee* fanns en hel samling).

På grund af det starka vattenflöde, som ägde rum på högens botten, erbjöd undersökningen af bottenlagret emellertid stora svårigheter. Det blef nödvändigt, för att få reda på alla fynd, att upphämta den lervälling, som bildade lagret, och vaska densamma i såll, hvilket äfven gjordes med en del fastare lerklumpar från kistlagret. Denna metod medförde synnerligen goda resultat. Härigenom hittades nämligen ej mindre än *feu guldbelagda bronsknappar* (*pl. II: 3-5*, af *fig. 3* och *4* hvardera två exemplar), en mängd *guldnitar* och *bitar af guldspiraler* som de förut beskrifna, vidare ännu en *bronspincell* (*fig. 22*) och ett par små *bronsbitar* (*fig. 25, 26*) samt slutligen en liten *terkärlsbit* och några *hartsbitar* (en afbildad *fig. 27*).

Alla dessa fynd från högens botten hade legat inom ett sammanhängande *kollager* af ganska stor utsträckning. Åt S och SV nåddes gränsen af detta lager; den är angifven å *fig. 15* genom den kraftiga svarta linien. Det gick sålunda i SV ett stycke uppåt berghällen (intill — 50 à — 55 em:s nivå). Härifrån sträckte det sig åt öfriga väderstreck så långt, som schaktets utsträckning tillät blottandet af bottenlagret; gränsen härför angifves af linien — — —

Det låg på den ursprungliga grusbotten och slutade sakta från — 65 vid berghällens nedre kant till — 95 vid schaktkanten i NO. På ett ställe i NV, å planen utmärkt genom en gröfre linie vid nivå-siffran — 75, där gränsen bildar en liten utvikning, tycktes kollagret taga slut äfven åt detta håll. Det är därför icke troligt, att någon bredare remsa af detsamma återstod utanför utgräfningsområdet på de öfriga sidorna; och så centralt som de egentliga fynden förekommo inom det undersökta området, är det föga sannolikt, att några fynd af värde blifvit kvar utanför detsamma. Inom den rätt betydliga del af botten, som blottades utanför kollagret åt SV, på berghällen (gränsen angifves af linien — — —), hittades intet som hälst märkligt utom en del kringspridda ben af en ung *mård*, hvilken säkerligen efteråt inträngt i rösets gångar och där funnit sin död. Det samma har varit fallet med en mängd *vallensorkar* och några *paddor*, hvilkas ben hittades öfverallt på botten.¹⁾ Ett och annat *obrändt ben af husdjur* förekom också här liksom i de öfre lagren; ja t. o. m. ett stycke *obrändt människoben*, troligen samhörande med de i jordlagren funna, hittades bland rösestenarne under kistans plats.

Det torde väl vara sannolikt, att kollagret i högens botten härrör från *likbålet*, öfver hvars plats högen sålunda blifvit uppkastad.²⁾

¹⁾ Dessutom hittades i röset och särskildt i bottenlagret ett stort antal *snäckor*, hvilka enligt docent Sernander tillhöra arterna *Helix hortensis* och *Helix frulienn*. Sernander anser det säkert, att dessa under tiden för högens uppbyggande krupit in mellan stenblocken, innan de höljts af de påvräta jordmassorna.

²⁾ Jfr förhållandena i en af Montelius undersökt grafhög vid Viarp i Skåne, *Månadsbladet* 1889, sid. 194. Se ock Splieth, *Inventar der Bronzealterfunde aus Schleswig-Holstein*, s. 57.

IV. Fynden i högen.

Själftva graffyndet bestod alltså af följande föremål:

a) *Bronssvärd* (afb. *pl. I*) af typen Müller, *Ordning af Danmarks Oldsager, Bronzealderen*, fig. 175, med beläggning af tunnt guldbleck på fästets båda sidor, hvilka äro ornerade med inbördes lika, i blecket inslagna ornament, nämligen på kaffens sida 5 grupper af koncentriska cirklar, på omfattningspartiet ett grankvistliknande ornament och i vinklarna tvärgående åsar, hvaraf somliga tvärstreckade. Där blecket är bortfallet (på båda sidor i midtersta cirkelgruppen¹⁾ samt på omfattningens nedre del), ses ornamenten lika tydligt på den underliggande bronsytan. Af träfyllningen, som fasthållits med 2 enkla nitar i kaffen och 4 i omfattningspartiet, finnas betydliga rester kvar.²⁾ På ett ställe i denna träfyllning kvarsutto vid hittandet tätt intill hvarandra 2 af de nedan beskrifna *guldnitarne* (se planschen). Klingan är ornerad ungefär som på cit. fig., men linierna äro tredubbla. Den har fläckvis bevarat den ursprungliga bronsfärgen, men är på andra ställen mera anfrätt, särskildt längs eggarna och nedåt spetsen, hvilken är något ofullständig. Längd nu 77,5 cm (har väl varit åtminstone 1 cm längre), bredd vid fästets bas 6 cm, klingans största bredd 4,3 cm.

b) 29 häftstiftliknande *guldnitar*, hvaraf, såsom nyss nämnts, två fastsutto i svärdfästet; 3 äro afbildade *pl. II*: 7—9. Den hvälfta skifvan vexlar

¹⁾ En liten ringformig guldblecksbit, tydligen härrörande från en af dessa cirkelgrupper, finnes lös.

²⁾ Ett af docenten Sernander gjordt försök att bestämma träslaget i denna fyllning visade sig utförbart på grund af träets förmultnade skick.

i diam. mellan 0,7—0,9 cm, stiftets längd mellan 0,5—0,8 cm. På en nit (fig. 9) sitter stiftet betydligt excentriskt; den är skadad i midten. 3 af nitarna väga resp. 0,75, 0,42 och 0,38 gram. En nit har uppoffrats för analys, som utförts å Kungl. Kontrollverket och gifvit resultatet 0,810 delar guld och 0,152 delar silfver.

c) Liknande *nitskifva af guld*, men med tre små från kanten inböjda flikar i stället för stift; skadad i midten. Diam. 0,7 cm. Afb. *pl. II*: 10.

d) *Guldknopp*, massiv, plattad med ryggade bredsidor, nästan femhörnig (fig. 19). Tvärsöfver, vinkelrätt mot ryggåsarne, synes på båda sidor en tydlig gränslinje mellan den öfre starkt nötta delen och den undre, som har en alldeles frisk yta och nedtill avslutas med en mycket skarpkantig och för öfrigt ojämn brottyta, längs hvars kant spåras på båda sidor en ytterst fint inristad linje.

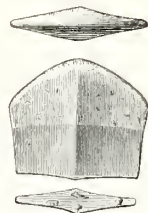

Fig. 19.
Guld. $\frac{1}{1}$.

Det förefaller, som om föremålet vid tillverkningen blifvit afhugget längs denna linje. Då knoppen hittades nära svärdfästet, är det troligt, att den suttit instucken i dettas avslutande träknapp så långt som till gränslinjen mellan det nötta och det ej nötta. Se rekonstruktionen å *pl. I*. (Jfr Müller fig. 174, 176, 177 a.³⁾ Knoppens dimensioner 1,85 × 1,6 × 0,4 cm, dess vikt 8,89 gram.

e) *Bronsspänne*, »glasögonformigt», med *guldbeläggning* (*pl. II*: 1), af en mellanform mellan

³⁾ Det hos Madsen, *Bronzealderen, Saiter*, pl. 6: 17 afbildade svärdet (= Müller 175) är funnet i en mosse på Fyen jämte ett bevaradt träfödral, hvari äfven fanns utskärning för en fästknopp.

Montelius, *Svenska fornsaker*, fig. 222, och Müller, fig. 378, i det skifvorna äro nästan cirkelrunda, men svagt hvälfda. De äro belagda med tunnt, öfver kanterna omvikt guldbleck, som är rikt orneradt genom inpunsade ornament. På den skifva, som är åt nålhufvudets sida, ses tio något olikstora grupper af koncentriska cirkelar, däraf den största gruppen i midten, kantad af en rad små trianglar med utåtvänd spets. Längs skifvans kant är en sieksacklinje, bildad af två rader liknande trianglar. På den andra skifvan är ytterst en dylik sieksacklinje, därnäst en krets af sju grupper af koncentriska cirkelar och i midten en dylik större grupp, afvikande därigenom att två af de upphöjda mellanrummen mellan cirkelarne äro bredare samt tätt snedstreckade i motsatta riktningar. Den fria trinda ramen kring skifvorna är tätt lindad med *ryggad guldtråd* af en knapp millimeters bredd, detsamma är fallet med bågen samt med nålhufvudets hals. Nålhufvudet består af en hel, cirkelrund skifva med sluttande kant och urgröpt på undersidan samt belagd med ett omvikt guldbleck och orneradt med koncentriska cirkelar kring en liten midtknopp; två af mellanåsarne äro snedrefflade. På skifvans kant löper en dylik refflad ås mellan tvänne släta; närmast nålhalsen afbrytas de och ersättas af några tvärrefflor. Nålen i öfrigt saknar guldbeläggning; närmast spetsen är den orneradt med fyra grupper snedrefflor i omväxlande riktningar. Skifvorna äro nu lösbrutna från bågen, vid hvilken nålens öfre del fastsitter; dennas nedre del är lös och saknar yttersta spetsen. Spännets längd är 13,2 cm, skifvornas största diameter resp. 5,8 och 6 cm; nålhufvudets diam. 2,2 cm. Den skifva på hvilken nålhufvudet legat är ganska nött.¹⁾

f) *Bronsknapp med långt spröt* (pl. II: 6) lik Müller fig. 77, men kortare. Sprötet, som varit itu, är orneradt med fyra grupper i spiral gående refflor; gruppernas bredd aftar nedifrån och uppåt. Den öfre skifvan visar rudiment af den hartsfyllda stjärna, som förekommer på cit. fig.; därnedom fyra rundgående åsar, hvaraf två snedstreckade.

¹⁾ På nålhufvudets undersida syntes en i ärgen fastsittande liten fiber af organiskt ämne, hvilken såg ut att kunna vara af textilt ursprung. En af professor G. Lagerheim benäget utförd mikroskopisk undersökning har emellertid visat, att så ej är fallet, utan att det är en minimal vedsplittra, säkerligen kommen från de omgifvande träresterna.

Rätt anfrätt af ärg. Längd 5,35 cm, öfre skifvans diam. 1,9 cm.

g) Dylik *bronsknapp*, men med längre spröt (nu itubrutet), som upptill afslutas med en liten, nu skadad skifva (jfr Müller 207) samt är tätt om-lindadt med ryggad guldtråd, hvilken dock nertill är uppsluppen och utdragen (afbildningen å pl. II: 5 är rekonstruerad). Öfre skifvan är belagd med ett guldbleck, orneradt med koncentriska åsar, hvaraf två snedstreckade. Undre skifvan är något skadad. I ärg och multningsrester, som omgifva knappens hals, synes en tydlig delning i två lager, hvilka synas motsvara de två läderskifvorna på nästföljande knapp. Knappens längd 6,15, diam. 1,9 cm. Mellanrummet mellan skifvorna på denna och på den föregående 0,7 cm.

h) *Bronsknapp* (pl. II: 4), som Müller fig. 209, ofvanpå belagd med guldbleck och orneradt som cit. fig. Guldblecket är skadadt i midten. Mellan skifvorna sitta, ända ut till dessas ytterkanter, bruna organiska rester, tydligen af *läder* och uppdelade i två skikt. Knappen har sålunda sammanhållit ett bälte eller en svärdsrem af läder. Diam. 1,8, höjd 1,15 cm, mellanrummet mellan skifvorna 0,6 cm.

i) Bitar af en alldeles *dylik knapp*, nämligen dels guldblecket (med hål i midten) dels några nu hopsatta stycken af öfre bronsskifvan med halsen. På bronsskifvans öfversida framträder synnerligen skarpt samma ornering som på guldblecket.

j) 2 små *bronsknappar*, snarlika Müller 208, med guldbleck på öfversidan, som är försedd med en liten knopp i midten och två höga koncentriska åsar däromkring. En afb. pl. II: 3. Den ena är 1,2 cm i diam., 0,95 cm hög, med något skadad underskifva, den andra mäter 1,15 cm på båda lederna. Mellanrummet mellan skifvorna 0,4 — 0,5 cm.

k) Åtskilliga *spiraler* af ryggad *guldtråd*, hvilka tydligen varit lindade kring trådar eller fransar. Alla spiralerna, hvilkas vidd är ca 2 mm, äro mer eller mindre utdragna, så att de nu se glesa ut, men att detta ej varit det ursprungliga, framgår däraf, att de regelbundet återkommande nötningsställen, som tydligen varit ett på hvarje hvarf, nu ej ligga i rät linie, utan själfva sinsemellan bilda en spirallinie. Så har *en spiral* (pl. II: 11), som nu är 8,7 cm lång och räknar 36 hvarf,

45 nötningsställen, hvarför den ursprungligen, under förutsättning att hvarfven legat aldeles tätt, varit ca 4,5 cm lång, ty tråden är ca 1 mm bred. Denna spiral är fullständig, ty ändarne äro ej afbrutna utan snedt afskurna. En annan fullständig spiral, längre och mera förböjd, har 60 nötningsställen, en tredje, nu i 3 bitar samt ofullständig i ena ändan, har 47. Vidare finnes en längre, starkt utdragen, med båda ändarne afbrutna; sju bitar i

guldtråd (jfr Müller 184). Itubruten på två ställen, och eggen mycket skadad. Längden 10 cm.

n) *Rakknif af brons* (fig. 20), lik Müller 186, men troligen oornerad; mycket skadad och ofullständig.

o) *Pincett af brons* (fig. 21), ganska smal, med raka sidor, oornerad. Ursprunglig bronsfärg här och där. I öglan rest af en ring. Ena läppen afbruten. Längd 6,1, bredd 1,4 cm.

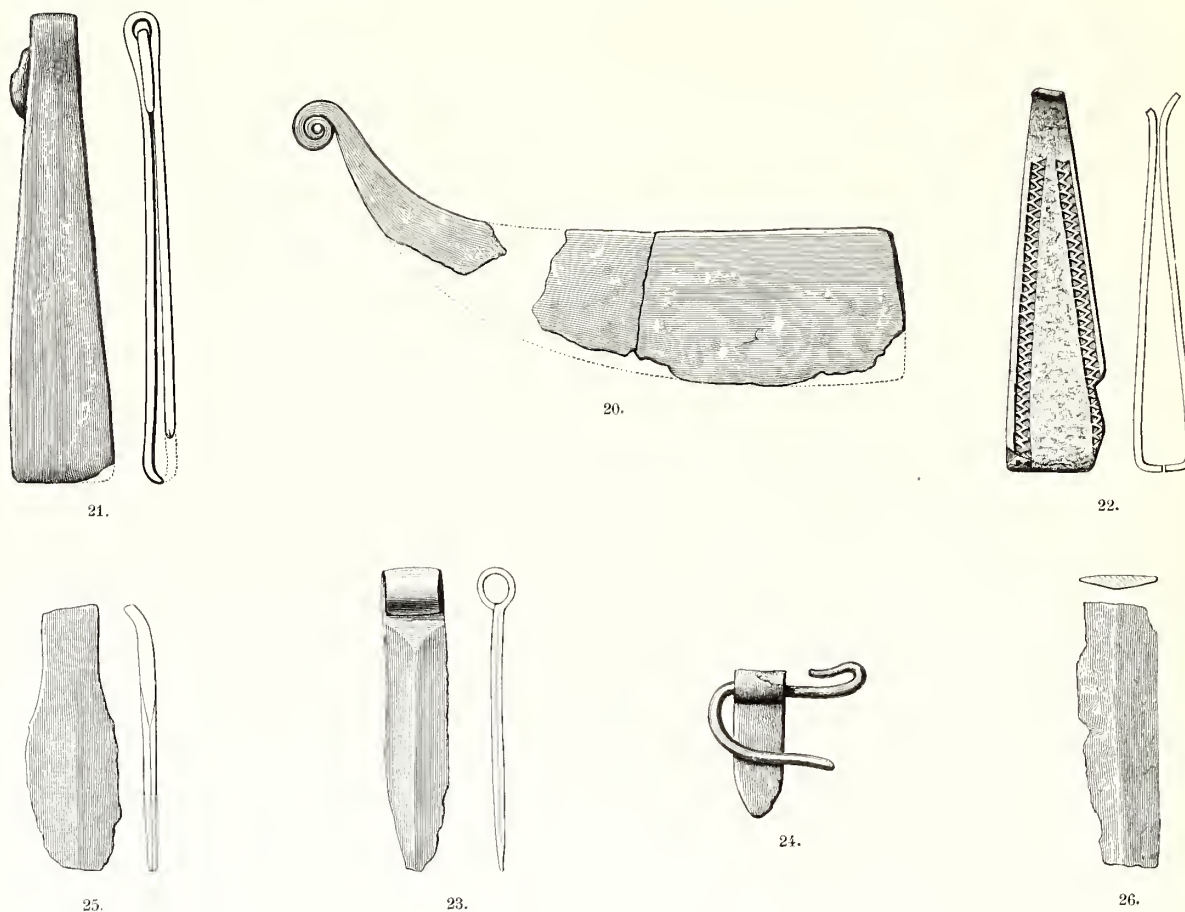

Fig. 20—26. Brons. $\frac{1}{1}$.

längd mellan 4,5 och 1 cm samt åtskilliga smärre fragment, hvaribland många af endast $\frac{1}{2}$ hvarf.

l) 3 ytterst små spiraler af samma slags tråd som de föregående, mycket tätt rullade i resp. $3\frac{1}{2}$, 3 och $2\frac{1}{2}$ hvarf, så att längden är 3—4, diametern knappt 1 mm. En är afbildad pl. II: 12.

m) *Rakknif af brons*, snarlik Müller 185, äfven i fråga om orneringen. Afbildad pl. II: 2; de små instämplade rutorna äro emellertid i verkligheten något mera aflånga (i knivens längdriktning), än hvad figuren anger. Skaftet omlindadt med ryggad

p) *Pincett af brons* (fig. 22), snarlik föregående men mera afsmalnande uppåt, samt ornerad längs kanterna med en sieksacklinje bildad af instämplade trianglar. Iu vid öglan, som är ofullständig; äfven läpparne skadade. Längd nu 5 cm.

q) *Hänge af brons* (fig. 23), bildadt af en liten skarpt tveeggad, ryggad klinga, upptill omvikt till en ögla; spetsen något skadad. Längd 3,9 cm.

r) *Dylikt* men mindre *bronshänga* (fig. 24): i öglan satt vid hittandet en nu söndrig, omböjd

bronstråd, hvars ena ända är tillbakaböjd. Hängets längd (nu) 1,9 cm.

s) *Bronsfragment* (fig. 25), möjligen af ett dylikt hänge, ehuru gröfre, skadadt i båda ändar. Ena delen bredare, tveggad och ryggad, den andra smalare, tämligen ljock med verkliga smalsidor samt något omböjd mot ändan. Längd 3,4 cm.

l) *Bronsfragment* (fig. 26), tveggadt och ryggadt, afbrutet i båda ändar och skadadt längs ena kanten. Längd 3,5, bredd 1 cm.

Till denna beskrifning af metallföremålen må fogas ett par allmänna anmärkningar rörande de på densamma så rikligt använda *guldbeläggningarna*. Hvad beträffar de pålagda tunna blecken med inpunsad ornering, så är att märka, att hvarhålst den underliggande bronsytan genom guldbleckets bortfallande blifvit blottad, såsom på några ställen å svärdfästet samt på den söndriga knappen af samma form som pl. II: 4, framtråda ornamenten å denna bronsyta i synnerligen skarpa linier, t. o. m. ännu skarpare än på guldblecket. Det ser därför snarast ut, som skulle ornamenten först blifvit inpunsade i bronsen, och det tunna pålagda guldblecket sedan blifvit noga nedpressadt i alla de sålunda uppkomna fördjupningarna.

Den särdeles karaktäristiska omlindningen af smalare partier med flat, ryggad guldtråd af ca 1 mm:s bredd är vid närmare påseende ganska vanlig på föremål från fjärde perioden, särskildt i Danmark, såsom jag vid ett besök i Nationalmuseet i Köpenhamn haft tillfälle iakttaga.¹⁾

Så finns där i ett depotfynd från Harritslev i Odense Amt på Fyen²⁾ ett spänne, som nästan i allo, äfven i detta afseende, liknar det i Håga-högen funna, ehuru skifvornas ornering är en annan och utförd i drifvet arbete.

Flere miniatyrsvärd (eller dolkar) hafva kaffen omlindad med dylik guldtråd, nämligen två från en grafhög vid Boeslunde i Slagelse Herred på Själland (Müller, Fund nr 369), afbildade hos Madsen, *Bronzealderen, Samlede Fund*, pl. 15, fig. 1, 6, vidare en lik Müller 172—173 (men 35 cm lång),

¹⁾ Några kompletterande uppgifter har museumsinspektör C. Neergaard godhetsfullt lämnat mig; likaså i fråga om det nedan i kap. VI anförda danska materialet.

²⁾ *Museumsetiketter* nr 160:4, Müller, *Ordning af Bronzealderens Fund* (i *Aarboer* 1891), nr 580.

funnen i en sekundärgraf i den bekanta Borum-Eshoi vid Aarhus (Fund nr 354, *Museumsetiketter* 150:61a), samt en som Müller 178 från Själland (Mus.-nr 5768).

Samma omlindning af kaffen förekommer t. o. m. på ett svärd, likt det från Håga och med rest af guldbeläggning på omfattningspartiets utsida;³⁾ omlindningen utgör väl här en senare reparation.

På knifhandtag finnes guldtråd använd i följande fall: på originalet till Müller 184, på en knif som Müller 188 (från okänd fyndort) samt kring sprötet på en som Müller 180 från det nyssnämnda Hvedshoi-fyndet (i detta fall är tråden dock ej ryggad). På en knif af sistnämnda typ i Lunds museum (nr 11078 från Dagstorp i Skåne) är ej blott sprötet utan också halsen omlindad med ryggad guldtråd, det enda exempel på denna teknik, som jag känner från Sverige utöfver Hågafyndet.⁴⁾ Slutligen ses samma utsmyckning på en knif af typen Müller 187, funnen vid Abkjer i Nordslesvig och förvarad i Kiels museum samt afbildad hos Splieth, *Inventar der Bronzealterfunde aus Schleswig-Holstein*, fig. 143.

I det nyss omtalade fyndet från Borum-Eshoi finnes en knapp af alldeles samma typ och utstyrsel som pl. II: 5, äfvensom en pincett, som har dylik guldtråd lindad dels kring öglan dels rundtom själfva halsen (så att läpparnes öppnande i viss mån försvåras), hvarjämte hvardera läppen nedtill är belagd med tre parallella guldtrådar, hvilkas ändar äro omböjda på baksidan.

I ett fynd från Vester-Skjerninge på Fyen⁵⁾ förekomma tre lösa hoptrasslade längor af ryggad guldtråd, hvilka inspektör Neergaard förmodar hafva tillhört dels sprötet på en knapp som Müller 207 (= pl. II, 5 här) dels handtaget på en sönderfallen rakknif.

En nål med guldknopp lik Müller 212—213, tillhörande ett fynd från Herringløse i Hvedstrup Sogn, Kjöbenhavn Amt (Mus.-nr 11354—64), har kring halsen samma slags omlindning.

³⁾ Funnet i Hvedshoi, Hvedstrup Sogn, Kjöbenhavn Amt; Müller, Fund nr 364.

⁴⁾ Flat guldtråd är lindad kring halsen på en knif som fig. 20 här, hvilken förvaras i Lunds museum (nr 3432 ur första Nilssonska samlingen, utan fynduppgift).

⁵⁾ *Museumsetiketter* nr 150:63, Müller, Fund nr 356; jfr Montelius i *Svenska forminnesföreningens tidskrift* XI, s. 40. Till fyndet hör äfven ett guldbelagdt svärd af Håga-typen, hvarom nedan.

Det kanske märkligaste är, att äfven handtagen på de bekanta guldsålarne af typen Müller 357 äro omlindade med guldtråd af fullkomligt samma beskaffenhet, en omständighet som ej blott förträffligt stämmer med deras hänförande till den 4:de perioden, utan ock ger ett ytterligare kraftigt stöd för åsikten, att de äro inhemskt arbete;¹⁾ ty alla öfriga nu nämnda föremål med dylik utsmyckning äro ju af odisputabelt nordiskt ursprung.

Från 5:te perioden känner jag blott ett enda fynd, hvori dylik guldtråd förekommer, men den har här blifvit använd på ej mindre än tre föremål: på kaffen af ett miniatyrsvärd som Müller 276, kring handtaget på en knif som 288 a samt på öglan af en pincett som 295 (utan sidospiraler). Skarpast ryggad är tråden på knifskaftet. Fyndet härrör från det nyssnämnda Herringlose (Mus.-nr 18475—78); från Hvedstrup socken är sålunda denna teknik representerad i ej mindre än tre särskilda fynd.

Lösa guldspiraler af ryggad tråd till omlindning kring trådar eller fransar synas i Köpenhamns museum endast förekomma i ett enda fynd (B 1748). Det är några små spiraler i utdragna hvarf som Håga-spiralerna, men af mindre diameter, samt starkt nötta på två sidor. De äro funna jämte rester af ett bronssvärd och fragmenter af pincett och knif i en liten grafkista på Boddum Mark i Refs Herred i nordligaste Jylland.

Sådana spiraler äro däremot mycket vanliga i slesvig-holsteinska fynd, men tillhöra där märkligt nog den 3:dje perioden. Se härom Splieth, anf. arb., fig. 90 a, b, samt Mestorf i *Mittheilungen des Anthropol. Vereins in Schleswig-Holstein IV*, s. 9, 11. Man har här äfven funnit dem ännu kvarsittande på tygresten.

I Pič's arbete *Čechy predhistorické I*, s. 134, afbildas ett böhmiskt skattfynd af guldföremål, dels några spiralarmsringar som Müller, *Ordnung, Bronzealteren*, fig. 4, dels några rörformiga spiraler, af hvilka åtminstone två (den långa i midten och ett fragment i bildens nedre högra hörn), såvidt man af den något otydliga reproduktionen kan döma, äro af samma slags ryggade tråd, som härofvan behandlats; dock äro dessa spiraler betydligt vidare än de nordiska. Detta fynd tyder på, att vi i användningen af denna guldtråd ha att se ett in-

flytande från sydost, något som troligen gäller om de flesta guldföremålen på det nordiska bronsåldersområdet. Några flera sydliga fynd af dylik ryggad guldtråd känner jag dock f. n. ej.

De sålunda sammanställda fakta synas vara att tolka så, att bruket af ryggad guldtråd som omlindning kring trådar och fransar på dräkten under 3:dje perioden spridd sig till Norden, närmast till Slesvig-Holstein, från sydost. I Norden har man, dock först under 4:de perioden, i rikt mått anbragt dylik omlindning kring smalare partier af metallföremål, ett bruk som ännu något lefvat kvar under den 5:te perioden.

Fornsakerna af annat material än metall voro få och obetydliga. Märkligast äro ett par *hartsbitar*

Fig. 27.
Harts. 1/1.

med träaftryck (den ena afbildad i fig. 27) af en egendomlig och svår-förklarlig form. De äro rännformiga; utsidan visar aftryck af långsgående träfibrer och är försedd med en tämligen skarp rygg, under det insidan företer små tvärställda, korta men skarpa åsar och i midten en hög och tunn, långsgående ås. Denna sistnämnda utgör tydligen det negativa aftrycket af en skarv i det troligen rörformiga föremål (af näfver??), hvars egendomliga yta åstadkommit de små tväraftrycken. Den ej afbildade biten visar alldeles samma slags aftryck och är af ungefär samma längd, men är på grund af brott något smalare; de båda bitarne passa ej ihop. Då flera stycken ej finnas, är det svårt att förmoda något om föremålets ursprungliga utseende och ändamål. Två andra små hartsbitar med träaftryck finnas visserligen, men äro helt obetydliga och synas ej haft liknande form som de nyssnämnda.

Två små *lerkärlsbitar* af samma slags rödaktiga och tämligen grofva gods hittades på olika ställen. Den ena, en liten mynningsbit af 2,9 cm:s längd och 0,95 cm tjock, låg uppe i jordlagret i norra väggen af schakt 1, 2,30 m under ytan (således nära röset) bland en samling kol och djurben; den andra, en sidobit af 2,4 cm:s diam. och 1 cm:s tjocklek, erhöles vid vaskningen af bottenlagret, dit den ju dock kan ha rasat ned från högre nivå.

¹⁾ Se Montelius, *Svenska fornminnesföreningens tidskrift XI*, s. 4, 72 f. och 88; jfr Müller, *Ordnung*, s. 46.

I jordlagret hittades också (i schakt V på ca 3 m:s djup) en svagt bränd och något tillformad *lerklump* af 5 cm:s längd, förmodligen af rätt tillfällig tillkomst.

Vi ha därefter att behandla de i högen så talrikt funna *benen af människor och djur*.

De *brända* benbitarne synas uteslutande hafva tillhört den *människa*, som begrafningen gällt. De flesta bitarne äro emellertid som vanligt så små, att de ej eller endast med svårighet kunna bestämmas. Professor Edv. Clason, som haft godheten ägna dessa ben en granskning, har meddelat, att de, såvidt man af de någorlunda bestämbara bitarne kan utröna, icke härröra från mer än *en* individ, samt att denna varit *vid eller under medellängd med en rätt gracil benbyggnad*. Detta visas särskildt af en tumslang bit af ett vadben och bestyrkes af andra fragmenter. Äfven ett större underkäksfragment anger en liten, eller högst medelstor, skalle. Samma käkstycke vittnar också om *medeltålder*, i det visdomstanden varit framme, churu den är utfallen och dess alveol hopläkt; öfriga alveoler äro öppna. Ett par klippbensbitar angifva ock medelstorlek, samt *nöjligen* genom åsriktningen, att skallen varit *dolicocephal*.

För att utröna, om man med full säkerhet kan af brända benbitar sluta till benens ursprungliga groflek och måttförhållanden, har professor Clason låtit vid fri låga uppbränna ett uppmätt, färskt oxben, hvarvid visade sig, att detta genom bränningen hvarken förkortats eller skrumpnat. Professor Clason anser alltså ofvannämnda slutsats angående den brända individens storlek vara obestriddlig; och han tillägger, att intet hindrar, att benen kunna ha varit en kvinns.

Mot den sistnämnda möjligheten strida dock bestämdt de arkeologiska förhållandena. Grafutstyrelsens är ju i alla afseenden den för mansgrafvarna karaktäristiska; särskildt äro ju svärdet, rakknifvarne och pincetterna föremål, som, enligt hvad de danska arkeologerna påvisat, aldrig uppträda i kvinnografvar. Som kvintessensen af den antropologiska undersökningen får jag därför anföra dessa träffande slutord ur professor Clasons bref: Var det en höfding, som högen skulle ära, så mätte han varit en mycket klok man, ty stor och grof var han ej.

De *obrända* benen tillhöra så mycket flera arter och individer. Öfver dessa ben, som blifvit bestämda af kandidat Ludvig Hedell, meddela vi här en fullständig förteckning, uppställd efter fyndplatserna, för att därigenom gifva ett lefvande intryck af deras spridda förekomst i alla delar af högen. De af Hedell utskilda människobensfragmenten äro närmare granskade af professor Clason, hvars bestämningar äro införda på vederbörliga ställen i förteckningen.

Schakt I.

I västra delen, 0,60—0,70 m djupt: *nölkreatur*, fragment af underkäk med två kindtänder; djupare: *dito*, fragment af calcaneus.

I östra delen, 0,75—1 m djupt: *nölkreatur*, fragment af femur, delar af tibia.

I midten, 1,5—2 m djupt: *nölkreatur*, några ej närmare bestämbara fragmenter.

Midt i norra väggen, öfver 2,30 m djupt, nästan på röset: *människa*, fragmenter af benpipa, sönderfallen, ej närmare bestämbara.

Bland uppkastad jord vid ingångsschaktet: *nölkreatur*, fragment af ländkota.

Schakt II.

I östra delen, ca 1—1,5 m djupt på olika ställen: *människa*, långt afläkt stycke af vänster femur; *nölkreatur*, nedre delen af tibia, fragmenter af kotor m. m.; *får*, kindtand i öfverkäken, condylus å femur; *svin*, nedre delen af humerus.

I västligaste ändan, ca 2 m djupt: *hund*, atlas.

I de djupaste lagren: *nölkreatur*, del af bäcken med en del af acetabulum, fragment af kotkropp, nedre delen af tibia; *svin*, fragment af reffen.

På röset: *nölkreatur*, två tåfalanger och fragment af en dylik, kindtand i öfverkäken, kindtänder i underkäken; *får*, spetsen af hornkviecke, kindtand i öfverkäken; *svin*, tåfalang; *hund*, del af underkäk, bakre delen (obs.! med blott *en* knötländ, passar ihop med ett fragment från schakt IV); *gås*, coracoideum.

Troligen från detta schakt: *nölkreatur*, bakre delen af calcaneus.

Norra profilväggen: *nölkreatur*, 2 kindtänder i öfverkäken, fragment af tibia, ett carpalben; *svin*, framtand i öfverkäken.

Schakt III.

I öfre lagren: *nötkreatur*, fragment af bäcken; *får*, radius, något skadad.

I södra ändan, ca 2 m djupt: *människa*, delar af lårben.

I de djupare lagren (från ca 2 m): *nötkreatur*, fragment af scapula, nedre delen af humerus, fragment af vänster calcaneus, fragmenter af reffen.

I en kolfäck omedelbart på röset: *nötkreatur*, kindtand i underkäken, fragment af tåfalang.

I norra hörnet mellan de öfversta rösestenarna: *nötkreatur*, fragment af kanonben.

Schakt IV.

I de öfversta lagren: *nötkreatur*, fragment af underkäk med de båda sista kindtänderna, en del andra fragmenter.

Ca 1,5—2 m djupt: *människa*, bit af femur (passar ihop med en af de på närmast djupare nivå funna); *nötkreatur*, kindtand i underkäken, fragment af tibia, kotkropp, några ej närmare bestämbara fragmenter; *hund*, 2 fragmenter af underkäk (det ena passar ihop med ett från schakt II).

I de djupare lagren:¹⁾ *människa*, flere bitar af lårben och skenben, öfre del af vänster ulna; *nötkreatur*, vänstra tinningbensutskottet med ledytan för underkäken, processus paramastoideus, vänster, fragment af underkäk, 3 kindtänder i underkäken och 1 i öfverkäken, nedre delen af humerus, annat fragment af dito, 2 fragmenter af scapula, fragmenter af kota och af femur samt flera ej närmare bestämbara bitar; *svin*, fragment af reffen; *hund*, nedre delen af höger radius.

I de djupaste lagren: *människa*, troligen midtdel af höger tibia (?); *nötkreatur*, 2 kindtänder i öfverkäken och 2 i underkäken, processus spinosus å bröstkota samt fragment af kotkropp, nedre delen af scapula, stycke af femur; *får*, kindtand i underkäken; *svin*, ländkota, tåfalang.

Från schakt III el. IV (i uppkastad jord): *människa*, nedre midtdel af vänster tibia; *nötkreatur*, höger calcaneus.

På röset i schakt IV samt i bottnen af Gyllenborgs schakt, östra delen (af misstag hopblandadt):

¹⁾ En hel del af dessa ben (dock ej människoben) lägo tillsammans på ett ställe vid gränsen mot schakt III på ca + 3,50-m-nivån i lösare jord.

nötkreatur, kindtand i underkäken, bröstkota, processus spinosus å dito, fragment af reffen, nedre epifysen å tibia, 2 kanonben, fragmentariska; *får*, kindtand i underkäken, nedre delen af humerus (ungt djur), fragment af femur, fragment af bakre kanonben; *svin*, fragment af hörntand i öfverkäken.

Schakt V.

Öfverst i lerlagret, särskildt ca 1—1,5 m djupt: *nötkreatur*, kindtand i öfverkäken, bröstkota med processus spinosus, processus spinosus å dito, nedre delen af scapula; *får*, del af underkäk med ledknappen, kindtand i underkäken, fragmenter af radius, af femur, af tibia och af främre kanonben.

Midti schaktet ca 2 m djupt: *nötkreatur*, condylus occipitalis, höger, fragment af kota, 2 fragmenter af bäcken med del af acetabulum, condylus internus å vänster femur, fragment af tibia samt några andra ej bestämbara bitar.

I västra ändan ca 2 m djupt: *människa*, bröstkota; *nötkreatur*, framtand, 1 kindtand i öfverkäken och 3 i underkäken samt flere fragmenter af underkäken, fragment af reffen, öfre delen af radius; *får*, två fragmenter af radius.

Ca 2,5—3 m djupt: *människa*, kindtand i underkäken (i västra ändan), några bitar troligen af femur; *nötkreatur*, del af kranium med processus paramastoideus och bulla ossea å högra sidan, öfre delen af radius med en del af ulna, fragment af reffen samt flere ej bestämbara bitar; *får*, nedre delen af humerus, fragment af tibia, tåfalang-(i östra delen).

Schakt VI samt södra profilväggen.

I öfre lagren delvis i myllan: *nötkreatur*, del af underkäk (ungt djur), epistropheus, fragment af annan kota, fragment af reffen, nedre delen af scapula, öfre delen af ulna (olecranon), fragment af bäcken med en del af acetabulum; *svin*, fragment af pannben med orbita, fragment af reffen.

Från + 4,50-meters nivån nedåt: *människa*, stycke af vänster humerus (i orubbade lager), öfre midtdel af höger radius (?), bröstkota (i schaktets sydvästra hörn); *nötkreatur*, del af kranium med ledytan för underkäken, 3 kindtänder i underkäken, fragment af femur; *får*, 4 kindtänder i

öfverkäken, fragmenter af radius, af femur och två af tibia, (?)kota.¹⁾

I inre hörnet af schakt VI samt i södra profilväggen (således till stor del inom Gyllenborgs schakt): *nötkreatur*, 3 kindtänder i öfverkäken och 1 i underkäken, fragment af underkäk med ledknapp, nedre delen af humerus, fragment af femur (ungt djur), fragment af tibia, 2 nedre delar af kanonben, del af ledknappen å kanonben, fragment af kota m. m.: *får*, 2 nedre delar af humerus samt 1 fragment från mellandelen, stycke af kanonben.

I de djupaste lagren: *nötkreatur*, kindtänder i öfverkäken, kindtand i underkäken, processus spinosus å bröstkota, del af bäcken, tåfalang; *hund*, fragment af underkäk med tre tänder.

Djupt nere i Gyllenborgs schakt:²⁾ *människa*, fragment af vänster tibia.

I södra profilväggen från ca + 3,50-m-nivån och djupare: *nötkreatur*, fragmenter af refben, af femur, af tibia samt af ledknappen på kanonben; *svin*, atlas, fragment af tand och af refben; *hund*, fragment af radius.

Schakt VII och VIII.

I de öfversta lagren inom schakt VII, delvis i myllan: *människa* (??), ej närmare bestämbara fragmenter; *nötkreatur*, två kindtänder i öfverkäken, korsbenskota, tarsalben (de sammanvuxna scaphoideum och cuboideum), nedre delen af kanonben (låg öfverst i myllan), fragment af calcaneus; *får*, kindtand i öfverkäken, fragment af tibia.

I de öfversta lagren inom schakt VIII, delvis i myllan: *nötkreatur*, kindtand i öfverkäken, fragment af underkäk, (?) fragment af kota, fragment af humerus (ungt djur), nedre delen af kanonben, vänster astragalus, calcaneus.

Inom schakt VIII på +4,50-m-nivån: *nötkreatur*, underkäksdelar med 3 lösa kindtänder, nedre delen af humerus; *hund*, fragment af underkäk (i östra delen).

Från + 4,50-m-nivån nedåt, inom båda schakten: *nötkreatur*, 2 kindtänder i öfverkäken, fragment af femur, fragment af epistropheus, carpalben, tåfalang; *får*, kindtand i öfverkäken, fragment

¹⁾ (?) framför ordet betyder tvifvel angående benets hänförande till ifrågavarande djurart.

²⁾ Hit höra ock en del af de sist under schakt IV upptagna benen.

af bakre kanonben; *svin*, två fragmenter af öfverkäk, det ena med 3, det andra med 2 tänder, kota, nedre delen af tibia (alla svinbenen i schakt VIII:s östra ända); *hund*, kindtand.

Från djupare lager inom schakt VIII: *nötkreatur*, 3 kindtänder i öfverkäken och 3 i underkäken, del af underkäk med 2 tänder (ungt djur), 2 tåfalanger; *får*, 2 kindtänder i öfverkäken och 1 i underkäken, fragmenter af radius, af femur och af tibia; *svin*, atlas, bit af öfverkäk; *häst*, första tåfalang å framben; *rådjur*, kindtand i underkäken.³⁾

Från understa lagren inom båda schakten: *nötkreatur*, 1 kindtand i öfverkäken och 1 i underkäken samt 2 fragmentariska kindtänder, delar af underkäk, processus spinosus å ryggkota och annat fragment af kota, nedre delen af scapula, 3 fragmenter af bäcken (ett med del af acetabulum), condylus internus å vänster femur, tarsalben (de sammanvuxna scaphoideum och cuboideum), carpalben, astragalus, fragment af calcaneus; *får*, del af underkäk (yngre djur), kindtand i underkäken, nedre delen af höger ulna, fragment af vänster tibia; *get*, öfre delen af kanonben å främre extremitet; *rådjur*, del af underkäken (vänster) med sista kindtanden (inom VIII); *räf*, fragment af femur; *ekorre*, underkäk, vänstra delen (inom VIII).

Djupt nere i Gyllenborgs schakt inom schakt VIII: *får*, fragmenter af höger och vänster tibia; *hare*, två höger femora, höger tibia.

Bland uppkastad jord från schakt VIII: *får*, kindtand i öfverkäken.

Från specialprofilen fig. 12: *får*, fragment af främre kanonben, öfre delen af bakre kanonben.

På röset i själfva profilkorsningen: *nötkreatur*, fragment af refben; på röset i östra ändan: *svin*, öfre delen af radius.

I röset 1902.

Bland nedrasad jord i röset innerst i schakt IV, ca + 1,50-m-nivån: *människa*, höger clavicula.

Högt uppe under schakt VI: *nötkreatur*, nedre delen af kanonben.

Under norra profilväggen: *får*, fragment af bakre kanonben.

I södra delen djupt nere (ca ± 0, se planen fig. 14): *nötkreatur*, delar af kranium.

³⁾ Bestämningen af rådjursbenen har blifvit gillad af professor Tullberg och docenten Jägerskiöld.

Å ej närmare angifvet ställe: *nötkreatur*, fragment af bröstkota.

Djupt nere under gränsen mellan schakt II och VIII, på ca + 0,50-m-nivån, under en sten: *svin*, vänster tibia af helt ung *gris*.¹⁾

Djupt nere, på ovisst ställe: *ekorre*, vänster femur.

På understa stenlagret mitt i gropen: *ekorre*, höger humerus.

Från jordlagret och röset (men ej bottenlagret) 1903.

Utan närmare antecknad fyndställe: *nötkreatur*, flere fragmenter af underkäk och 4 kindtänder i underkäken, 1 framtand, fragment af femur, nedre delen af tibia, fragment af tåfalang samt (?) processus paramastoideus (af ungt djur); *får*, del af tibia.

Djupt i röset (—10 cm) i norra kanten af undersökningen (fyndstället ses å planen fig. 15): *svin*, del af högra öfverkäksbenet med tre kvarsittande tänder (4, 5 och 6 framifrån räknadt).

På röset i gräfningens norra vägg: *nötkreatur*, del af underkäk (articular-delen), nedre delen af scapula, öfre delen af radius, fragment af femur.

I omedelbar närhet af grafkistan: *nötkreatur*, fragment af ländkota; *svin*, del af kranium med ledytan för underkäken.

Straxt under grafkistan: *människa*, bit af höger humerus (just vid sulcus spiralis); *nötkreatur*, 2 kindtänder i öfverkäken af ungt djur.

I bottenlagret (1903).

I kollagret: *nötkreatur*, fragmenter af underkäk, af kindtand och af framtand, kindtand i öfverkäken (af ungt djur), fragment af reffben.

På berghällen söder om kollagret: *får*, fragment af radius, nedre epifys af femur; *mård*, diverse skelettdelar, såsom kranium, extremiteter m. m. (af ungt djur).

Här och hvar: *ekorre*, höger tibia; *gädda*, öfre delen af vänster clavicula (af en mindre individ); *vattensork* (*Arvicola amphibius L.*), fragmenter af 11 kranier, diverse lösa tänder samt andra skelettdelar; *padda*, diverse ben af åtminstone 4 individer, hvaribland en af betydlig storlek.

¹⁾ Detta ben, till hvars bestämmande kand. Hedell ej hade tillräckligt jämförelsemateriel, har inspektören vid Zoologisk museum i Köpenhamn H. Winge godhetsfullt bestämt.

En öfversikt af dessa benfynd i afseende på förekomsten af de olika arterna gifver följande resultat.

Ojämförligt talrikast äro *nötkreatur* och *får*; af hvardera arten ha säkerligen funnits flere individer. Bland de här som fårben upptagna kunna emellertid finnas en del ben af *get*, då dessa båda djurarter i osteologiskt afseende äro ytterst svåra att åtskilja. Endast ett kanonbensfragment (från schakt VII—VIII) har med säkerhet kunnat tilldelas geten.

Af *svinet* finnas åtminstone 2 fullvuxna individer, ty bland de hithörande benen förekomma två öfversta halskotor (atlas, schakt VI och VII—VIII). Om svinbenen har amanuensen vid Stockholms högskola Ad. Pira, som sysselsätter sig med svinrasernas osteologi, lämnat det utlåtandet, att de tillhört »en liten tam ras, som synes vara af samma form som *Sus scrofa palustris* Rütim. (de schweiziska pålbyggnadernas svinras), men ej vidare högt kultiverad». I samma riktning pekar inspektör H. Winge's uttalande om det af honom bestämda skenbenet af en helt ung *gris* (från röset 1902): »efter storleken att döma är det af tamt svin, ett mig föreliggande skenben af ett ännu yngre vildsvin är litet större.»

Bland de ej synnerligen talrika *hundbenen* finnas särskildt flera fragmenter af underkäkar. Af dessa utgöra de i schakten II, IV och VI funna samma parti från två skilda individer, båda storvuxna; och möjligen tillhör det i schakt VII—VIII funna fragmentet en tredje individ. Af ett visst zoologiskt intresse är käkfragmentet från schakt II med endast en knöltand.

Af *häst* föreligger märkligt nog endast en första tåfalang, funnen i de djupare lagren af schakt VIII.

Husdjursskötseln har sålunda varit fullt utvecklad i Upland vid ifrågavarande tid, något som man ju också hade all anledning vänta, efter hvad man vet om de samtida förhållandena i södra Skandinavien. Emellertid utgör Hågafyndet tillsviare det äldsta vittnesbördet om de egentliga boskapsdjurens tillvaro inom Svealand; på de upländska boplatserna från den yngre stenålderns äldre del förekommer ännu intet annat husdjur än hunden.

Bland de vilda däggdjuren fäster sig uppmärksamheten starkast vid förekomsten af ett underkäksfragment och en lös underkäkstand af *rådjur*

(schakt VIII), hvilken djurart ju ej numera lefver i så nordliga delar af Sverige (se härom kap. VII).

3 ben af *hare* (hvaribland 2 höger lårben) äro alla funna inom Gyllenborgs schakt och kunna sålunda möjligen vara af recent härkomst.

Däremot föreligga några ben af *ekorre* från olika fyndställen (djupt i schakt VIII, i röset, i bottenlagret).

Vidare finnes ett enda ben (lårbensfragment) af *räf*, från schakt VIII.

Fågelvärlden är endast representerad genom ett s. k. korpben af *gås*, funnet på röset, och fiskarne genom ett ben af en mindre *gädda*, från bottenlagret.

Att de anträffade benen af *mård*, *sorkar* och *paddor* säkerligen äro af sekundärt ursprung, är redan framhållet ofvan sid. 25.

Oafsedt dessa är den öfriga mängden af ben tydligen tillkommen i omedelbart samband med högens uppbyggande, och det kan blott finnas en enda förklaring på deras därvaro. De tillhöra ju alla ätliga djur (utom räfbenet, som kan vara tillfälligt ditkommet med jorden) och föreligga nästan uteslutande i fragmenter, kringkastade på alla håll i de mest skilda lager. Det är sålunda alldeles påtagligt, att de äro rester efter måltider, hållna dels under själfva likbegängelsen dels och hufvudsakligen under det långvariga arbetet med högens uppbyggande. Att af somliga arter endast några få ben hafva anträffats, beror naturligtvis därpå, att endast en del af högen undersökts, samt att en hel del ben af de förtärda djuren säkerligen aldrig kommit med i högen, utan slängts utanför den samma på marken, där de snart förmultnat.

Det märkligaste är emellertid, att äfven delar af *obrända människoben* förekommo på ett fullkomligt liknande sätt som djurbenen. För att få en fullt klar föreställning om denna företeelse vilja vi här sammanföra alla de hithörande benen med anförande af prof. Clasons utförliga bestämningar och hans anmärkningar angående den individuella karaktären hos de olika benen.

Schakt I, midt i norra väggen, öfver 2,30 m djupt, nästan på röset: fragmenter af sönderfallen benpipa, ej bestämbar.

Schakt II, östra delen, ca 1—1,5 m djupt: ett 26,5 cm långt, afläkt stycke af vänster *femur*, öfre delen, af svag individ; afb. fig. 28.

Schakt III, södra ändan, ca 2 m djupt: delar af lårben, nämligen 1) främre del af vänster *femur* något nedom trochanter minor, af stark individ; 2) troligen främre del af vänster *femur* något nedom midten (trol. ej af samma individ som föregående).

Schakt IV, ca 1,5—2 m djupt: bit af *femur*, höger midtdel, af stark individ (biten passar ihop med 1 b af de nästföljande);

i de djupare lagren: flere bitar af lårben, nämligen: 1 a) bit af höger *femur* straxt nedom trochanter minor (kraftig individ); 1 b) nedre del af höger *femur*, straxt ofvanför fossa poplitea (kraftig individ); 2) del af vänster *femur* (?) straxt nedom trochanter minor (annan individ än 1); — delar af skenben: a) främre fragment af höger *tibia*, ungefär vid midten; b) förmodligen äfven fragment af höger *tibia*, men osäkert till följd af nötning; — öfre del af vänster *ulna*, medelstor individ;

i de djupaste lagren: troligen (?) höger *tibia* vid midten (mediala ytan samt rand af den bakre).

I uppkastad jord från schakt III eller IV: nedre midtdel af vänster *tibia*, medelstor individ.

Schakt V, i västra ändan ca 2 m djupt: *bröstkota*, 8:de eller 9:de, af fullväxt ej stor individ, troligen man;

i samma ända, ca 2,5—3 m djupt: främsta vänster *kändtand* i underkäken, obetydligt nött, således af ung individ; — några bitar troligen af *femur*.

Schakt VI, från + 4,50-m-nivån nedåt: nedre diafys af vänster *humerus*, medelstark (funnen i orubbade lager); troligen öfre midtdel af höger *radius* (skarpa kanten afnött); *bröstkota*, 4:de eller 5:te, af fullväxt ej stor individ (funnen i schaktets sydvästra hörn);

djupt nere i Gyllenborgs schakt: del af vänster *tibia* nedom midten.

Schakt VII, i de öfversta lagren: några ej närmare bestämbara fragmenter, osäkert om af mänskliga.

I *röset* (1902), bland nedrasad jord innerst i schakt IV, på ca + 1,50-m-nivån: del af höger *clavicula* af ung, men fullväxt individ, troligen kvinna.

Straxt under grafkistan: bit (ej bränd!) af höger *humerus*, just vid sulcus spiralis, af stark individ.

Professor Clasons slutomdöme lyder: minst *tre* individer (de tre öfre delarne af vänster lårben);

alla fullvuxna, men en ung (tanden);
 en sannolikt *kvinn*a (clavicula, de svaga benen);
 en *rätt stark man*;
 en *medelstark man*.

Särskild uppmärksamhet påkallar det i *fig. 28* afbildade, affläkta stycket af ett lårben. Det är af hård konsistens med rätt skarpa brottytor. Man

Fig. 28. Affläkt stycke af ett människolårben, sedt från två sidor. $\frac{1}{2}$.

kan på detsamma i alla afseenden tillämpa följande ord, hämtade ur ett referat i *Ymer 1890*, sid. 287, af professor G. Retzius' föredrag om de människoben, som hittades i stenålderskulturlagren i grottan Stora Förvar å Stora Karlsö: »Bland dessa ben funnos äfven ett antal, som visade sig vara klufna på längden. På sådant sätt bruka ej ben af sig själfva sönderfalla, hvaremot man ofta bland fornfynd träffar djurben, som blifvit så behandlade för att åtkomma

märgen. Man kunde alltså vara böjd att i dessa ben från Stora Karlsö se bevis för att kannibalism därstädes varit utöfvad. Några märken af redskapets slag mot benet hafva dock ej kunnat upptäckas, och ehuru någon annan förklaring på det nämnda förhållandet för närvarande icke kan gifvas, manar dock åtskilligt till försiktighet vid kannibalhypotesens framställande.»

Till denna fråga få vi återkomma i kap. VI.

Om de i röset funna *obrända träresterna* är tillräckligt sagdt i kap. III. Däremot skola vi här redogöra för de talrika *kolprof* från olika delar af högen, som blifvit bestämda af lektorn vid Kungl. Skogsinstitutet dr Alb. Nilsson.

Från jordlagret:

från en kolfläck af ca 50 cm:s diam. och 2—3 cm:s tjocklek, belägen ungefär midt i schakt I:s norra vägg (utsatt på stora planen) ca 75 cm under ytan: *hassel*;

från en kolrand i samma vägg ett par meter östligare och ca 2 m under ytan: *löfträ*d, *cfr Salix och asp*;¹⁾

från ungefär samma ställe, 2,30 m under ytan (ej långt öfver röset): *löfträ*d, *cfr Salix* (på samma punkt hittades en liten lerkärlsbit samt åtskilliga ben);

från en kolstrimma i gränsen mellan schakten I och II ca 1 m öfver röset: några smulor, dels af *tall*, dels af *löfträ*d, *cfr björk*;

från ett kollager i schakt IV vid ca +3-m-nivån: *ek*;

från de djupaste lagren i schakt IV: två bitar *hassel*;

från en kolfläck i östra profilväggens norra sida (schakt III) drygt 1 m djupt (utsatt på planen och på profil C—D): *ask*;

från en kolfläck i samma väggs södra sida ofvanför specialprofilen *fig. 11*, ca 1½ m under ytan: några smulor af *ek*;

från en kolfläck af ca 40 cm:s diam., ca 5 cm tjock, midt i väggen mellan schakten VII och VIII (se planen) vid +4,50-m-nivån: *löfträ*d, *cfr björk*;

från en kolfläck omedelbart på röset: *löfträ*d, *cfr asp eller al*.

¹⁾ *cfr* utmärker, att bestämningen ej kan göras med full säkerhet.

Dessutom hittades flerstädes inom Gyllenborgs schakt, särskildt alldeles i dess södra kant på gränsen till det olagrade samt på lämligen höga nivåer (bl. a. underst i myllegret) kolbitar af *tall*, af hvilka flere ej voro fullt genombrända. De härröra väl otvifvelaktigt från den Gyllenborgska gräfningens tid.

Likaledes af modernare datum är naturligtvis den starka kolranden i botten af myllegropen i norra profilväggen (se profil A—B och jämför ofvan sid. 14). De delvis rätt stora kolbitar, som tillvaratagits härifrån, hafva bestämts dels som *tall*, dels som *löfträäd*, *cfr lind*. Äfven af dessa äro flere ej fullt genombrända.

Från rösets djupare delar (kring grafkistan):

a) från löslens undersökning (jfr fig. 14):

kolbit funnen å — 15 cm:s nivå drygt 1 m SV om svärdet: *cfr björk*;

åtskilliga kolbitar funna straxt Ö om föregående från + 10 till — 30 cm:s nivå:¹⁾ några bitar af *tall*, två af *löfträäd*, *cfr björk*, en af *ek*;

delvis kolad stockbit funnen en knapp meter S om svärdet, å + 30 cm:s nivå: *tall*;

kol funnet $2\frac{1}{4}$ m S om svärdet på + 50 cm:s nivå: *ek*;

b) från vårens undersökning (jfr fig. 15, 18):

kolbitar funna $2\frac{1}{2}$ m S om svärdet dels på + 75, dels på + 40 cm:s nivå: *ek*;

större kolbit (6,5 cm lång, 3 cm tjock) funnen i någon af trälläckarna söderut från svärdet: *tall*;

kolbitar funna under kiständan vid — 15 cm:s nivå: det mesta *hassel*, bitar af en *askgren* af intill 2 cm:s diam., samt en bränd barkrulle (f å fig. 15) af *tall*(?);

kolbitar funna under den nordligaste af de på fig. 18 utsatta stockarne: det mesta *hassel*, några bitar *tall*.

Från kollagret på botten (likbålet?):

det allra mesta af *tall*, en del bitar af *ek*, några bitar af *hassel* samt ett par smulor af *löfträäd*, *cfr björk*. Det är ju möjligt, att de mera sparsamt representerade kolsorterna rasat ned till bottenlagret från de kolsamlingar, som förekommo i nivå med kistan.

Några bitar funna på berghällen söder om det egentliga kollagret: *ek*.

¹⁾ Höjdsiffran + 30 å planen beror på ett misstag.

Den stora eld, som varit uppländ på marken före begravningen, vare sig den nu utgjort likbålet eller ej, har sålunda hufvudsakligen bestått af tallved. Men dessutom har man dels troligen i detta bål, dels säkert i åtskilliga småeldar, som man haft under anordnandet af kistan och grafkammaren, använt ek, hassel och troligen björk samt åtminstone en enstaka gren af ask. Äfven kring kistan hafva tallgrenar bränts.

I de många eldar, som man uppländt här och där under uppbyggandet af högens öfre del, har däremot tall endast i obetydlig mån (i en eld) blifvit använd; eljest har man bränt de fyra nyssnämnda löfträädsslagen samt dessutom någon art *Salix* och möjligen asp eller al.²⁾

Under senare tidens gräfningar i högen har man bränt tall och troligen lind på platsen.

Slutligen ha vi att nämna några fynd af afgjort yngre datum från högens öfversta delar.

Af dessa ha vi redan förut (sid. 14) omtalat de inom Gyllenborgs schakt (vid b och c) anträffade, nämligen dels en bit af skaftet till en *kritpipa*, tydligen tappad på stället just under den Gyllenborgska gräfningen, dels en *pilspets af järn*. Den senare, afb. i fig. 29, består af ett ovallt blad med största bredden tämligen långt bakåt samt af en hålk, som ej varit fullt hopsmidd och nu är något utböjd vid springan. Pilspetsens längd är 10,4 och största bredden 1,9 cm.

Denna pilspets är ej så lätt att datera. Det är emellertid mindre sannolikt, att den tillhör vikingatiden, då pilspetsarne i regeln voro försedda med tänge, högst sällan med hålk.³⁾ Däremot äro pilspetsar med hålk synnerligen vanliga under närmast föregående period af järnåldern (ca 600—800

²⁾ Märkligt är, att *gran*, som nu så rikligt förekommer i trakten, äfven i högens omedelbara närhet, ej synes vara representerad i fynden. Detta skulle kunna vara ett intressant bidrag till frågan om grauens invandringstid (jfr kap. VII). Emellertid har lektor Nilsson meddelat mig, att det är ytterst svårt att skilja på kol af gran och tall, hvarför det ej är alldeles uteslutet, att grankol kan förekomma bland det som han ofvan efter den största sannolikheten bestämt som tall.

³⁾ Se Rygh, *Norske Oldsager*, fig. 533—551 och texten därtill.

Fig. 29.
Järn. $\frac{2}{3}$.

e. Kr.), såsom ses af fynden från Ultuna och Vendel.¹⁾ Dock hafva dessa i allmänhet ett relativt kortare blad, hvars största bredd tillika ligger närmare midten. Det är väl därför ganska tvifvelaktigt, om vi ha rätt att hänföra pilspetsen från Håga-högen till nämnda period; det får nog icke anses uteslutet, att den kan tillhöra t. ex. medeltiden.

Pilspetsen hittades vid östra ändan af Gyllenborgs schakt alldeles på gränsen mellan de rubbade och de orubbade jordlagren samt ungefär 1 meter under högens yta (*b*). Detta läge har den säkerligen fått vid schaktets igenfyllande, i det den åkt ned med jorden längs schaktväggen. Hvad dess ur-

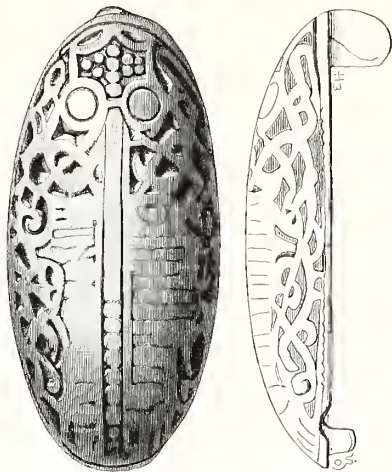

Fig. 30. Brons. 1/1.

sprungliga läge beträffar, får man väl anse troligt, att den legat omedelbart under högens yta i den där under tidernas lopp bildade myllan. Den har väl kommit dit upp afskjuten vid någon jakt.

Än märkligare är en annan fornsak, som med full säkerhet kan dateras till nyssnämnda del af järnåldern. Den hittades först omkring ett år efter gräfningsens afslutning och högens igenläggning. I juni 1904 erhöll jag nämligen ett meddelande, att vid en af beväringssmannskap från Polacksbacken företagen fältmarsch till Håga hade en af deltagarne, e. o. hofrättsnotarien G. Lindgren, uppe på Kung Björns hög hittat ett bronsspänne. Då detta inkom till museet, befanns det vara en liten enskalig

oval spännbuckla, som här återges i *fig. 30*. Den är 6 cm lång och 2,7 cm bred; å det af en enkel skifva bestående nålfästet ses rostspår efter järnnålen. De något nötta ornamenten visa den å spännbucklorna af denna storlek öfliga bilden af ett uppifrån sedt fyrfotadjur; dock äro särskildt benen här starkt upplösta.

Jag anser troligast, att detta spänne, liksom ursprungligen pilspetsen, har legat i högens ytlager. Det har då vid vår undersökning blifvit upptaget med de första spadtagen, vid hvilka naturligtvis ingen så skrupulös granskning kunde ifrågakomma; förmodligen har det suttit fast inbakadt i en jordkoka. Vid igenfyllandet af högen blef naturligtvis den först uppkastade jorden i allmänhet senast lagd tillbaka; och så har spännbucklan också nu kommit att ligga i högens yta, där den genom nederbörden under det följande året snart blef utsköljd ur sin jordkoka och frilagd.

Men hur har spännbucklan från början kommit dit? Man skulle kanske vilja tänka på en sekundärgraf från den yngre järnåldern, anlagd nära högens yta. De i jordlagret funna människobenen kunna dock, såsom vi redan framhållit, ej hafva något att göra med en sådan sekundärgraf, då de hittades kringsspridda i orubbade lager; endast en liten bit af ett skenben hittades inom det Gyllenborgska schaktet. Har en sekundärgraf funnits, skulle den då ha legat så nära ytan, att skelettet hunnit alldeles förmultna, hvilket är föga sannolikt.

Om ej spännbucklan helt enkelt är tappad på högen, så är väl det troligaste, att den kommit dit genom nedläggning som *offer*. Vi skulle då däri ha att se ett litet tecken på, att högen varit föremål för uppmärksamhet vid en tid, föga äldre än den, då, om traditionen är riktig, konung Björn här anlade sin gård »*vid Högen*». Att vid Håga finnas åtskilliga andra fornminnen från den yngre järnåldern, skola vi se i nästa kapitel.

Fynden från högen öfverlämnades till Statens historiska museum, där de hafva inv.-nr 11915; den efteråt förvärfvade spännbucklan har nr 12176.

¹⁾ Se härom *Månadsbladet* 1901—02, s. 153 f.

V. Undersökningen af hustomtningen och småhögarne.

Såsom nämnts i kap. I, var det den stora *hustomtningen* söderut från högen, som allra först blef föremål för undersökningen. Därmed fortsattes sedermera vid tillfällen, då utgräfningsarbetet i högen ej tog alla krafter i anspråk, — äfven under våren. Härunder åstadkoms den planritning, som är återgifven i *fig. 32*, och de på denna snedstreckade partierna af det inre genomgräfdes.

Såsom planen visar, jämförd med den tillhörande genomskärningen¹⁾ samt med fotografien *fig. 31*, utgöres tomtningen af en mycket långsträckt och jämförelsevis smal, rektangulär stensättning, bildad af lämligen stora block, som äro satta nästan kant i kant med en jämn lodrät sida vettande inåt. På några ställen äro blocken dock kullfallna inåt.

Med ryggsidan stödjå sig dessa block mot en bred vall, bestående af jord och smärre kullerstenar. Vallens ungefärliga konturer äro på planen angifna med en streckad linje.

Ingenstädes finnes, märkligt nog, någon ingångsöppning genom vall och stensättning. I sydöstra hörnet var visserligen ett tomrum för en sten, men denna återfanns under jordytan, och i vallen är här intet afbrott.

Den inre ytan, som mäter 33×5 meter, är alldeles jämn.

På alla ställen inom tomtningen, där gräfning anställdes, träffades brun, fet mylla af 30—60 cm:s mäklighet ofvanpå den naturliga bottnen. I gräf-

ningarna vid båda ändarne märktes djupast ned i denna mylla ett svagt *kollager*. I gräfningen A anträffades på våren en verklig *eldstad*: en intensiv kolbädd med talrika skörbrända stenar. Kolbädden var nästan cirkelrund med en diameter af 1 $\frac{1}{4}$ —1 $\frac{1}{2}$ meter; den begynte med sin öfre yta 40—50 cm under jordytan samt hade en största mäklighet af 25 cm. Egendomligt är, att den hvarken på längden eller bredden räknadt ligger midt i tomtningen. De från eldstaden tillvaratagna kolen härröra enligt lektor Nilssons bestämning till allra största delen af *löfträd* (cfr *asp* eller *al*); några få bitar äro af *Sax*, ett par bitar af *hassel* samt några få bitar af *tall*.

I gräfningarna öster om A hittades dels en grof *järnspik* af 7 cm:s längd med fastrostade trärester, dels 4 st. Karl XIII:s $\frac{1}{4}$ -*skillingar* af år 1817, hvilka legat tillsammans vid en sten och väl äro att tolka som ett »offer» i »kyrkan».

Något fynd, som verkligen kunde gifva hållpunkt för datering af anläggningen, gjordes däremot ej. Då förhållandena voro så pass svåra att tolka, ville jag lämna en god del af området orördt åt kommande tiders forskning, som ju här kan komma att vilja ställa frågor, hvilka vår tid ännu ej gör sig.

En hustomtning af alldeles liknande art, bestående af en rektangulär stensättning, som med sina lodräta insidor omgifver en något fördjupad inneryta, finnes vid Ljunga i Skönberga socken nära Söderköping. I denna tomtning, som mäter 24 m i inre längd, har amanuensen T. J. Arne våren 1905 anställt gräfningar. Därvid anträffades i västra ändan ett ganska vidlyftigt kollager, begynnande på 2—3 dm:s djup. Äfven vid gräfning i midten och i östra ändan hittades enstaka kol-

¹⁾ Denna genomskärning är endast till sin ena hälft grundad på en genomgräfning af vallen (jfr å planen linien ×—+); den andra hälften är skematiskt återgifven. Dessutom är äfven eldstaden inlagd i profilen, ehuru den i själfva verket ligger ett stycke bakom densamma.

smulor, men eljest gjordes ej häller i denna tomtning några fynd. Rundtomkring densamma ligger emellertid en stor mängd vackra grafhögar, af hvilka några vid samma tillfälle blifvit undersökta, hvarvid de visade sig hufvudsakligen tillhöra vikingatiden, en af dem dock en äldre del af den yngre järnåldern. Det är sålunda en viss sannolikhet för, att det är till den yngre järnåldern vi ha att datera såväl den sistnämnda tomtningen som den vid Håga.

andra, som synes vara något olika konstruerad och är något bredare, ligger tätt intill den förra med längdriktning OSO—VNV. Invid finnes äfven en cirkelrund tomtning af liknande byggnadssätt och af 6,5 m:s diam.

Vi ha här sålunda en art af hustomtningar, som synes förekomma flerstädes i mellersta Sveriges östra delar, och som är väl värd närmare uppmärksamhet.

Fig. 31. Vy af hustomtningen från väster mot öster.

Enligt friherre O. Hermelins år 1866 upprättade och i Antikvariskt-topografiska arkivet förvarade beskrifning öfver fornlämningar i Väster-Rekarne härad i västra Södermanland finnas å Österby skog i Råby socken (V om Eskilstuna) två dylika hustomtningar, hvaraf särskildt den ena, att döma af bifogad plan och vy, synnerligen liknar de ofvan omtalade. Äfven här bildas grundvalens inre sidor af kantställda stenblock, men vällen utanför synes bestå endast af löst hopkastade stenar utan jordfyllning, och dimensionerna äro mycket mindre: ca 10×3 m. Orienteringen är i ONO—VSV. Den

Det synes mig högst troligt, att takkonstruktionen å dessa hus varit sådan, som å genomskärningen *fig. 32* blifvit flyktigt antydt, i det nämligen takresningen höjt sig direkt ur vällen omedelbart bakom stenraderna, mot hvilka den stödt sig. Om konstruktionens detaljer, t. ex. huruvida ås och stöttor för densamma funnits, vill jag här ej framställa några gissningar.¹⁾ Utanpå har väl det hela

¹⁾ Man skulle möjligen, såsom dr Em. Ekhoff påpekar för mig, kunna för denna frågas bedömande få en ledning af takkonstruktionen i grafkamrarne på de i Norge funna vikingaskeppen.

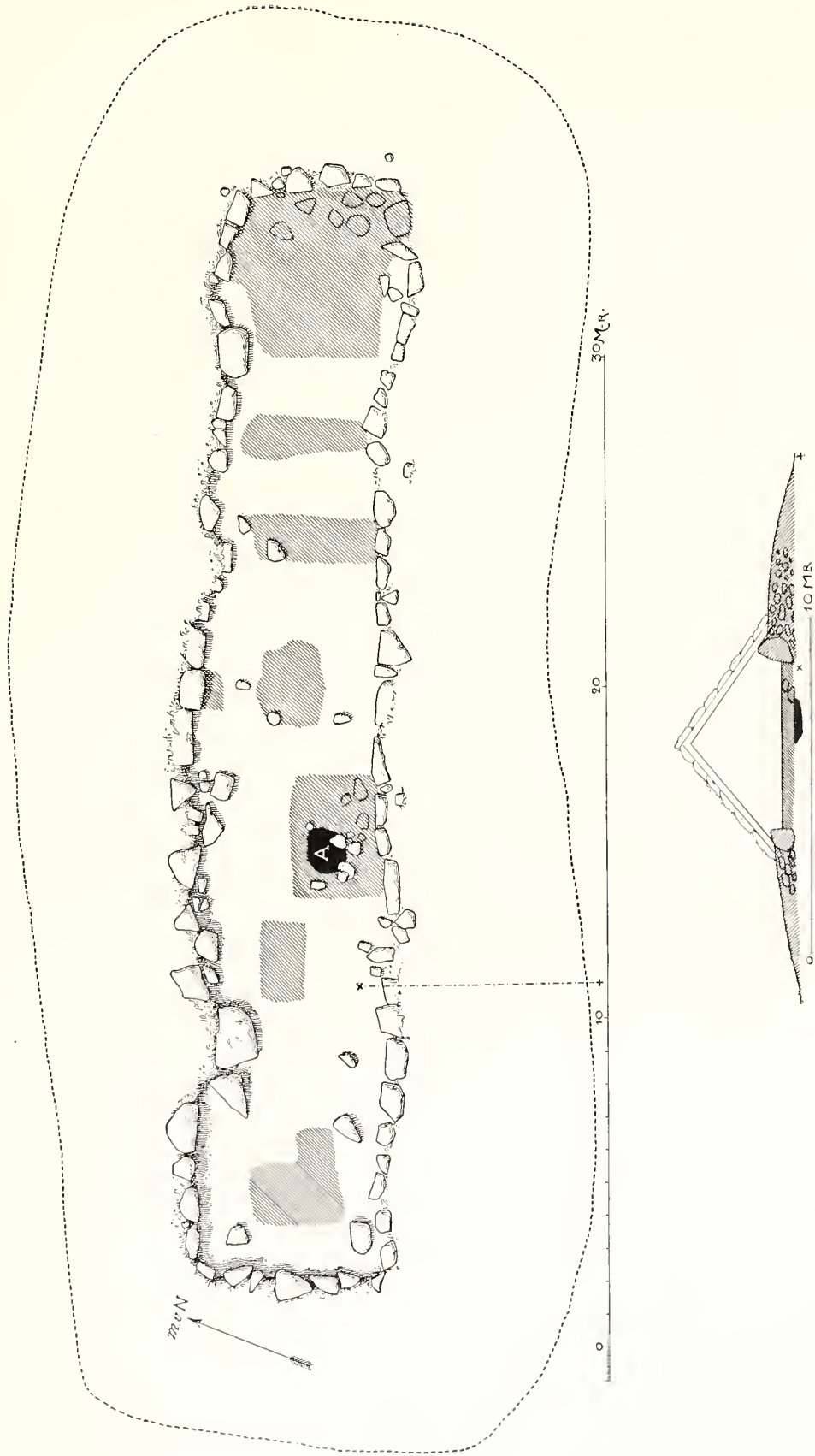

Fig. 32. Plan och genomskärning af den stora hustomtningen.

varit täckt med grästorf o. d.; och det är då denna torftäckning som jämte de multnade bjälkarne bildat det betydande mylrelager, som förekom öfverst inom hela tomtningen vid Håga. Hermelin synes ha haft alldeles samma tanke angående Råbytomtningarnas takkonstruktion. Redan Wallman i sin uppsats »Lemningar efter gamla boningar från hednatiden på Öland» i *Iduna X* (1824) rekonstruerar på samma sätt de snarlika öländska hustomtningarnas tak (tab. I, fig. 4) och anför intressant nog som stöd därför en i Högby socken gängse tradition om dessa gamla boningars inrättning. Däremot har man i vissa af de gottländska »kämpagrafvarna» funnit lertättningsstycken, som synas ha tillhört träväggar;¹⁾ andra torde dock, som Montelius antar,²⁾ haft taket rest direkt på stengrunden.

Mellan dessa gottländska hustomtningar och de ofvan från Sveriges fastland³⁾ omtalade förefinnes emellertid en bestämd skillnad dels i afseende på

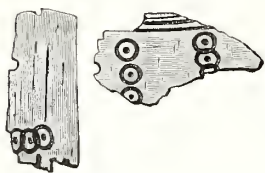

Fig. 33.
Bitar af benkam. 1/1.

och i tid. De gottländska hafva gifvetvis varit verkliga bostäder. Om den yngsta järnålderns boningshus på fastlandet veta vi däremot tillräckligt såväl genom Björköfynden som genom Montelius' upptäckter vid Augerum i Blekinge,⁴⁾ nämligen att de varit uppbyggda endast af lättförgånligt material, trä och lera, utan ordentliga grundvalar.

Om de stora solida hustomtningarna vid Håga och Ljunga, hvilka icke innehållit några fornsaker, endast tydliga spår af att eldar varit upplända på golfvet, skulle jag däremot vilja förmoda, att de varit sådana stora »gillestugor» (*drykkjuskålar*), som,

¹⁾ Nordin, *Månadsbladet* 1888, s. 107, 121, och *En svensk bondgård för 1500 år sedan* (Visby 1891), s. 14.

²⁾ *Sveriges historia*, 2:a uppl., I, s. 157.

³⁾ Om de öländska känner man ännu för litet.

⁴⁾ *Sveriges historia*, 2:a uppl., I, s. 259 f., *Beskrifning öfver Statens historiska museum*, 7:e uppl., s. 81.

enligt de fornnordiska sagornas berättelser, vikingatidens stormän plägade uppföra på sina gårdar, och i hvilka eldar brunno under dryckeslagen.⁵⁾

Af de inom skogsparken SV om Björns hög belägna *småhögarne* undersöktes de å planen med nr 2—6 betecknade; de största, 1 och 7, voro svåråtkomliga på grund af riklig trädväxt.⁶⁾

Af de undersökta var nr 4 redan förut starkt urgräfd; där hittades också endast ett par *brända benskärfvor* och en *obränd kiuddand af nötkreatur*. Äfven i nr 6 hittades endast en liten *bränd benbit*, oaktadt denna hög, som dolde ett litet röse, ej syntes förut rubbad.

I alla de öfriga tre anträffades däremot under röset ett starkt *kollager* (i nr 2 verkliga stora bränder) jämte *brända ben*⁷⁾ samt några få *nitnaglar och spikar af järn*. I nr 2 fanns dessutom några smärre grofva *lerkärlsbilar* och en *flintbit*, hvilken visar eldsprickor; på ett ställe har den en liten slipyta, hvarför den tycks utgöra en bit af en slipad (lämligen tjock) flintyxa. Flintbiten har naturligtvis här haft användning vid eldslagning. I nr 5 hittades utom några fragmenter af nitar eller spikar fem bitar af en nitad *benkam*, af hvilka två, som äro ornerade, afbildas här i *fig. 33*.

Dessa kambitar föra oss ju (liksom nitnaglarne) med full visshet till den yngre järnåldern; kammar med ryggribbor af liknande bredd och med ornering af cirklar med midtpunkt förekomma t. ex. talrikt bland fynden från Svarta jorden på Björkö, hvilka ju tillhöra 800- och 900-talen.

Några vidare undersökningar af traktens fornlämningar hafva omständigheterna ej medgifvit.

⁵⁾ Se härom Valtýr Guðmundsson, *Privatboligen på Island i Sagatiden samt delvis i det övriga Norden* (Kbhvn 1889), s. 226, hvarest hänvisas till talrika sagoställen.

⁶⁾ Högarnes diameter är: nr 1: 10 m, nr 2: 6,5 m, nr 3: 4 m, nr 4: 6,5 m, nr 5: 7 m, nr 6: 5 m, nr 7: 9 m, vaeker med 1—1,3 m:s höjd.

⁷⁾ Från grafvarne 2 och 5 finnas bland de brända benen äfven sådana som synas härröra från *lund*, i nr 5 särskildt en säker svanskota af detta djur.

VI. De arkeologiska resultaten. — ”Björn på Håga”.

Vi gå nu att sammanställa de slutsatser man kan draga af de här beskrifna undersökningarna och fynden.

Under bronsålderns fjärde period — hvilken enligt Montelius' på ingående jämförelser med syd-europeiska förhållanden grundade kronologi ungefärligen motsvarar de båda århundradena närmast före och efter år 1,000 f. Kr. — har på åsen vid det nuvarande Håga en likbegängelse ägt rum, så storartad och under deltagande af så många arbetskrafter, att den ej kan ha gällt annat än en mäktig höfding öfver en folkrik stam.

Likbränningen hade ju vid nämnda tid hunnit blifva enarådande i Norden; så har ock denne uppländske höfding blifvit bränd, och det ser ut, som om bålet stått på den plats, där högen sedan blifvit uppbyggd. I alla händelser har på detta ställe brunnit en större eld (af tallved). De brända benen hafva noga uppsamlats, men till gömma för dem har man icke valt en liten kista af nått och jämnt nödiga dimensioner eller en urna, såsom det den tiden eljest var sed inom det nordiska kulturområdet; utan enligt gammal tradition har man (så vidt vi tolkat fyndföreteelserna rätt) nedlagt benen i en manslång kista af en klufven och urhålkad ekstam, sådan som egentligen brukats för obrända lik under den äldre bronsåldern, men äfven pläгат användas vid de äldsta grafsättningarna af brända ben under tredje periodens tidigare del.

Äfven i fråga om rikedomerna af det grafgodts, som nedlagts i kistan med den döde, har detta fynd vida mer karaktären af den äldre bronsålderns graffynd än af den fjärde periodens. Intet bland

den långa rad af fynd från den yngre bronsålderns mansgrafvar i Danmark, som Müller uppför i sina tabeller i *Aarboeger 1891*, kan i afseende på föremålens talrikhet fullt mäta sig med Håga-fyndet.

Också uppförandet af en så väldig hög enkom och uteslutande för en graf från den yngre bronsåldern torde inom de skandinaviska länderna sakna motsvarighet, så vidt som vi hittills känna förhållandena.

I alla afseenden kunna vi såhunda i fråga om den uppländske bronsålderskungens likbegängelse konstatera ett starkt fasthållande vid äldre graf-seder. Det är samma företeelse, som ju också i långt senare tider ofta gjort sig gällande just i fråga om de högst uppsattes begrafning. Så förekommer ju i vår tid svepning i full dräkt och bisättning i kyrkor hufvudsakligen för kungliga personers lik.

Endast ett graffynd från Nordens yngre bronsålder öfverträffar såväl genom grafgodsets rikedom som genom högens kolossala vidd Håga-grafven. Det är något yngre än detta (från 5:te perioden) samt anträffadt i en motsatt utkant af det nordiska bronsåldersområdet, i dess södra gränstrakter. Det är det storartade, hösten 1899 framgräfdade fyndet från den s. k. Königshügel vid byn Seddin, belägen i West-Priegnitz, den nordvästligaste delen af Mark-Brandenburg, som skjuter in mellan Mecklenburg och provinsen Sachsen.¹⁾

¹⁾ Om detta fynd se den af *Märkisches Provinzialmuseum* i Berlin vid dess 25-års-jubileum 1901 utgifna *Festschrift*, äfvensom *Verhandlungen der Berliner anthrop. Gesellschaft 1901*, s. 64 ff.

Håga-högens byggnadssätt är i det föregående tillräckligt skildradt: huru man ställt kistan ej på själfva marken, utan ett stycke uppe i det till både vidd och höjd betydande stenkummel, som upp-lagts omkring densamma, hvarvid den genom upp-stapling af grofva ekstammar för en tid framåt skyddats mot att krossas af stenmassan, — och huru man öfver den sistnämnda upptornat ett ej mindre mäktigt jordlager, bildadt hufvudsakligen af grästorfvor, som flåddes af från ler- och sand-marker i närheten.

En sak torde dock här böra närmare afgöras: är det fullt säkert, att detta jordlager är samtidigt med högen? Kan det ej vara en senare påbyggnad af den art, som är så vanlig i fråga om brons-ålderns högar? Härför skulle möjligen kunna tala den omständigheten, att bortsedt från jordlagret har Håga-högen fullkomlig likhet med de stenkummel, som man i mellersta Sverige har all anledning betrakta som bronsålderns egentliga graf-typ, och som ju också äro så allmänna i Upland, ehuru man visserligen ännu icke har bronsåldersfynd från något uppländskt stenkummel.¹⁾ Men i Finland, som ju uppenbarligen fått sin bronsålders-kultur hufvudsakligen via Upland, känner man redan en hel rad af graflynd från denna tid ur stenkummel.²⁾

Det synes mig emellertid af flere skäl fullkomligt otänkbart, att Håga-högens jordlager skulle vara af sekundär härkomst. Hade kumlet någon längre tid legat blottadt och naket, så att luft och regn haft fritt tillträde till träkonstruktionerna i det inre, skulle säkerligen inga så betydliga rester af dessa nu funnits kvar. Och jordlagrens hop-sjunkning i midten visar ju bäst, att de lagts på, innan »kammaren» i högens centrum hade störtat samman. Dessutom är ju förekomsten af djurben och kolbäddar alldeles likartad i röset och i jordlagret, hvarjämte inga som hälst spår af någon sekundärgraf, som skulle föranledt högens påbygg-nad, kunde anträffas.

De nämnda kringpridda djurbenen och eldstads-resterna få tvärtom sin allra naturligaste förklaring, om man betraktar dem som minnen af de måltider,

hvarmed den säkerligen från alla delar af den affidnes rike sammanströmmande folkmassan trak-terats under det långvariga arbetet med högens uppbyggande. Som vi ofvan sett, är det talrika individer af alla slags husdjur jämte enstaka vilda djur, som fått släppa till lifvet under detta länge pågående graföl.

Särskildt märkliga äro ju de obrända skelett-rester af minst tre människor, hvilka förekommo kringpridda på fullkomligt analogt sätt som djur-benen.

Tolkningen af denna företeelse är ej lätt. På rubbade sekundärgrafvar kan man omöjligen tänka, då de flesta benen hittades i fullkomligt orubbade lager. Snarare vore det tänkbart, att man vid upp-tagandet af jord för högens uppbyggande kommit att rubba i trakten befintliga äldre grafvar med skeletter, hvaraf bitar råkat medfölja jorden. Men häremot talar den omständigheten, att högen var uppförd af tunna, aflådda grästorfvor; och det är ju ej sannolikt, att skeletten legat så grundt, att de kunnat rubbas vid denna procedur. Man torde då ej kunna finna någon närmare till hands liggande förklaring på förekomsten af de kringkastade män-niskobensfragmenten än den, att här människor blifvit i likhet med husdjuren ej blott offrade, utan förmodligen äfven uppättna till den döde höfdingens ära. För denna förklaring talar ju ock i sin mån det i *fig. 28* afbildade, fläktä lårbensstycket, hvilket ofvan behandlats.

Huru ohågade vi än kunna vara att tillskrifva våra förfäder dylika i våra ögon gräsliga bruk, och huru försiktiga vi än måste vara med våra slutsatser i detta afseende, så kan man i alla hän-delser, efter de analogier vi känna från senare natur-folk, ingalunda anse kannibalismen främmande för en kulturståndpunkt motsvarande den, på hvilken bronsålderns svenskar befunno sig. Genom Adam af Bremen (IV, 27) veta vi ju ock, att ännu på 1,000-talet eft. Kr. människooffer förekommo vid Gamla Upsala;³⁾ och då etnologerna anse,⁴⁾ att dylika offer åtminstone delvis utvecklats sig ur verkligt kanni-

³⁾ Jfr Schüek, *Studier i nordisk litteratur- och religions-historia II*, kapitlet »Frey-ritualen».

⁴⁾ Se t. ex. Schurtz, *Urgeschichte der Kultur*, s. 585, Schrader, *Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde*, s. 603. Om förmodade spår af kannibalism i tyska och västeuropeiska fynd från sten- och bronsåldern se Andree, *Die Anthropophagie*, Leipzig 1887.

¹⁾ Jfr Montelius i *Antiquarisk tidskrift III*, s. 196 ff.

²⁾ Se härom Hackman, *Die Bronzezeit Finnlands* i *Finska fornumnesföreningens tidskrift XVII*, med tillägget *De senaste fynden från vår bronsålder* i *Finskt Museum 1900*.

baliska bruk, vore det ju alls icke oväntadt, om sådana 2,000 år tidigare hafva varit gängse i samma trakt.

Sedan det föregående redan nedskrifvits, har man våren 1905 vid undersökningar på de upländska stenåldersboplatserna vid Mjölkbö i Österunda socken och Åloppe i Nysätra socken midt bland de talrika djurbenen, som utgöra lämningar efter befolkningens dagliga måltider, äfven funnit spridda människoben under omständigheter, som ej göra det sannolikt, att de härröra från rubbade grafvar. Vid Mjölkbö funnos sålunda tre ännu i sitt naturliga sammanhang liggande ryggkotor utan någon annan fortsättning, än att ett par meter därifrån låg en underkåk. Vid Åloppe hittades bland en särskildt rik samling af älg-, svin- och sälben mellan några större stenar ett öfverarmben af människa. Detta var dock ej fläkt, såsom fallet var med åtskilliga af de människoben, som förekommo i de samtida boplatssfunden från grottan på Stora Karlsö (jfr ofvan sid. 36.¹⁾)

Vi skulle sålunda möjligen kunna konstatera tre olika, alltmera förmildrade utvecklingsstadier i dessa bruk från Uplands forntid: från stenåldern ren kannibalism som öfelig sed, när tillfälle gafs, från bronsåldern människooffer med förtärande af köttet som rituellt bruk vid en särskildt högtidlig begrafning, och till sist från hednatidens slut människooffer utan kannibalism vid de stora, endast hvarvtionde år återkommande festerna vid Gamla Upsala tempel.

Detta storartade grafvynd från bronsålderns fjärde period så högt uppe i Sverige som vid Upsala var i alla afseenden en fullständig öfverraskning.

Man kände förut endast tvenne bronsåldersgrafvynd från Upland, hvaraf blott det ena framkommit vid systematisk undersökning. Och båda dessa äro ganska torftiga samt härröra från helt andra delar af bronsåldern. Det ena består af en spjutspets som Montelius, *Svenska fornsaker*, fig. 101, från slutet af 2:a perioden, funnen vid Solvallen i Årntuna socken norr om Upsala »vid odling och gräfning bland smärre grafkullar, tillsammans med brända ben, på 3 fots djup»,²⁾ en uppgift som nästan

låter misstänka, att spjutspetsen händelsevis råkat ligga bland järnåldersgrafvar, i synnerhet som ju likbränning vid denna tid är något oväntad.³⁾ Det andra fyndet är en bronspincett från 5:te perioden, funnen af dr B. Salin vid Jordslunda i Alunda socken jämte brända ben i ett litet röse med dubbel stenring.⁴⁾

Vidare är märkligt, att den fjärde perioden hittills varit mycket svagt representerad i mellersta (och norra) Sverige. Man känner från detta område endast två depotfynd af flera föremål, båda från Upland. Det ena är det stora fyndet från grusåsen vid Vattholma bruk norr om Lena kyrka (2 mil NNO från Upsala), hvilket utgöres af två svärd, som mycket likna Håga-svärdet (ehuru utan guldbeläggning), ett bronsfäste till ett tredje svärd samt fyra spjutspetsar.⁵⁾ Det andra fyndet härrör från Säby i Järfälla socken (1½ mil NV om Stockholm) och består af en ihålig brons Halsring som M. 233 och två spirallingeringar af dubbel guldtråd, allt hittadt »på 3 fots djup i en äng» (St. H. M. inv. 5790).⁶⁾

Eljest är den fjärde perioden såväl inom Upland som i det öfriga Svealand och i Norrland endast företrädd genom en del enstaka fynd af hålkxor. Till dessa ha vi kanske emellertid att räkna den just i mellersta Sverige egentligen hemmahörande, svärdaterade formen M. 151.⁷⁾ Intressant nog är en hålkya af just denna typ år 1801 funnen vid Håga (nu i Upsala museum).⁸⁾

De präktiga föremålen från »Kung Björns hög» stå sålunda mycket isolerade i Upland och mellersta Sverige, men de hafva verkligen ganska få motsvarigheter äfven i det på bronsåldersfynd så mycket rikare Sydsverige. Visserligen äro de flesta af de i vårt fynd förekommande typerna representerade i sydsvenska fynd genom ett eller annat

³⁾ Äfven i Finland synes dock likbränning förekomma redan under period II; se Hackman, *Die Bronzezeit Finnlands*, fynden 1 och 3.

⁴⁾ *Månadsbladet* 1890, s. 111.

⁵⁾ *Antiquarisk tidskrift* III, s. 189, *Svenska fornsaker*, fig. 154, 159, 173.

⁶⁾ *Museumskatalogen*, 7:e uppl., s. 34.

⁷⁾ Se Montelius i *Antiquarisk tidskrift* III, s. 341, samt om dateringen Hackman i *Studier tillägnade Oscar Montelius af lärjungar*, s. 5.

⁸⁾ *Antiquarisk tidskrift* III, s. 214 med fig. 11.

¹⁾ Se också Montelius' *Beskrifning öfver Statens historiska museum*, 7:de uppl., s. 15.

²⁾ *Antiquarisk tidskrift* III, s. 195.

enklare exemplar;¹⁾ men i afseende på den rika guldutsmyckningen finnes — förutom de ofvan sid. 29 f. omnämnda exemplen på omlindning med ryggad guldtråd — endast ett verkligt sidostycke till Håga-pjeserna, nämligen en knapp nästan fullständigt lik *pl. II: 4*. Den är funnen i en grafhög vid Tjugby, Heda socken, i västra Östergötland, och är omtalad och afbildad i Montelius' afhandling *Östergötland under hednatiden i Svenska fornminnesföreningens tidskrift XII*, sid. 289 f.

Eljest får man gå till Danmark för att finna motsvarigheter i större mängd. Af svärdstypen *pl. I* (Müller fig. 175—177) med guldbeläggning på fästets sidor finnas i Köpenhamns museum ej mindre än 7 ex., hvaraf 4 från Själland, 2 från Fyen och 1 från Falster.²⁾ Dock har man ej med

¹⁾ I Statens historiska museum finnas utom de ofvan omtalade Vattholma-svärden följande *svärd* af samma typ som det från Håga-högen.

Skåne: inv. 10655, med typisk ornering på klingan och typisk fästeform, funnet 2 alnar djupt i en torfmosse vid Lindby i Svenstorps sn, Vemmenhögs hd; inv. 6612 med tvärband vid fästets bas som å Müller 176 och med oornrad klinga, funnet vid dikning i en mossodling vid Påarp, V. Karups sn, Bjäre hd. — *Halland*: inv. 2115, mest likt Vattholma-svärden, men fästets öfre del afbruten, funnet under en stenhäll å Smörkulleberget vid Boberg i Skrea sn nära Falkenberg. — *Boluslän*: inv. 2531, med något afvikande ornering på klingan, funnet en aln djupt i torfmosse vid Åsten i Långelanda sn på Orust, afbildadt hos Montelius och Ekhoft, *Boluslänska fornsaker*, s. 325, fig. 192. Enligt hittarens uppgift var fästet af horn, men sönderföll vid upptagandet.

Spännan af typer närliggande det från Håga äro sällsynta i Sverige. Det finnes i Statens historiska museum endast 2 ex. som Montelius 222 från Skåne och 1 likt Müller 379, ehuru oornradt, från Västergötland.

Knappar med långt spröt äro rätt vanliga från Skåne, Blekinge, Halland, Dalsland och Gotland. Än vanligare äro knappar som *pl. II: 3*, hvilka ju dock äfven tillhöra period V.

Rakknifvar af de vid Håga funna typerna äro däremot sällsynta. Af typen *fig. 20* finnas, utom den sid. 29 not 4 nämnda och ett par andra i Lunds museum, två från Ronneby sn i Blekinge (St. H. M. inv. 9996); af typen *pl. II: 2* känner jag intet vidare svenskt exemplar.

²⁾ Af dessa 7 svärd är ett funnet i en mosse i Frorup Sogn på Fyen (se ofvan sid. 26 not 3). De öfriga, som alla härröra från graffynd, äro enligt benägen upplysning af inspektör Neergaard följande:

a) Mus.-nr 17240 från V. Skjerninge på Fyen, se ofvan sid. 29 not 5;

b) Mus.-nr 11759 (dolk) från det sid. 29 omnämnda fyndet från Boeslunde på Själland (afb. hos Madsen, anf. st.);

c) Mus.-nr 13910 (som Müller 176—77) från Ishoi i Smorum Herred, Kjobenhavns Amt, (*Aarboger 1891*, Fund nr 362);

d) Mus.-nr 20505 från Hvedstrup; se ofvan sid. 29 (jfr *Aarboger 1868*, s. 116).

e) Mus.-nr 6468 (endast fästet kvar), funnet vid Vidskolle i Tjæreby Sogn, Soro Amt, afb. i *Atlas for nord. Oldkyndighed* pl. B II, 10;

något af dem hittat sådana häftstiftsliknande guldnitar eller en sådan guldknopp som i Håga-fyndet. Om det danska sidostycket till Håga-spännat är ofvan taladt, likaså om förekomsten i allmänhet af omlindning med ryggad guldtråd. Guldbelagda knappar som *pl. II: 3, 4* äro i Danmark vanliga (jfr Müller, *Ordning*, fig. 208, 209); så äro knappar som fig. 4 funna med de i noten nämnda svärden a, b och d.

Från den nordtyska delen af det nordiska bronsåldersområdet känner jag däremot dylik guldbeläggning hvarken på svärd eller knappar af nu befintliga typer, hvarmed är att jämföra, att den ryggade guldtråden inom Nordtyskland endast är känd från Slesvig-Holstein (se ofvan sid. 30).

De enda hittills alldeles okända typerna i Håga-fyndet äro jämte guldknoppen och nitarna de båda simpla »hängprydnaderna», *fig. 23, 24*.

Det är onekligen mycket märkvärdigt att ända uppe vid Upsala finna en samling föremål, hvartill sidostycken i någorlunda fullständig och rikhaltig serie endast äro kända från Danmark. Man vore nästan frestad att i detta fall antaga ett alldeles speciellt inflytande från Danmark till Upland med förbigående af det öfriga Sverige (möjligen kunde man tänka på byte från ett bronsålders vikingalåg), men rådligast torde dock vara att iakttaga försiktighet med dylika slutsatser. De här ifrågasvarande typerna äro ju sådana, som hufvudsakligen förekomma i graffynd. Men de flesta graffynden från per. IV äro ju redan ganska torftiga; det är

f) Mus.-nr B 2986 (ett fäste), funnet vid Bonderup på Falster.

Utän guldbeläggning finnas dylika svärd i talrika exemplar från Danmark; Müller räknar inalles 21 ex. som fig. 175 och 3 som fig. 176. Vidare förekommer typen i Nordtyskland: Splieth, *Inventar der Bronzealterfunde aus Schleswig-Holstein* (fig. 127), anför 4 ex. från dessa provinser; från Mecklenburg har jag i Schwerins museum sett 5 å 6; för Pommern se Seumann, *Die Kultur Pommerns in vorgeschichtlicher Zeit* (i *Ballische Studien 46*), pl. 2, fig. 5. Bland de hos Naue, *Die vorrömischen Schwerter* (München 1903), afbildade svärden äro vidare att räkna till nu ifrågasvarande typ (med skafttungans kanter raka och parallella samt med den egendomliga svängen på klingans ornamentlinjer vid basen) pl. IX, 8 från Französisch Bueholz straxt norr om Berlin, pl. X, 4 från Pommern och pl. XI, 2 från Atkamp i Ostpreussen; pl. XI, 1 från Lippheine i Neumark (nära pommerska gränsen) tillhör typen Müller 176.

Svärden af Håga-typen tillhöra sålunda uteslutande det nordiska bronsåldersområdet och äro tydligen en inhemsk utveckling af de under per. II—III förekommande svärden med bredare skafttunga, hvilka ha en mycket vidsträcktare utbredning. Jfr Naue, anf. arb., s. 23.

säkerligen endast särskildt framstående män, som i grafven blifvit utstyrda med dessa guldsirade saker. Från det rika Danmark känna vi nu en hel serie sådana rikare graffynd (ehuru, såsom redan påpekadt, märkligt nog intet fullt så rikhaltigt som Hågafyndet); från Sverige måste man redan på förhand vänta sig långt färre af denna art, men då de komma — och man skall väl dock få några sådana äfven från sydligaste Sverige! — så skola de utan tvifvel förete fullständigt analoga former. De skola då utfylla den brygga mellan Danmark och Upland, om hvars befinnlighet fyndet från Tjugby i Östergötland ger en antydning; och hela företeelsen skall då få karaktären af en helt vanlig kulturström, som från Danmark bredt sig öfver hela bronsåldersbygden i Sverige. Att åtminstone de förnämligare af Hågapjeserna äro förfärdigade i Danmark, är kanske i alla händelser det sannolikaste.

Två viktiga historiska fakta af obestriddig art gifver oss sålunda undersökningen af »Kung Björns hög»: under bronsålderns fjärde period har Upsalatrakten redan ägt en hög kultur, starkt influerad från det nordiska kulturområdets centrum, Danmark, och denna kultur har här varit förbunden med ett kungavälde. Ty »kung» kan man med fullt skäl kalla en man, som efter sin död blifvit hedrad med ett monument, vid hvars uppförande en större folkmassa måste ha varit verksam, med en grafutstyrsel, som i rikedom söker sitt motstycke i hela Norden, och med ett graföl, hvarvid ej blott tabrika husdjur, utan sannolikt äfven människor hafva blifvit offerade.

Så långt har sålunda traditionen fullkomligt rätt i sin benämning »Kungshögen»; men däremot är naturligtvis påståendet, att en under vikingatiden lefvande konung Björn skulle hvila i högen, definitivt vederlagdt genom den arkeologiska undersökningen.

Närmare påsedt utgör emellertid sistnämnda påstående en förvrängning af den ursprungliga traditionen. Ty »Björn på Haga» heter i den isländska litteraturen egentligen *Björn at Haugi*, hvilket ordagrannt öfversatt helt enkelt måste betyda *Björn vid Högen*. Och det står om honom i Herverarsagan sålunda: »Konung Björn anlade (*efldi*) den gård, som heter 'vid Högen'; han kallades Björn vid Högen».

Detta kan förträffligt låta förena sig med resultaten af de arkeologiska undersökningarna vid Håga. Den stora högen har, som vi sett, existerat långt före konung Björns tid, och den har varit tillräckligt imponerande för att gifva namn åt en på platsen anlagd gård.

Men ha vi nu verkligen rätt att förlägga konung *Björn at Haugi* till detta Håga?

Det är den rudbeckianska forskarskolan, som först gjort detta. Herverarsagan blef känd i Sverige genom en sen pappershandskrift (*Cod. Ups. R: 715*), som 1658 medfördes från Island af den unge isländingen Jonas Rugman på ett till Köpenhamn destineradt skepp, hvilket under det då pågående kriget uppbringades af svenskarne, hvarefter Rugman trädde i sveusk tjänst.¹⁾ Professor Olof Verelius i Upsala utgaf efter denna handskrift Herverarsagan år 1672, försedd med öfversättning och kommentar. Ifrågavarande ställe öfversätter han så: »Kong Biorn bodde på then stad som kallades Höga, och kallades Biorn på Höga». I kommentaren säger han icke ett ord vidare härom,²⁾ och hvad som är än märkligare, på den af Olof Rudbeck ritade karta öfver Upsala-trakten, som åtföljer arbetet, står byn Håga ej utsatt. Hvarken Verelius eller Rudbeck synes alltså vid den tiden ha kombinerat *Haugi* med Håga,³⁾ utan Verelius har efter sitt tycke försvenskat det isländska ordet till *Höga*.

Såsom Olof Rudbeck i sitt till Verelius riktade företal till *Atlanticans* första del (1679) själf uppger, var det just uppdraget att rita nämnda karta till Herverarsagan och öfverhufvud hela denna skrift, som förde honom in på de forskningar, hvilka han nedlade i sitt beryktade verk. I detta hinner han emellertid aldrig så långt fram i tiden som till konung Björn på Håga; såvidt af registren framgår, nämner han denne endast på den stora *Tabula chronologica* i atlasen till Tom 1, och han kallar honom där *Biorn a Haugi*.

Det synes sålunda vara med full rätt, som Eenberg i sitt ofvan anförda arbete afslutar sitt kapitel om Håga (s. 143) med orden: »Detta Capitel

¹⁾ Se Gödel, Fornnorsk-isländsk litteratur i Sverige, i *Antikvarisk tidskrift* XVI: 4, särskildt sid. 81.

²⁾ Ej håller i det *Auctarium notarum*, som utkom 1674.

³⁾ Dock var det just 1672, som fogden And. Pehrsson inlämnade sin relation om fornminnena bl. a. vid Håga.

är tillskrifvit, medan Wärdet är under Trycket, samt denna sak något vidare utförd, *efter jag ey funnit hoos andra något särdeles därom skrifvit.*»

Det tycks alltså just vara Eenberg, som först i tryck sammanställt *Björn at Haugi* med vårt Håga. Dock är väl han knappast själf uppfinnaren af denna kombination. Hans egen ofvan (sid. 4) citerade berättelse, huru Olof Rudbeck år 1696 visat Karl XI den bro, på hvilken konung Björn skulle ha färdats öfver Fyrisån mellan Håga och Gaula Upsala, låter oss ana, att det är den store mästaren själf, som är upphofsmannen. Han har väl någon gång mellan 1672 och 1696 kommit på denna tanke, ehuru han aldrig själf blifvit i tillfälle att uttala den i tryck; den har emellertid snart blifvit en allmänt gängse åsikt i Upsala, och det är tydligen den, som gifvit uppslaget till landshöfding Gyllenborgs gräfning mellan 1689 och 1695. Så fick den ock sin naturliga plats i Eenbergs resehandbok 1704 liksom hos Peringskiöld 1719; och därmed var traditionen fastslagen.

Härvid är det emellertid särskildt beaktansvärdt, att Eenberg uttryckligt anför en folklig lokaltradition till stöd för sin sammanställning. Han säger nämligen om högen: »*blifwandes än idag af hwar man kallad Kung Biörns hög*», och om hustomtingen: »*imedertijd kallar gemene folket öfver allt detta K. Biörns kyrkia*», hvarefter han anför några ytterligare folkliga funderingar om denna kyrka.

Nu kan man ju om detta säga, att en sådan folklig tradition mycket väl kan ha uppkommit på grund af de lärdes kombinationer, sedan dessa hunnit bli spridda bland folket. Och säkerligen ha många dylika, i vår tid lefvande lokalsägner sitt ursprung ur den rudbeckianska tidens lärda hypoteser. Men just i nu ifrågavarande fall förefaller det mindre sannolikt, att en teori, så ny att Eenberg själf är den förste som framställer den i tryck, skulle så fort ha hunnit vinna rotfäste ute vid Håga, att samme Eenberg låtit narra sig att anse den som en ursprunglig och äkta lokaltradition.

Det synes alltså verkligen vara en möjlighet, att en ursprunglig folktradition om en konung Björn funnits på Håga vid 1600-talets slut.¹⁾ Man skulle

¹⁾ Äfven Eenbergs ofvan citerade uppgift, att ängen nedanför Håga kallades Kungsäng, kan i detta sammanhang förtjäna upprepas.

dock ha väntat, att de anförda namnen på högen och grundmuren i så fall blifvit omnämnda i fogden And. Pehrssons relation; men man kan ju ock tänka sig, att denne velat anförda endast fakta utan tillägg af folkligt »snack».

Men hur står sig då sammanställningen mellan *Björn at Haugi* och vårt Håga inför nutidens kritiska forskning?

Själfva ortnamnet erbjuder vid första påseendet en viss svårighet. Ty den etymologiska frågan är icke så enkel, som den tedde sig för rudbeckianen Dijkman i hans ofvan (sid. 4 not 3) omtalade manuskript *Bua-Haiti*, där han till förklaring af namnet Håga efter hänvisning till 'Biorn at Haugi' endast säger: »Det vi kalla Hög hafva de gamla kallat Haug, Haugur». Formen Håga kan nämligen omöjligen direkt gå tillbaka på ett *Haugi*.

Det gäller då först att lära känna namnet Håga's historia, och lyckligtvis ha vi ett ganska rikt material härför från de sista 600 åren.

I *Svenskt Diplomatarium* finna vi följande former af namnet från 1300-talet:

II, s. 341, år 1301: de **haghe**;

II, s. 446, år 1305: in **Haghi**;²⁾

III, s. 282 f, år 1316: in **haghi** (2 gånger);

IV, s. 538 f, år 1337: de **haghe** (2 ggr), de **hage**;

IV, s. 644 f, år 1339: in **haga** (2 ggr).

I *Svenskt Diplomatarium från 1401*, II, s. 125, förekommer från år 1409: i **Hagha**.

Styffe, *Skandinavien under unionstiden*, 2:a uppl., s. 287, anför från år 1456 formen **Haage**.

Beträffande skrifningarna af ordet under 15- och 1600-talen har notarien G. Hedin på min anmodan gjort följande anteckningar ur jordeböcker och tiondelängder:³⁾

Hage 1610, **Håge** 1568, 1612, 13, 22, 27, 65, T 1680, **Håghe** 1618, **Hogge** 1594, **Hege** (?) 1619, 22;⁴⁾

Haga 1574, 78, 90, 1610, **Håga** 1550, 53, 54, 55, 66, 67, 72, 73, 89, 90, 1605, 09, 15, 40, 45, 75, 85 samt i flere tiondelängder, **Hågha** 1556, 84, 1604, 45, 55 samt i

²⁾ Endast på detta ställe bland de uppräknade torde möjligen kunna vara något tvifvelaktigt, om det är vårt Håga som afses.

³⁾ För de flesta icke upptagna åren före 1640 saknas jordeböcker; efter nämnda år finnas sådana för nästan hvarje år, hvadan för denna tidrymd endast några prof äro tagna. Af tiondelängderna äro granskade de 7, som finnas från 1500-talet, samt 6 från olika delar af 1600-talet. T ofvan betecknar tiondelängd.

⁴⁾ »Kan möjligen vara *Hage*, fastän typerna visa *Hege*.»

tiondelängder, **Hågga** 1583, **Hoga** 1547, 54, 81, 1600, **Hogha** 1542, T 1634, 39, **Hogga** 1593, **Hoggan** 1598.

Under 1700-talet finna vi hos Eenberg (1704) **Håge** och **Håga** omväxlande, hos Dijkman (1711) och Peringskiöld (1719) endast **Håga**.

I en *Byordning* för Bondkyrko socken, antagen 1776 och tryckt i Upsala, af hvilken fil. lic. S. Ambrosiani nyligen hittat en mängd exemplar på kyrkans vind, skrives däremot öfverallt (4 ggr) **Håge**.

Hvad det nuvarande uttalet angår, så har amanuensen N. Sjöberg, som en längre tid bott vid Håga, gjort särskilda efterforskningar därom och benäget meddelat mig, att alla byns innevånare äro ense om uttalet **Håga**; dock säger man sig någon gång äfven hafva hört **Håge**, hvaremot ett uttal *Hōga* är alldeles okänt.

På grund af detta faktiska material har professor A. Noreen, efter samråd med docenten O. von Friesen och dr S. Lampa, gifvit följande uttalande om ordets förklaring:

»Namnets ursprungliga, d. v. s. fornsvenska form är tydligen **Hāghe**, rimligtvis dat. sg. af ett *Hāgher* m. eller *Hāgh* ntr. Formen **Håga** för väntadt **Håge** (som ju ännu tycks lefva med svagt lif) är väl blott en riksspråklig uppsnyggning i analogi med de otaliga ortnamnen på *-a*. Hvad nu etymon beträffar, så veta vi ingen annan råd än att göra det visserligen djärfva (ty från intet annat håll styrkta) antagandet, att, liksom adjektivet *haugr*, 'hög', faktiskt haft en biform *hágr*, 'hög' (se von Friesen i *Språk och stil* I, s. 230 f.), så torde substantivet *haugr*, 'hög', också ha haft en dylik. Eller ock kan man anse, att ordet är *neutrum* och i så fall ett substantiveradt *t-löst neutrum* af adj. *hágr*, såhunda af samma art som subst. *djuþ* vid sidan af adj. ntr. *djuþt*, *ljus*: *ljust*, *grund*: *grundt*, *hugr*: *lugnt*, *ny*: *nytt* m. m. (se Noreen, *Allschwedische Grammatik*, s. 344.)»

Jag kan härtill lägga, att äfven docenten B. Hesselman oberoende häraf till mig uttalat en liknande förmodan angående namnets förklaring.

Intressant nog har det af en händelse lyckats mig att påträffa en synnerligen god bekräftelse på den af de nämnde forskarne framställda tolkningen. I *Helsingelagens* Konungabalk (kap. XI; jfr nedan sid. 51) nämnas såsom Upsala ödsgods (*upsala öþer*) i Helsingland: *sunnastar höghær. hager i*

sundaþy. höghær a nordslighi. næs ii sitanger. Nordsligher i syþoo raaþ. kuluby; så enligt den enda nu bevarade, af Schlyter utgifna handskriften. Men Burei år 1609 efter andra, nu förlorade handskrifter utgifna edition har i andra rummet *Höghær i Sundhedli*. Här uppträder såhunda ordet *hager* som språklig variant till *högher*; och utan tvifvel är förhållandet det, att den förra ordformen såsom föräldrad blifvit i vissa handskrifter utbytt mot den gängse. I alla händelser har man varit öfvertygad om ordens synonymitet.

Professor Noreen har med anledning af detta bidrag till frågan uttalat: »Saken tycks verkligen nu vara alldeles klar, d. v. s. det är styrkt hvad som behöfde styrkas, nämligen att *substantivet högher* i fornsvenskan ägde en biform *hagher* likaväl som, enligt hvad förut var känt, *adjektivet högher*.»

Då såhunda byn Hågas ursprungliga namn visat sig vara en dat. sing. **Hāghe**, likbetydande med det isländska *Haugi*, så finnes från språklig sida intet hinder för kombinationen; man har endast att antaga, att isländingarne helt naturligt utbytt den fornsvenska formen mot den motsvarande isländska.¹⁾

Vi kunna därför nu gå vidare till en redogörelse för den isländska litteraturens uppgifter angående *Björn at Haugi*.

Den utförligaste uppgiften förekommer å det redan omtalade stället i *Hervararsagan*.²⁾ Den ena redaktionen af denna saga slutar nämligen med en kort framställning af Sveriges historia från Ivar vidfamne till Filip och Inge den yngre. Tyvärr är denna del af sagan endast bevarad i några sena och slarfviga afskrifter, hvarför en mängd uppenbara fel insmugit sig genom omkastning af namn o. s. v. P. A. Munch (och delvis redan Peringskiöld) har emellertid på ett synnerligen evident sätt rättat

¹⁾ Tillfället tillater ej att i undersökningen indraga de öfriga gårdsnamn *Håga*, som enligt Rosenberg, *Geografiskt-statistiskt handlexikon öfver Sverige*, finnas, nämligen 2 i Upland (i Järfälla och Biskopskulla socknar) samt 2 i Södermanland (i Östertelje och Mörkö socknar), ej håller de synnerligen talrika bohusslänska ortnamnen *Hog*, *Hoga*, *Hogane*, *Hogar*, *Hogen* o. s. v. Jag vill angående de senare blott ut egen erfarenhet nämna, att bynamnet *Hogar* i Tanums socken uttalas med långt slutet o-ljud, och att på denna bys ägor ligga fyra väldiga grafhögar, de största i socknen.

²⁾ Jfr Peringskiöld's citat ofvan sid. 5. Den nyaste editionen af *Hervararsagan* är Bugges i *Norröne Skrifter af sagntistorisk Indhold*, tredje Hefte (= *Det norske Oldskriftselskabs Samlinger* XVII, 1873).

dessa fel, särskildt i anslutning till en i en annan isländsk handskrift bevarad konungalängd.¹⁾ Vi följa därför vid återgifvandet af ifrågavarande passus utan betänkande Munch's text, hvilken också upptagits af Bugge i hans edition.

Sagan omtalar, att efter Ragnar Lodbroks död delade hans söner hans välde emellan sig, hvarvid Björn Järnsida tog Sverige. Därefter heter det:

»Björn Järnsidas söner voro Erik och Refvil. Den senare var härkonung och sjökonung, men konung Erik styrde Sverige efter sin fader; han lefde dock ej länge. Då tog Erik Refvilsson riket; han var stor härförare och mäktig konung. Erik Björnssons söner voro Anund (el. Emund) Upsale och konung Björn; då kom Sverige ännu en gång i brödraskifte, när de togo riket efter Erik Refvilsson. Konung Björn anlade den gård, som heter vid Högen, och kallades därför Björn vid Högen; hos honom var Brage skald. Erik hette konung Anunds (Emunds) son, som tog riket efter sin fader i Upsala; han var en mäktig konung. På hans tid kom konung Harald Hårfager till makten i Norge.»

Härefter berättas om den sistnämnde konung Eriks son Björn, som regerade länge, om dennes söner Erik Segersäll och Olof, Styrhbjörn starkes fader, samt om Erik Segersälls son Olof Skötkonung o. s. v.

Alltsedan 1700-talet hafva många forskare påpekat, att Herverarsagans *Björn at Haugi* skulle kunna vara identisk med den konung *Bern*, som enligt Rimberts *Vita Ansgarii*, kap. 11, regerade i Sverige vid Ansgarii första besök i Birka år 829.²⁾ Detta skulle nämligen kunna väl låta förena sig med Herverarsagans kronologi, som låter Harald Hårfager komma till makten (år 872) under Björns brorsons, Erik Emundssons regering.

Som vi sett, omnämner Herverarsagan, att den isländske skalden Brage vistats hos konung Björn vid Högen. Denna tradition förekommer äfven i andra källor. I *Skaldatal*, en i Snorre Sturlasons Edda förekommande förteckning öfver isländska skalder, som vistats hos olika danska och svenska konungar, nämnas som skalder hos Björn vid Högen Brage den gamle och Erpr lutandi, hvilken enligt andra källor skall ha varit Brages svärfar. Om

¹⁾ Tryckt hos Langebek, *Scriptores rerum danicarum I*, sid. 12.

²⁾ Adam af Bremen (l. 17) kallar samme konung *Beorn*.

Erpr berättas här, att han begick ett mord inom heligt område och därför blef dömd till döden, men han diktade då en drapa om konungens hund Saur³⁾ och fick behålla sitt hufvud i lön därför.

I *Egil Skallagrímssons saga* (kap. 59) berättas en liknande historia, men där om Brage själf. Det är i sammanhang med berättelsen om, huru Egil räddade sitt lif ur konung Erik Blodyx' händer genom att till hans ära dikta den berömda drapan *Höfuðlausn*. Det var Egils vän Arinbjörn, enligt genealogierna en dotterdotterson till Brage, som uppmanade honom därtill genom att säga: »Så gjorde min frände Brage, när han råkade ut för Björn Sveakonungs vrede; han diktade en drapa på tjugu strofer om honom på en natt och fick behålla sitt hufvud i lön därför.»

Nu har visserligen den tyske forskaren Jessen⁴⁾ framställt den åsikten, att en verklig skald Brage aldrig existerat, utan att han är en personifikation af skaldekonstens gud Brage. Mot denna hyperkritiska teori synas emellertid alla nyare forskare på detta område hafva bestämdt opponerat, äfven Bugge, som dock gentemot Finnur Jónsson och andra velat förneka äktheten af de bevarade diktfragment, som tillskrifvas Brage.⁵⁾

Bugge anser,⁶⁾ att särskildt de detaljerade isländska genealogierna gifva fullgoda bevis för Brages existens och nödga oss att förlägga hans lifstid till 800-talets förra hälft, alltså just samma tid till hvilken man velat förlägga Björn vid Högen på grund af Herverarsagans kronologi.

Slutligen nämnes *Björn at Haugi* egendomligt nog på ett par ställen i *Landnámabok*, den bekanta krönikan öfver Islands kolonisation af de utvandrande norrmen på Harald Hårfagers tid. Här berättas det enligt den ena handskriften, Hauksbok, kap. 178 (Finnur Jónssons edition, Kbhvn 1900, s. 70): »Tord Knapp hette en svensk man, systerson till Björn vid Högen; en annan hette Nafvar-Helge. De foro med samma skepp till Island och landade

³⁾ En annan handskrift har det utan tvifvel felaktiga: »om konung Sor vid Högen.»

⁴⁾ I *Zeitschrift für deutsche Philologie III*, 21.

⁵⁾ Se härom Mogk, *Geschichte der norwegisch-isländischen Litteratur* i Paul's *Grundriss der germanischen Philologie*, 2:a uppl., Bd. II, s. 665, och där anförd litteratur.

⁶⁾ *Bidrag til den ældste Skaldedigtningens Historie*, Kristiania 1894, s. 93.

vid Haganäs».¹⁾ Straxt efteråt (kap. 182, samma sida hos F. Jónsson) berättas: »Tormod den starke hette en svensk man. Han dräpte Gyrð, morfar till Skjalg på Jäder och blef på grund därpå landsflyktig för konung Björn vid Högen.»²⁾ Han for till Island» o. s. v.

Äfven af dessa uppgifter låter den förra väl förena sig med den kronologi, hvartill de öfriga källorna fört oss, under det den senare gör oss mera villrådiga.

Naturligtvis har man ingen rättighet att betrakta dessa först långt fram i medeltiden nedskrifna, isländska källors uppgifter angående svenska förhållanden på 800-talet såsom i alla detaljer tillförlitliga. Det är dock onekligen rätt märkligt, att alla dessa olika källor, hvilka skulle kunna fördelas på tre grupper: konungalängderna, Bragetraditionen och Landnamabok, samtliga förlägga konung Björn vid Högen till i stort sedt samma tidsskede, nämligen 800-talet, snarast dess förra hälft. Man skulle väl alltså kunna säga det ingalunda vara omöjligt, att en konung med detta namn verkligen existerat vid den nämnda tiden; och det vore väl ej håller alldeles historiskt orimligt, att Hervararsagans uppgifter om honom kunde vara i hufvudsak gilliga, och att den af honom grundade gården »vid Högen» äfven kunde vara identisk med vårt Håga. Att detta ligger så pass nära till Gamla Upsala, där Björns broder, med hvilken han delade rike, att döma af tillnamnet *Upsale* hade sitt säte, behöfver väl ej hindra identifikationen.

Men å andra sidan måste naturligtvis kraftigt framhållas, att riktigheten af allt detta visst icke låter sig bestämdt bevisas. Särskildt har professor H. Hjärne, som haft godheten gifva mig ett uttalande i frågan, starkt häfdat den negativa synpunkten på saken. Han skrifver:

»De isländska uppgifterna om våra hednakungar anser jag vara mycket tvifvelaktiga. Deras *Björn at Haugi* torde blott innebära, att sagoskrifvarne haft någon aning om, att *Haugr* i Sverige betydde kungsgård (se härom nedan!), och att Björn hos oss var ett gammalt konunganamn. Det senare be-

kräftas af *Ansgarii Vita*, liksom af Adam af Bremen, som fått sina upplysningar af konung Sven Estridsson i Danmark, ehuru han kanske vid återgifvandet ej alltid varit fullt exakt i fråga om kronologien och namnens inpassande däri, liksom väl äfven Sven Estridsson kunnat missminna sig, när det gällde kungar, som regerat ett århundrade eller mera före hans tid. Identifikationen af *Björn at Haugi* med *Bern* i *Ansgarii Vita* vill jag icke ge mycket för, liksom än mindre för 1700-talets lokala tradition, som ofta inspirerats af arkeologiskt intresserade präster.»

Professor Hjärne har redan tidigare sammanställt det svenska kunga-tillnamnet *at Haugi* med den omständigheten, att ej mindre än tre af de å det nyss citerade stället i Helsingelagen omtalade Upsala-ödsgodsen heta *Höggher*.³⁾ Han säger nu därom: »Jag har fallit på den tanken, att *högher* kommit att beteckna kungsgård, därför att höfdingar jordades i hög invid någon gammal ättegård (liksom vanliga bönder vid sin *höghabyr* af samma skäl). Hade en höfdingaätt flera sådana ättegårdar, stod dem naturligtvis valet fritt för deras egen hög. Det låg naturligtvis nära till hands, att en ättegård skulle uppkallas efter en närbelägen hög, och längre fram kunde namnet komma att fästas vid hvarje gammal ättegård, äfven om där ej fanns någon hög. Helsingelagen har bevarat denna beteckning för gårdar, som tillhörde *Upsala öd*, enligt min uppfattning helt enkelt *Upsalaättens gamla arfvegods*, utan ringaste sammanhang med Upsala *leupel*, som jag anser vara en skapelse af hedendomens senaste, med kyrkan kämpande utveckling, eftersom ingen antydning därom finns i den äldsta och tillförlitligaste källskriften *Ansgarii Vita*, där man dock borde vänta en sådan.»

Enligt denna åsikt skulle sålunda den isländska traditionen i sin framställning om konung *Björn at Haugi* och den af honom anlagda gården »vid Högen» hafva uppfattat som en enastående företeelse något som egentligen endast varit ett fall bland många.

Jag har också haft tillfälle att i denna sak rådföra mig med docenten K. G. Westman, hvilken synes vara mera benägen att antaga en historisk kärna i Hervararsagans berättelse och icke håller

¹⁾ Den andra handskriften, Sturlubok, har emellertid på motsvarande ställe (F. Jónssons edition, sid. 191) *indr sygnskr*, d. v. s. 'från Sogn', i st. f. *svenskr*, samt *sun* i st. för *syltursun*.

²⁾ Sturlubok (sid. 192) öfverhoppas orden *fyrir Birni konungi at Haugi*.

³⁾ Om dessa gårdars belägenhet se namnregistret i Schlyters upplaga af lagen.

har något att invända mot möjligheten af gårdens förläggande till det n. v. Håga. Han har därvid framkastat, att Björns afsikt med att förlägga sitt residens vid den urgamla och för sin storlek säkert mycket uppmärksammade ätthögen kan ha varit den, att han därigenom ville förskaffa sin gård en viss auktoritet och tradition, motsvarande den som de tre stora högarne förlånade kungasätet vid Gamla Upsala, och som hvarje annan gammal gård fick genom det vid densamma belägna graffället.¹⁾

Till sist må det påpekas, att man kanske skulle kunna finna ett ytterligare arkeologiskt stöd för

¹⁾ Därför har ock *höghabyr* i våra landskapslagar en starkare juridisk ställning gent emot en *afgarfis byr*. Se *Östgötalagen*, Bygdabalken kap. 28, och *Äldre Västgötalagen*, Jordabalken kap. 15.

den nu diskuterade kombinationen i den stora hus-tomtningen nära högen. Vi ha sett att denna sannolikast är att hänföra till den yngre järnåldern, och vi ha på grund af frånvaron inom densamma af egentliga kulturlager, som skulle vittna om ständigt beboende, gissat att den skulle höra till de i sagorna omtalade »gästabudshallar» (*drykkjuskålar*), som förnämliche män plögade uppföra på sina gårdar. Med sina ovanligt stora dimensioner vore Håga-tomtningen en värdig gästabudshall för en kungsgård.

I alla händelser vittna de talrika högarne från den yngre järnåldern på Håga ägor med bestämdhet därom, att byn *Håghe* äfven oafsedt den stora bronsåldershögen, efter hvilken den tydligen fått sitt namn, varit en äkta *höghabyr* med anor från hednatiden.

Björn på Haga i J. C. Hedlinger's medaljserie öfver Sveriges regenter (präglad efter 1734).

VII. Naturförhållandena vid Håga-högens tillkomsttid.

Af

RUTGER SERNANDER.

Vid hvilket skede af Uplands naturhistoriska utveckling uppkastades Håga-högen?

Hvad fördelningen mellan land och haf inom landskapet under bronsåldern beträffar, saknas ännu *direkta* anknytningar. Men vi äga i stället en del värden för den yngre stenålderns och järnålderns nivåförhållanden, som för frågan äro af *indirekt* betydelse.

Den bekanta stenåldersboplatsen vid Åloppe, som ligger endast 2 mil V om Håga, visar att trakten vid öfvergången mellan dö- och gånggrifttiden låg 30—33 meter lägre än nu.¹⁾

3,8 mil SO om Håga har jag i Vifvelstamossen²⁾ hittat skärfvor af ett lerkärl, som antagligen härrör från något af de första 6 århundradena efter Kristi födelse. Mossens understa lager, ett insjösediment, började afsättas, då hafsytan stod ca 7 m högre än nu. Skärfvorna hittades under lagringsförhållanden, som tydligen visa, att så betydliga delar af de i mossens nedre del ingående gyttjorna hunnit afsättas före kärlets deposition, att den sekulära höjningen bort bringa landet ännu ett stycke ofvan hafsytan. Så stor del af de 7 meterna kunde det dock ej vara. I anslutning till det uppslag, som A. Erdmann gifvit i *Sveriges quartära bildningar*, har jag undersökt en del fornminnen, framförallt runstenar, från järnålderns slut och funnit, att på

1000-talets senare hälft Mälaren och Saltsjön, hvilkas vattenytor redan då höllo sig i nivå med hvarandra, i sydligaste Upland ännu stodo ca 3,5 m högre än nu. Längre norrut har landet sedan dess höjt sig ännu starkare, så att motsvarande siffra för den här ifrågavarande trakten närmast S om Upsala uppgår till ca 4,5 m.

Om Uplandshalföns höjning sedan Åloppetiden till järnålderns slut varit kontinuerlig eller ej, känner man icke, men man har skäl att antaga, att i stort sedt Litorinahöjningen, hvaraf denna höjning ju blott utgör ett led, småningom aftagit i intensitet. Om man nu sätter Åloppetfyndet (30—33 m ö. h.) till ca 3000 år före vår tideräkningens början och Håga-högen, som ju tillhör Montelius' IV:e period, ca 1000 år före denna samt förlägger Mälarens—hafvets vattenstånd S om Upsala år 1000 e. Kr. till bortåt 5 meter ofvan den nutida hafsytan, skulle interpolationsvis ett värde för hafvets nivå vid Håga-högens uppkastande erhållas, i hvars amplitud-siffra *14 meter* skulle falla tämligen centralt.

Denna siffra förefaller kanske ej vid första ögonkastet så vidare hög. Men i en så lågländ trakt som Upsalabygden vållar en sådan hafsnivå de mest omfattande förändringar i det nutida förhållandet mellan land och vatten. Ända upp till Qvarnbotrakten (jfr *fig. 1* och *2 a*) förvandlas Håga-åns dalgång till en smal hafsvik med i allmänhet branta stränder. Håga-trakten kommer härigenom att framstå som en skarpt framskjutande halfö, hvilken blott med ett smalt näs sammanhänger

¹⁾ Rutger Sernander i *Geologiska Föreningens Förhandlingar*, Band 23, sid. 466—468. Sthlm 1901.

²⁾ Rutger Sernander, *Om fyndet af ett lerkärl i Vifvelstamossen, Markims socken, Upland*, i *Månadsbladet* 1900.

med nordöstra hörnet af det stora fastlandet bakom, den nuvarande vidlyftiga skogs- och bergstrakt, hvilken går under namnet Stora Nosten. Straxt bortom högen sluttar terrängen starkt mot Håga-åns dalgång, och 14 meters-kurvan går alldeles intill gränsen mellan de nedersta berghällarne och de flacka lermarker, i hvilka ån nerskurit sin fåra.¹⁾ Då högen dessutom behärskar den gamla Håga-halföns platå, måste den för de sjöfarande, som kommo söderifrån upp genom viken, ha verkat synnerligen imponant, om ej skogen kring densamma varit alltför hög och tät.²⁾

¹⁾ Våren 1903 gjordes i samband med undersökningarna en afvägning af högen. Den utgick från Håga-ån vid den Ö om byn befintliga bron, där Geologiska kartan (jfr *fig. 2 a* här) har nivå-siffran 24 fot, hvilken väl betecknar åns vattenyta. Afvägningens resultat blef följande:

Åns nivå vid bron enl. Geol. kartan (24 fot =) 7,10 m. ö. h.		
Brons höjd öfver åns vattenstånd		
den ^{27/4} 1903	+ 0,90 m. =	8,00 »
Högsta åbrinken	+ 2,65 » =	10,65 »
Vid foten af den första berghällen		
i Håga-åsen, invid gårdes-		
vägen längs åsen, nedanför		
en röd byggnad (SO om H i		
'Håga' på kartan <i>fig. 2 a</i>) ...	+ 4,10 » =	14,75 »
Högens lägsta punkt.....	+ 14,05 » =	28,80 »

O. A.

²⁾ Högen skulle sålunda ursprungligen haft just ett sådant läge på toppen af en i hafvet utskjutande bergsudde, som är så vanligt för bronsålderns stenkummel, t. ex. i Bohuslän.

O. A.

Om vegetationen på denna halfö lämna oss ved- och kolresterna i högens inre goda upplysningar. Lofträden äro starkt företrädade, och då *ek*, *hassel* och *ask* äro funna, torde det få anses som tämligen sannolikt, att *löfängen* varit en af de rådande skogstyperna. *Tallen* har ock kommit till stor användning i högen; om den också varit skogsbildande på platsen, är omöjligt att säga.

Det är äfven *ekflora* med insprängd *tall*, som jag funnit på denna nivå i en marin bildning vid Enköping,³⁾ 3,5 mil SV härom, och i de zoner af mellersta Uplands torfmossar, som kunna anses vara till tiden ekvivalenta. Denna nivå är ock mycket intressant, ty från den har man de första spåren af granens uppträdande i den upländska floran.⁴⁾

I traktens fauna ingick bl. a. *rådjuret*. Med kännedom om hvad äldre historiska dokument säga om detta djurs utbredning i forna tider, och efter föregående fynd i södra och mellersta Sveriges torfmossar, var detta att vänta, men från Upland hafva vi hittills saknat subfossila belägg härpå.

³⁾ Rutger Sernander, *Om de växlämningsförande aflageringarna på rullstensåsen vid Enköping*, i *Sveriges Geologiska Undersökning*, Ser. C, Nr 123.

⁴⁾ Så vid Enköping och i *Vaucheria*-torfven i bottnen af Qvarnmyrhalsen vid Länna bruk, 2,3 mil VNV om Håga.

Auszug.

Bei dem Dorfe Håga, 3 Km SW von Upsala, befindet sich ein sehr grosser Grabhügel, der schon vor 200 Jahren beachtet wurde; man nahm damals an, dass ein in den isländischen Sagen genannter schwedischer König aus dem 9.ten Jh., *Björn at Haugi*, darin ruhe.

Als Prinz Gustaf Adolf von Schweden, der sich für die vaterländischen Altertümer lebhaft interessiert, im Herbst 1902 an der Universität Upsala weilte, hat er den Hügel untersuchen lassen. Die Ergebnisse werden hier vorgelegt.

Aus den Karten *Fig. 1, 2 a* und *2 b* erhellt die Lage des Hügel: **A**; die übrigen Buchstaben bezeichnen andere vorgeschichtliche Denkmäler der Gegend, hauptsächlich kleinere Hügel. Der grosse Hügel, von dem *Fig. 3, 4* Ansichten, *Taf. III* Plan und Durchschnitte geben, misst im Diameter 43—49 M., in der Höhe 6,25—8,75 M. Der Fuss ist von einem Steinkranz umgeben (vgl. *Fig. 5*).

Bei der Untersuchung hat man in der Mitte des Hügel einen runden Schacht bis zum Boden ausgegraben. Dabei liess man sich kreuzende Profilwände, nach welchen die Durchschnitte auf *Taf. III* gezeichnet wurden, anfangs stehen.

Der obere Teil des Hügel bestand aus Erde ohne Beimischung von Steinen, der untere Teil aus Steinen ohne Erdausfüllung. Die Erdschicht zeigte im Profil ein sehr eigenartiges Aussehen; sie bestand grösstenteils aus Lehm und Sand, war aber überall von schmalen Rändern aus Humuserde durchzogen (s. die Photographien

Fig. 8, 10 sowie die schematischen Zeichnungen in grösserem Maassstab *Fig. 11, 12*). Diese eigentümliche Schichtung wurde vom Dozenten Dr R. Sernander in einleuchtender Weise erklärt: dieser Teil des Hügel ist nämlich aus abgeschundenen Rasenstücken aufgebaut, deren Graswuchs bei seiner Vermoderung die Humusränder ergeben hat. Eine ganz analoge Struktur ist in vielen Grabhügeln in Jütland beobachtet worden (s. Sarauw in *Aarboger for nordisk Oldkyndighed 1898*), ebenso in dem Hügel, der das 1904 bei Oseberg in Norwegen ausgegrabene Wikingerschiff bedeckte, wo zumal das Gras noch ganz erhalten war (s. Gustafson in *Aarsberetning for 1904*).

Im Profile A—B sehen wir zwei grössere Partien, wo die genannte Schichtung durch ältere Ausgrabungen gestört war. Der grösste dieser alten Schachte (vgl. auch die Photographie *Fig. 7*) ist auf dem Plane durch Schrafflierung angedeutet; er stammt offenbar von einer Ausgrabung, die zwischen den Jahren 1689 und 1695 von dem Gouverneur Graf Jacob Gyllenberg vorgenommen wurde, wobei man aber nichts fand ausser Erde und Steinen, weil man nicht tief genug grub», wie es in einem alten Bericht heisst. Innerhalb dieses alten Schachtes fand man jetzt (bei *c*) ein Bruchstück einer kreidenen Pfeife (!) sowie (bei *b*) eine eiserne Pfeilspitze (*Fig. 29*), die vielleicht aus der jüngeren Eisenzeit stammt. Wahrscheinlich lag die letztere ursprünglich dicht an der Oberfläche des Hügel, ebenso wie eine erst nachträglich in der ausgegrabenen Erde gefundene ovale Bronzefibel (*Fig. 30*) aus der Zeit von etwa 600—800 n. Chr. Denn beide haben nichts mit dem viel

Ein vorläufiger Bericht über die Ausgrabung des Hügel von Håga wurde in den *Prähistorischen Blättern 1903*, S. 71 f., veröffentlicht.

älteren, eigentlichen Grabfunde zu thun, und von Sekundärgräbern fand sich sonst keine Spur.

Von dem Steinkern, der sich wahrscheinlich bis zum Fussrande des Hügels erstreckt, sieht man in *Fig. 9* die noch ungerührte Oberfläche, in *Fig. 13, 17* Durchschnitte. Im unteren Teil dieses Steinhauens fanden sich zahlreiche Stücke von noch nicht ganz vermoderten Eichenstämmen. Diese sind auf den Plänen *Fig. 14, 15* angedeutet worden (*Fig. 14* stellt eine höhere, *Fig. 15* eine tiefere Schicht des untersuchten Gebietes dar; die Zahlen geben die Höhe in Centimetern an). Aus den jetzt versprengten Stücken lässt sich die ursprüngliche Anordnung nicht mit Gewissheit rekonstruieren. Es scheint jedoch, dass eine Anzahl Stämme in ost—westlicher Richtung lagen. Unter diesen befand sich wahrscheinlich auch ein als Sarg ausgehöhlter Eichenstamm, dessen östliches Ende als ein scharf abgeschnittenes Stück erkannt wurde (vgl. den vergrösserten Plan *Fig. 18*). Verfolgt man die Richtung dieses Stückes nach Westen zu, so trifft man in einem schmalen Streifen von 3—4 M. Länge, der wahrscheinlich die einstige Ausdehnung des Sarges bezeichnet, die zum Grabinventar gehörigen Fundstücke sowie die verbrannten Knochen, letztere durch kleine Vierecke angedeutet. Diese Gegenstände lagen teils auf demselben Niveau wie das vermutete Sargende, teils waren sie aus dem vermoderten Sarge durch die Zwischenräume der Steine bis zum ursprünglichen Boden hinabgerutscht.

In der Umgebung dieser Funde fanden sich auch Überreste von Querhölzern, die rechtwinklig gegen die erstgenannten Stämme lagen. Wahrscheinlich ist dies alles so zu deuten, dass um den Sarg herum ein schlichter Aufbau von sich kreuzenden Eichenstämmen aufgeführt war, um jenen vor der Last des Hügels zu schützen. Schliesslich ist aber diese »Kammer« eingestürzt, und dabei entstand offenbar die besonders im Profil C—D in allen Schichten deutlich erkennbare Einsenkung der Hügelmitte.

Die Fundstücke aus dem Grabe gehören der Bronzezeit an. Sie waren die folgenden: ein Schwert, *Taf. I*, mit goldbelegten Griffseiten, 29 Goldnieten wie *Taf. II: 7—9*, wovon zwei beim Finden noch in der Holzfüllung des Schwertgriffes steckten, 1 Goldniete von anderer Form, *Taf. II: 10*, 1 Goldknauf, *Fig. 19*, der in der Nähe des Schwertgriffes

gefunden wurde und wahrscheinlich in einem diesen abschliessenden Holzknauf befestigt war, wie in *Taf. I* angedeutet (vgl. S. Müller, *Ordnung af Danmarks Oldsager*, *Fig. 174, 176, 177 a*), 1 »brillenförmige« Bronzefibel mit Goldbelag, *Taf. II: 1*, (die freien Randleisten der Scheiben und der Bogen sind mit flachem Golddraht, der an der oberen Seite mit einem scharfen Grat versehen ist, unwunden), 2 Bronzeknöpfe mit langausgezogener Spitze, *Taf. II: 5, 6*, der eine mit ähnlichem Golddraht umwickelt, 2 goldbelegte Bronzeknöpfe wie *Taf. II: 4* und 2 wie *Taf. II: 3*, mehrere freie, röhrenförmige Spiralen aus Golddraht von der eben erwähnten Art, alle jetzt etwas auseinandergezogen, *Taf. II: 11, 3* sehr kleine Spiralen wie *Taf. II: 12*, 1 Rasiermesser, *Taf. II: 2*, mit Golddraht am Griff, 1 Rasiermesser mit spiralförmigen Griff, *Fig. 20*, 2 bronzene Pinzetten, *Fig. 21, 22*, 2 kleine bronzene Anhängsel, *Fig. 23, 24*, und 2 kleine Fragmente, *Fig. 25, 26*. Dazu kommen noch einige Harzstücke mit Holzabdrücken, das grösste in *Fig. 27* abgebildet, sowie ein paar sehr kleine Scherben von groben Thongefässen.

Alle Fundstücke von mehr ausgeprägten Formen sind vollständig bezeichnend für die IV:te der von Montelius aufgestellten Perioden der nordischen Bronzezeit (= S. Müller's ältere Periode der jüngeren Bronzezeit), d. h. nach Montelius' Chronologie etwa das 11:te und 10:te Jahrhundert v. Chr. Die eigentümliche Umwicklung mehrerer Gegenstände mit dem oben beschriebenen Golddraht kommt in dieser Periode recht oft, besonders in Dänemark, vor (so auch auf den Griffen der Goldgefässe wie Müller 357). Die goldenen Spiralrollen wie *Taf. II: 11*, die wahrscheinlich zur Umwicklung von Fäden des Kleides dienten, waren dagegen bisher hauptsächlich aus Schleswig-Holstein, und zwar aus der III:ten Periode bekannt (s. die Litteraturangaben oben S. 30; ebenda werden ein paar ähnliche Spiralen aus Böhmen erwähnt).

Das Grabinventar enthält die für die Männergräber jener Zeit charakteristischen Gegenstände, ist jedoch viel reicher als irgendein bis jetzt bekannter Grabfund jener Periode (vgl. Müller's Tabellen in *Aarboger 1891*). Es gibt wohl überhaupt nur ein einziger, noch reicherer Grabfund aus der jüngeren Bronzezeit des nordischen Kulturgebietes, nämlich der bekannte Fund von Seddin. Dagegen

sind ja die Gräberfunde der älteren Bronzezeit oft sehr reich, so dass wir in dem Reichtum des vorliegenden Fundes offenbar einen konservativen Zug zu erblicken haben. Ein ähnlicher Konservatismus tritt auch darin zum Vorschein, dass für die Bestattung der verbrannten Knochen ein Holz-sarg von Körperlänge gewählt war. Säрге von solcher Länge sind nämlich sonst nur bei den allerältesten Brandgräbern der dritten Periode beobachtet worden.

Wie schon angedeutet, hatte man den Sarg nicht direkt auf den Boden, sondern etwas höher im Steinhaufen gestellt. Auf dem ursprünglichen Boden fand sich dagegen eine starke Kohlschicht (hauptsächlich aus Föhrenholz); wahrscheinlich hat die Verbrennung des Leichnams hier stattgefunden.

Eine von Professor Dr E. Clason gütigst ausgeführte Untersuchung der verbrannten Knochen hat ergeben, dass sie einer Person von oder unter Mittellänge mit einem ziemlich grazilen Knochenbau angehört haben. Es wäre sogar ganz möglich, dass sie von einem Weibe herrührten, was ja indessen aus archäologischen Gründen ausgeschlossen ist. Es muss also, sagt Professor Clason, wenn es ein mächtiger Häuptling war, ein kluger Mann gewesen sein, denn kräftig war er nicht. Ein Stück des Unterkiefers zeigt, dass er im mittleren Alter starb. Ein paar Schädelfragmente deuten möglicherweise auf eine dolicocephale Kopfform.

Höher im Hügel befanden sich an verschiedenen Niveaus zahlreiche Kohlenhäufchen, die offenbar von den während der Errichtung des Hügels stattgefundenen Leichenschmäusen herrührten. Andere Überbleibsel von diesen waren die überaus zahlreichen unverbrannten Knochenreste von Tieren, die überall im Hügel zerstreut waren (vgl. die Verzeichnisse S. 31 ff.). Diese Knochen, die von Herrn L. Hedell in Upsala bestimmt wurden, gehören zumeist Haustieren an. Besonders zahlreich sind Rind und Schaf vertreten. Von Hund und Schwein fanden sich 2—3 Individuen. Die Schweinsknochen rühren nach dem Gutachten des Herrn Amanuensis A. Pira von einer zahmen Rasse her, die dem *Sus scrofa palustris* der Pfahlbauten sehr nahe stand. Von Pferd und Ziege ist nur je ein Knochen vorhanden. Diese Funde sind gegenwärtig der älteste Beweis für die Viehzucht in Mittelschweden.

Nur wenige Knochen stammen von wilden Tieren, nämlich von Fuchs, Hase, Eichhörnchen

und Reh, das letztere besonders interessant, weil dieses Tier jetzt nicht so nördlich in Schweden vorkommt. Von Vögeln ist die Gans (wohl wild?), von Fischen der Hecht durch je einen Knochen vertreten.

Besonders merkwürdig ist es aber, dass unter diesen zerstreuten, unverbrannten Tierknochen auch solche von Menschen in ganz ähnlicher Lage vorkamen. Nach der Bestimmung des Herrn Professor Dr E. Clason stammen sie von mindestens 3 Individuen (2 Männer, 1 Weib; vgl. S. 35 f.). Ein längeres Schenkelfragment ist gespalten (*Fig. 28*). Da diese Menschenknochen fast ausschliesslich in ungestörten Schichten vorkamen, können sie nicht von sekundären Begräbnissen herrühren. Es ist auch nicht wahrscheinlich, dass sie aus älteren Gräbern stammen, die bei der Aufgrabung der Erde für den Hügel zerstört worden wären; denn solche Gräber lagen wohl doch nicht so oberflächlich, dass man sie beim Abschinden der Rasenstücke angetroffen hätte. Die wahrscheinlichste Erklärung von der Vorkommnis der menschlichen Knochen ist also einfach — der Kannibalismus! Mutmassliche Anzeichen dieser Sitte hatte man in Schweden bisher nur in den steinzeitlichen Ablagerungen der bekannten Grotte auf Stora Karlsö unweit Gotland gefunden (s. *Ymer 1890*, s. 287); aber in jüngster Zeit (Sommer 1905) hat man auch auf steinzeitlichen Wohnplätzen in Upland (Åloppe, Mjölkbö) unter den zahlreichen Tierknochen einzelne zerstreute Menschenknochen gefunden.

Vielleicht könnte man sogar schon eine zusammenhängende Entwicklung dieser Sitte in Upland verfolgen; in der Steinzeit Kannibalismus als übliche Sitte, wenn die Gelegenheit es bot, in der Bronzezeit als ritueller Gebrauch bei einem besonders feierlichen Leichenschmause, und endlich am Ausgang der Heidenzeit (im 11:ten Jh.) Menschenopfer ohne Verzehrung der Leichen bei den grossen, alle neun Jahre wiederkehrenden Feiern am Tempel von Gamla Upsala (nach Adam von Bremen, *Lib. IV*, 27).

Ein mächtiger Mann muss es gewesen sein, der mit einer so reichen Grabsausstattung, mit einem so grossen Denkmal und mit einem solchen Leichenschmause geehrt wurde; man kann ihm mit vollem Recht den Königsnamen zuteilen. Es ist von grossem Interesse, schon für jene Zeit ein Kultur-

zentrum mit Königtum in der Gegend von Upsala feststellen zu können. Die bisherigen bronzezeitlichen Funde aus Upland waren zwar nach sonstigen mittelschwedischen Verhältnissen ziemlich reichlich, aber liessen doch nicht etwas so grossartiges erwarten. Nur ein paar Grabfunde, und zwar recht unbedeutende, kannte man vorher aus dieser Landschaft.

Aber man kennt überhaupt ganz wenige schwedische Analogien zu den goldbelegten Prachtstücken des Fundes von Håga. Es kommen zwar einfachere Exemplare von ähnlichen Formen vor (s. die Aufzählung S. 46 Note 1), aber an wirklichen Gegenständen ist fast nur ein goldbelegter Knopf wie *Taf. II: 4* aus Östergötland zu erwähnen.

Dagegen sind ganz ähnliche Stücke vielfach in Dänemark gefunden. Im Museum von Kopenhagen zählt man 7 goldbelegte Schwerter wie *Taf. I* (s. S. 46 Note 2; jedoch ohne die goldenen Niete), eine Fibel in ähnlicher Ausstattung wie *Taf. II: 1* sowie zahlreiche goldverzierte Knöpfe und Messer von den in unserem Funde vertretenen Typen. Es zeigt sich also, dass unser upländisches Kulturzentrum mit dem Hauptzentrum des damaligen nordischen Kulturgebietes, Dänemark, in lebhafter Verbindung stand.

Wir berührten anfangs, dass die schwedischen Gelehrten vor 200 Jahren den in isländischen Sagen erwähnten schwedischen König *Björn at Haugi*, der im 9:ten Jh. n. Chr. gelebt haben soll, mit unserem Håga verbunden und den Hügel als seine Ruhestätte betrachtet haben. Die letzte Annahme ist nun durch die Untersuchung vollständig über Ende geworfen. Aber in der Tat bedeutet der Name des Königs: »Björn *am Hügel*«, und laut der *Hervararsaga* hat er diesen Namen dadurch bekommen, dass er einen »*am Hügel*« benannten Hof anlegte. Er soll das damalige schwedische Reich (d. h. etwa das jetzige Svealand = Mittelschweden) mit seinem in Gamla Upsala residierenden Bruder geteilt haben. Es wäre darum wirklich nicht undenkbar, dass er an unserem Håga seinen Königssitz erwählt habe, wo der grosse uralte Hügel seinem Hof eine ähnliche Autorität geben konnte, wie sie in Gamla Upsala die drei gewaltigen Königshügel aus dem 6—7:ten nachchristlichen Jahrhundert dem dortigen Königssitze verliehen. Das Wort *Haaga* hat im Mittelalter

nach urkundlichen Zeugnissen *Håghe* gelautet, eine Nebenform des isländischen *Haugi* (s. die Erklärung von Professor Dr A. Noreen oben S. 49). Die nächste Umgebung des Dorfes ist auch reich an kleineren Grabhügeln, die ohne Zweifel der jüngsten Heidenzeit angehören (s. S. 8—10; einige davon wurden untersucht: S. 42). Wahrscheinlich gehört in dieselbe Zeit auch der sehr grosse Hausgrund, der S. 39 ff. behandelt worden ist. Dieser könnte also möglicherweise zu den Anlagen des Königs Björn gehört haben. Bei der Untersuchung (die schraffierten Partien des Planes wurden ausgegraben) fand man indessen leider keine für die nähere Datierung oder Bestimmung des Baues verwendbare Gegenstände, nur eine Feuerstätte (bei A). Vielleicht war es kein Wohnhaus für den täglichen Gebrauch, sondern eine grosse Trinkhalle (*drykkju-skáli*), wie es solche nach dem Ausweis der isländischen Sagen auf den Gütern der vornehmen Männer gab. Der Volksmund soll schon im Anfang des 18:ten Jahrhunderts wie noch jetzt diesen Hausgrund »König Björns Kirche« und den Hügel »König Björns Hügel« genannt haben; es ist demnach möglich, dass auch eine wirklich ursprüngliche Überlieferung diesen König mit unserem Håga verknüpft. Indessen muss man hierbei festhalten, dass die isländischen Sagen sehr zweifelhafte Quellen für die schwedische Geschichte sind, so dass alle diese Kombinationen immerhin auf ziemlich schwachen Füßen stehen (vgl. das Urteil von Professor Dr H. Hjärne, S. 51).

Im Abschnitt VII giebt Dr R. Sernander eine Darstellung von den Naturverhältnissen der Gegend zu der Zeit, als der Hügel angelegt wurde. Die Geologen sind darüber einig, dass Upland sich erst verhältnismässig spät aus dem Meere gehoben hat. Die steinzeitlichen Ansiedlungen von Åloppe u. s. w., die etwa 20 Km westlich von Håga liegen, müssen zu ihrer Entstehungszeit, d. h. vor etwa 5,000 Jahren, sich ganz in der Nähe des Meeres befunden haben, weil Knochen von Seehund (*Phoca foetida*) in grossen Massen vorkommen. Demnach stand das Meer zu jener Zeit 30—33 M. höher wie jetzt. Andererseits hat Sernander durch Beobachtung der Lage von Runensteinen und anderen Denkmälern der jüngsten Heidenzeit (11:tes Jh.) gefunden, dass die Gegend von Upsala damals etwa 4—5 M. tiefer

lag als in unserer Zeit. Unter der Annahme, dass die Hebung des Landes anfangs etwas schneller ging wie später, kommt er für die Zeit des Hügels von Håga, d. h. etwa 1000 v. Chr., zu einer durchschnittlichen Zahl von etwa 14 M. als Bezeichnung für die Höhe der damaligen Meeresfläche über der jetzigen. Aber die Kurve von 14 M. verläuft eben am Fuss der Anhöhe, auf deren höchstem Punkte der Hügel liegt. Also würde zu jener Zeit diese Anhöhe eine Landzunge gebildet haben, die vom Nordwesten her sich in die Meerenge erstreckte, welche das Tal des jetzigen kleinen Flusses von Håga ausfüllte (vgl. die Karten). Diese Lage des Hügels auf dem Gipfel einer hohen Landzunge

entspricht ganz der gewöhnlichen Lage der bronzezeitlichen Steinhügelgräber in anderen Teilen Schwedens, z. B. an der Westküste.

Die von Dr A. Nilsson gefälligst ausgeführte Bestimmung der zahlreichen Holz- und Kohlenreste (s. S. 36 f.) hat ergeben, dass damals Föhre, Eiche, Birke, Esche, Hasel und wahrscheinlich auch Espe oder Erle, sowie eine Art von *Salix* in der Umgegend wuchsen. Dagegen scheint die jetzt so reichlich vorkommende Fichte zu fehlen. Seranders Untersuchungen von uppländischen Mooren und anderen Ablagerungen haben auch erwiesen, dass diese Baumart erst um die hier fragliche Zeit aufzutreten begann.

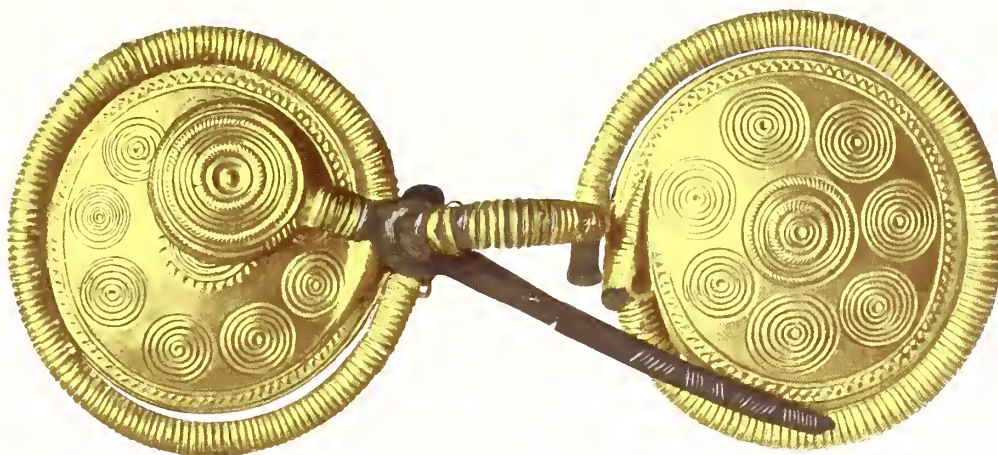

Skala $\frac{1}{3}$ och $\frac{1}{4}$.

1.

3.

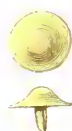
2.

4.

5.

7.

8.

9.

10.

12.

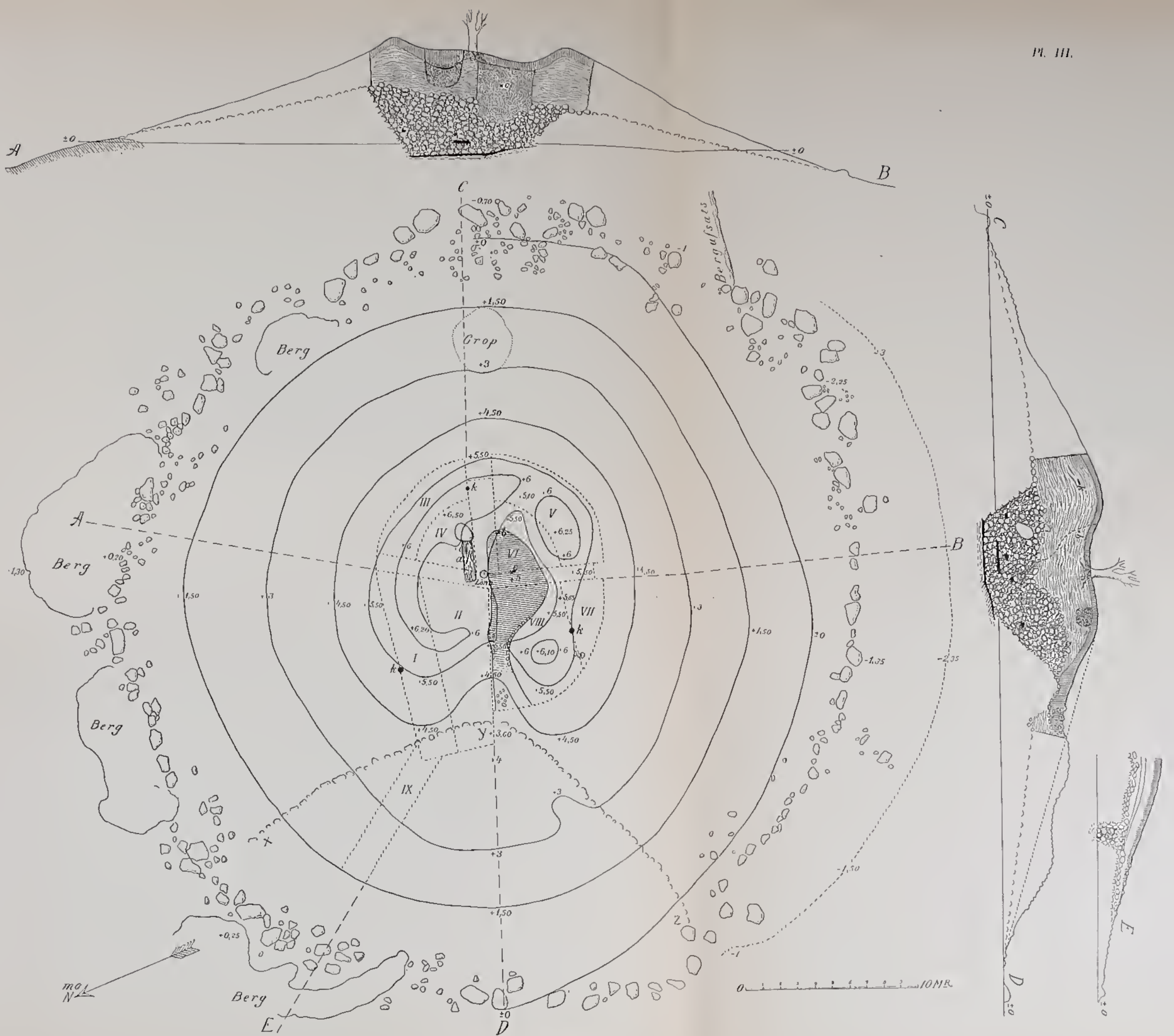
11.

6.

Plan och genomskärningar af Kung Björns hög.

